Plan voor de oprichting en bouw van het Nationaal Slavernijmuseum

nationaal slavernijmuseum

verleden | vrijheid | toekomst

Plan voor de oprichting en bouw
van het Nationaal Slavernijmuseum

Vertel het hele verhaal

Februari 2024

Gemeente Amsterdam

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Inhoud

Inleiding **8**

Leeswijzer **12**

Waarom

1. ***De leer van gemeenschap is de start van veranderen*** **15**

1.1 Op de schouders van velen **16**

Stevige schouders als krachtig fundament 17

Onze opdracht 21

Onze invulling van de opdracht 22

1.2 Keuzes uitgelegd **24**

Verhouding tot verkenningsrapport 25

Words do matter 25

Verbreding van het verhaal 26

Samenwerking met Saba, Sint-Eustatius, Sint-Maarten, Curaçao, Bonaire, Aruba en Suriname 30

Wat

2. ***Laat het maar ongemakkelijk zijn*** **33**

2.1 Met ons en door ons **34**

Waarom participatie? 35

Over het participatietraject 38

Uitkomsten van het participatietraject 39

2.2 Wat wil het museum bereiken? **44**

Missie 45

Visie 45

2.3 Museumconcept **46**

Doelen 47

Museologie 48

Museale structuur 50

Doelgroepen 52

2.4 Locatie, gebouw en park **54**

In gesprek over locatie, gebouw en park 56

Java-eiland 57

Een krachtig gebaar door een hoogwaardige uitstraling 59

Een park als verrijking 61

Verder met het gesprek 62

Hoe

3. *We doen dit samen; en dat laatste kan ik niet vaak genoeg herhalen* **65**

3.1 Uitwerking museumconcept **66**

Tijdvakken 68

Een gebouw voor het hele verhaal 86

Tijdelijke tentoonstellingen 89

Collectie Nationaal Slavernijmuseum 90

Educatie 96

Kindermuseum 97

Netwerkmuseum 98

Digitaal museum 99

Aanloopprogrammering 101

3.2 Kenniscentrum **104**

Kenniscentrum en samenwerkingen 105

Publiekscentrum voor familieonderzoek 106

Digitale toegangspoort 108

3.3 Het museum maken we samen **110**

Permanente dialoog 111

Netwerk van ambassadeurs 111

Fondsenwerving 112

Wat is er nodig

4. *Wij nazaten zijn de stoutste dromen van onze voorvaderen* **117**

4.1 Organisatie **118**

Organisatiestructuur 120

Codes en normen 124

4.2 Investering en exploitatie **126**

Beschikbare dekking 127

Fondsenwerving 128

Mogelijkheden voor het gebouw 129

Een krachtig gebaar door een hoogwaardige uitstraling 130

Exploitatie vanaf opening 130

4.3 Architectenselectie **134**

De keus van architect en adviseurs 135

Goed opdrachtgeverschap 138

Ontwerpend en uitvoerend architect 138

Stappenplan 139

Nawoord **141**

Bijlage 1: bronvermelding 145

Participatiebijeenkomst in Arnhem.
Foto: Jur Ruberti

Het Nationaal Slavernijmuseum is niet alleen betekenisvol omdat het er is, het is een museum dat doet, dat bezoekers activeert, met groepen reflecteert, geschiedenis kleur geeft, gemeenschappen samenbrengt, gelijkwaardigheid stimuleert en mensen activeert die gelijkwaardigheid uit te dragen.

Inleiding

Voor u ligt het plan voor de oprichting en realisatie van het Nationaal Slavernijmuseum in Amsterdam. Het plan gaat in op alle onderdelen van het museum: voor, tijdens en na de bouw en de opening ervan. Het is een veelomvattend plan voor een museum met een groot maatschappelijk belang, een zwaarwegende opdracht die wij als kwartiermakers museaal, maatschappelijk en fysiek heel serieus hebben genomen.

Toen wij in september 2022 startten, waren wij ons bewust van de uitzonderlijke en bijzondere opdracht die voor ons lag. Hoe bijzonder deze precies was, leerden wij gaandeweg, met en dankzij de vele gesprekspartners die wij tijdens deze indrukwekkende, letterlijke en spreekwoordelijke reis ontmoetten.

Honderden gesprekken voerden we in het hele Koninkrijk en daarbuiten. Van Groningen tot Maastricht en van Overijssel tot Zuid-Holland, op de eilanden Sint-Eustatius, Saba, Sint-Maarten, Curaçao, Aruba, Bonaire en in Suriname. Gesprekken met duizenden mensen over de betekenis, de inhoud, de locatie en het gebouw van het toekomstig Nationaal Slavernijmuseum.

Maar meer nog waren het gesprekken over de onderliggende emoties bij dit levensgrote en bepalende thema. Intens verdriet, woede, maar ook trots en hoop kwamen voorbij tijdens de vele publieks- en participatiebijeenkomsten, werkbezoeken, individuele en groepsgesprekken in binnen- en buitenland. Bij onze gesprekspartners én bij onszelf.

Met elkaar (her)ontdekten we de kracht van luisteren, de helende werking van de dialoog en het gewicht van woorden. Drie niet te onderschatten, zeer belangrijke elementen die in het fundament van het Nationaal Slavernijmuseum vervlochten moeten zijn en blijven.

Werkelijk ieder gesprek raakte ons. Elk verhaal droeg bij aan een completer beeld van en een vollediger verhaal over de geschiedenis van het Nederlandse slavernijverleden en de effecten daarvan in het hier en nu op mens en maatschappij.

Steeds weer werd de wens maar vooral de noodzaak benadrukt om het hele verhaal te vertellen. Een verhaal over onderdrukking, groot verdriet en idem leed, over woede en intergenerationeel trauma.

En ook een verhaal over weerbaarheid, strijdvaardigheid en verzet, over helden, vrijheidsstrijders, die zich dapper naar een menswaardig bestaan vochten. Maar bovenal een verhaal waarin geloof, kracht, hoop en verbinding de rode draad vormen. Altijd en ondanks alles.

Het Nederlandse slavernijverleden is een op zichzelf staand verhaal dat, ondanks vele raakvlakken, niet te vergelijken is met bijvoorbeeld de geschiedenis van de Afro-Amerikanen in de Verenigde Staten, of van de Afrikaanse diaspora in Haïti of Guadeloupe. Tegelijkertijd zijn al deze verhalen onderdeel van de wereldgeschiedenis die ons allemaal met elkaar heeft versmolten en verbindt.

Het Nederlandse slavernijverleden is persoonlijk. Deze voor velen zeer gevoelige periode in de geschiedenis verbindt ons allemaal, tegen wil en dank. Dat maakt dat het Nationaal Slavernijmuseum, meer nog dan een museum, een veilig huis symboliseert voor al haar bezoekers, ongeacht kleur of afkomst.

Het is de reden dat het museum, dat weliswaar fysiek in Amsterdam komt, wereldwijd duizenden mede-eigenaren heeft. In Europees-Nederland, het Caribisch deel van het Koninkrijk, Suriname, het Indisch-Oceanisch gebied, de Indonesische Archipel, Zuid-Afrika en op vele andere plekken in de wereld waar de sporen van het Nederlands slavernijverleden zichtbaar en voelbaar zijn.

In het Nationaal Slavernijmuseum krijgen orale tradities en immaterieel erfgoed een belangrijke plek, worden eeuwenoude eenzijdige verhalen onder de loep genomen en verrijkt met ‘de andere kant van het verhaal’.

Hierdoor heeft het museum een wezenlijke impact op mens en maatschappij. Want alleen het volledige, hele verhaal heelt. Het creëert vertrouwen in jezelf, de ander en de toekomst, en daarmee vruchtbare grond voor een gelijkwaardige maatschappij.

Het toekomstig museum vertelt dat helende verhaal, volledig en authentiek, gezamenlijk en in al haar facetten, op verschillende manieren en uit verschillende perspectieven, in een toegankelijk, iconisch gebouw, op een centrale, waardige en prominente plek.

Er is in het Nederlands Koninkrijk een groep mensen die de urgentie van een museum over het Nederlands slavernijverleden nog niet ziet. Zij voelen geen persoonlijke verbinding met het onderwerp.

Ook voor deze belangrijke groep kan het Nationaal Slavernijmuseum in Amsterdam verschil maken. Door onderbouwde nieuwe kennis te bieden, te luisteren naar wat er leeft en respectvolle dialogen daarover aan te gaan, bouwen we een brug van het gedeelde verleden, via het hoopvolle heden naar een schitterende, gezamenlijke toekomst.

Een brug gebaseerd op historische feiten, wederzijds begrip, respect en gezamenlijke verantwoordelijkheid. Want de Nederlandse slavernijgeschiedenis is van ons allemaal!

Peggy Brandon
John Leerdam
David Brandwagt

Kwartiermakers John Leerdam, Peggy Brandon en David Brandwagt. Foto: Isaac Owusu

Leeswijzer

Ons plan bestaat uit vier delen. Elk deel maakt het museum een stap concreter. In het eerste deel **“Waarom | De leer van de gemeenschap is de start van het veranderen”** beschrijven wij de kaders en de achtergrond waarbinnen wij dit plan hebben geschreven. Ook lichten we in dit deel belangrijke inhoudelijke keuzes toe, zoals de woordkeuze, de inhoudelijke scope van het museum en de museologie. In het tweede deel **“Wat | Laat het maar ongemakkelijk zijn”**, delen we de uitkomsten van het participatietraject, werken we de missie en visie van het museum uit, presenteren we het museumconcept en doen we een voorstel voor locatie, gebouw en park. In het derde deel, **“Hoe | We doen dit samen; en dat laatste kan ik niet vaak genoeg herhalen”**, werken we het museumconcept verder uit, presenteren we een voorstel voor het kenniscentrum en doen we een voorstel voor het voortzetten van de participatie en een aanloopprogramma. In het vierde, laatste deel, **“Wat is er nodig | Wij nazaten zijn de stoutste dromen van onze voorvaderen”**, geven wij adviezen over hoe de organisatie eruit kan zien, welke financiële middelen er nodig zijn om het museum te realiseren en over de aanpak van de architectenselectie.

De titels van de vier verschillende delen zijn afkomstig uit de spoken word die woordkunstenaar Sergio Edwards voordroeg tijdens de publieksbijeenkomst in Utrecht.

Participatiebijeenkomst in Amsterdam Centrum. Foto: Isaac Owusu

Waarom

1. *De leer van gemeenschap is de start van veranderen*

1.1 Op de schouders van velen

Aan de totstandkoming van het Nationaal Slavernijmuseum ging een decennialange strijd van ouders en voorouders vooraf. De wens voor een museum over het Nederlandse slavernijverleden is veelvuldig door hen uitgesproken. Wij staan op hun schouders. En op de schouders van de raadsleden Blom (GL), Duijndam (SP) en Mbarki (PvdA) die het initiatiefvoorstel voor het museum in 2017 indienden in de Amsterdamse gemeenteraad. Ook voelen wij ons gedragen door de schouders van het Nationaal instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis (verder: NiNsee), Museum zonder Muren en IZI Solutions, die gezamenlijk het verkenningsrapport *Met de kracht van de voorouders* schreven.

Stevige schouders als krachtig fundament

Het initiatiefvoorstel *Een stap naar erkenning* van het Amsterdamse slavernijverleden van de leden Blom, Duijndam en Mbarki uit 2017 in de Amsterdamse gemeenteraad was de officiële start voor het oprichtingsproces van het Nationaal Slavernijmuseum. De stappen die sinds 2017 zijn gezet, maken het mogelijk dat wij als kwartiermakers nu kunnen adviseren over concrete vervolgstappen.

Onofficieel wordt er al veel langer gewerkt aan de oprichting van dit museum. Generaties activisten, kunstenaars, politici en maatschappelijke organisaties strijden al decennialang om het slavernijverleden en de doorwerking daarvan in het heden onderdeel te maken van ons collectieve bewustzijn. Denk dan bijvoorbeeld aan de publicatie *Wij slaven van Suriname* van Anton de Kom in 1934, de publicatie van *Alledaags Racisme* van Philomena Essed in 1984, de tentoonstelling *Wit over Zwart* van Felix de Rooy in het Amsterdamse Tropenmuseum eind jaren ’80, de oprichting van het Nationaal Monument Slavernijverleden in het Amsterdamse Oosterpark in 2002 aangevoerd door het Landelijk Platform Slavernijverleden (LPS) onder leiding van Barryl Biekman, de daaruit volgende oprichting van het NiNsee met onder andere de tentoonstelling *Doorbreek de stilte* en het herijken van de Canon van Nederland in 2020 met het aanvullen van een meerstemmig perspectief en Anton de Kom als een van de vijftig vensters op de Nederlandse geschiedenis.

Het afgelopen jaar kwam deze ontwikkeling in een stroomversnelling: op 19 december 2022 bood demissionair minister-president Mark Rutte namens de Nederlandse staat excuses aan voor het slavernijverleden. Er volgden vele betekenisvolle momenten, zoals het eerherstel van Anton de Kom op 19 juni 2023, de excuses en het verzoek om vergiffenis door koning Willem-Alexander op 1 juli 2023 en de rehabilitatie van Tula op 3 oktober 2023. Het herdenkingsjaar slavernijverleden - om de 150/160-jarige afschaffing van de slavernij te herdenken - startte op 1 juli 2023 en duurt tot en met 1 juli 2024.

De oprichting van het Nationaal Slavernijmuseum is onlosmakelijk verbonden met de hierboven beschreven gebeurtenissen. De strijd, het verzet, de kracht, de moed en de hoop van alle betrokkenen maken dat wij nu mogen werken aan de oprichting van dit belangrijke museum. Het is onmogelijk al hun namen te noemen, maar we zijn ze allemaal even dankbaar.

Nationale Herdenking Slavernijverleden in het Oosterpark in Amsterdam. Na de 150/160-jarige afschaffing van de slavernij biedt koning Willem-Alexander zijn excuses aan voor het slavernijverleden van de Nederlandse staat. Foto: ANP/Sandra Uittenbogaart

Voortraject

Het initiatiefvoorstel dat de raadsleden Blom, Duijndam en Mbarki op 30 juni 2017 indienden, kreeg de unanieme steun van de Amsterdamse gemeenteraad. Aansluitend hierop kon in het najaar van 2018 iedereen een voorstel indienen voor het uitvoeren van een verkenning. De beoordelingscommissie onder leiding van Kathleen Ferrier ontving veertien voorstellen. In het rapport *Historisch besef, vruchtbare toekomst* werd hiervan verslag gedaan. De beoordelingscommissie adviseerde het college van burgemeester en wethouders van Amsterdam om een voorverkenningsfase te laten uitvoeren door drie partijen die samen de Regiegroep Nationaal trans-Atlantisch Slavernijmuseum (NTASM) zouden vormen: (1) IZI Solutions, (2) Stichting Museum zonder Muren en (3) Stichting Nationaal instituut Nederlands slavernijverleden en erfenis (NiNsee).

Vanaf 2019 was ook het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (verder: ministerie van OCW) betrokken bij de totstandkoming van het Nationaal Slavernijmuseum.

De werkzaamheden van de Regiegroep leverden in mei 2021 het rijke verkenningsrapport *Met de kracht van de voorouders* op. Deze verkenning biedt een eerste inzicht in het verhaal dat in het museum verteld zal worden, geeft inzicht in de doorwerking in het heden, beschrijft globaal een museaal concept en ging in op de rol van kennis en onderzoek, de collectie, de beoogde doelgroepen en de programmering.

Het ministerie van OCW en de gemeente Amsterdam vroegen daarop gezamenlijk om advies over het verkenningsrapport aan de Raad voor Cultuur en de Amsterdamse Kunstraad. De raden kwamen in november 2021 met een positief advies. Ze zagen een duidelijke noodzaak voor een slavernijmuseum als belangrijke aanvulling op het Nederlandse museale landschap en legden in hun advies o.a. de nadruk op verbreding van de scope van het museum (zie voor de paragraaf over “verbreding van het verhaal” in hoofdstuk 1.2), en een nieuw, groot en iconisch museumgebouw.

In nauwe samenwerking met het ministerie van OCW besloot de gemeente Amsterdam in januari 2022 een volgende stap te zetten in de realisatie van het Nationaal Slavernijmuseum. In september 2022 begonnen Peggy Brandon (kwartiermaker museaal), John Leerdam (kwartiermaker maatschappelijk) en David Brandwagt (kwartiermaker fysiek) aan hun opdracht.

Onze opdracht

In september 2022 kregen wij van de gemeente Amsterdam en de Rijksoverheid de opdracht invulling te geven aan de definitiefase voor het Nationaal Slavernijmuseum. Deze definitiefase volgde na een uitgebreid voortraject, zoals hiernaast omschreven in de kadertekst over het voortraject.

Wij kregen de opdracht om een museaal ondernemingsplan te ontwikkelen met concrete details over hoe het museum eruit gaat zien, zowel inhoudelijk als organisatorisch.

Het streven is door te groeien naar een zelfstandige organisatie, gedragen door de samenleving, met het Nationaal Slavernijmuseum als waardevolle toevoeging aan het culturele aanbod.

De opdracht omvatte een aantal onderdelen:

- het opstellen van een museaal ondernemingsplan;
- een verdere uitwerking van het inhoudelijk programma;
- de keuze voor een locatie en een omschrijving voor het gebouw;
- een doorrekening van de kosten van het museum;
- het voortzetten van het participatietraject om draagvlak te behouden en vergroten.

Met het voorliggende plan, het participatieverslag en diverse onderliggende stukken ronden wij deze fase af. In dit stuk nemen wij u mee in deze onderdelen. Daarnaast doen we een voorstel voor hoe de museumorganisatie de komende jaren stapsgewijs opgebouwd kan worden en hoe het kenniscentrum - onderdeel van het Nationaal Slavernijmuseum - eruitziet.

Onze invulling van de opdracht

Bij de start van de opdracht werd al gauw duidelijk dat een **uitgebreid bottom-up participatietraject** de enige manier is om tot een breed gedragen museum te komen, zowel lokaal, nationaal als internationaal. Tijdens dit participatietraject spraken we met gesprekspartners zoals culturele instellingen en grassroots organisaties, maar ook met duizenden personen die zich betrokken voelen bij dit onderwerp. Er vonden vele participatiebijeenkomsten plaats in het hele Koninkrijk en Suriname. De uitkomsten van dit participatietraject zijn leidend voor het museumconcept, de locatie en het gebouw.

Ook werd ons duidelijk dat het voor het Nationaal Slavernijmuseum cruciaal is dat **het hele Koninkrijk** - bestaande uit Europees-Nederland, Curaçao, Bonaire, Aruba, Sint-Eustatius, Sint-Maarten en Saba - en Suriname verbonden zijn met dit museum. De slavernij speelde zich namelijk niet in Europees-Nederland af, maar juist in het Caribisch deel van het Koninkrijk, Suriname, de Indonesiche Archipel en andere voormalige koloniën van Nederland. Om deze reden vonden onze eerste participatiebijeenkomsten plaats in het Caribisch deel van het Koninkrijk en in Suriname.

Kort na de start van onze opdracht bood demissionair minister-president Mark Rutte namens de Nederlandse staat **excuses** aan voor het Nederlandse slavernijverleden. Hoewel de excuses losstaan van het slavernijmuseum, waren deze wel degelijk van invloed op de ontwikkeling van het museum. Ze zorgden voor extra momentum voor het museum. Tegelijkertijd straalden de gemengde ontvangst en het lastige totstandkomingsproces van de excuses af op het slavernijmuseum. Dit kwam vooral tot uiting toen wij als kwartiermakers begin januari 2023 de eerste delegatie waren die na de excuses een bezoek bracht aan Suriname, Curaçao, Sint-Eustatius, Saba, Sint-Maarten, Bonaire en Aruba.

De keuze voor een bottom-up participatietraject, voor nauwe samenwerking met het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname én de excuses, maakten gezamenlijk dat onze opdracht om tot een waardig, toegankelijk, breed gedragen Nationaal Slavernijmuseum met internationaal netwerk te komen veelomvattender bleek dan verwacht. Het oprichten van dit belangrijke museum en het daarbij behorende netwerk vraagt om een open, empathische, liefdevolle houding en daar is tijd voor nodig.

Niet een punt, maar een komma.

Herdenkingsjaar Slavernijverleden

Tussen 1 juli 2023 en 1 juli 2024 vindt het Herdenkingsjaar Slavernij-verleden plaats in het kader van de 150/160-jarige afschaffing van de slavernij in Suriname en het Caribisch deel van het Koninkrijk. Tijdens het herdenkingsjaar vinden er in het hele Koninkrijk activiteiten plaats die aandacht geven aan het slavernijverleden en bewustwording hierover. We hebben waar mogelijk aangesloten bij de activiteiten die werden georganiseerd.

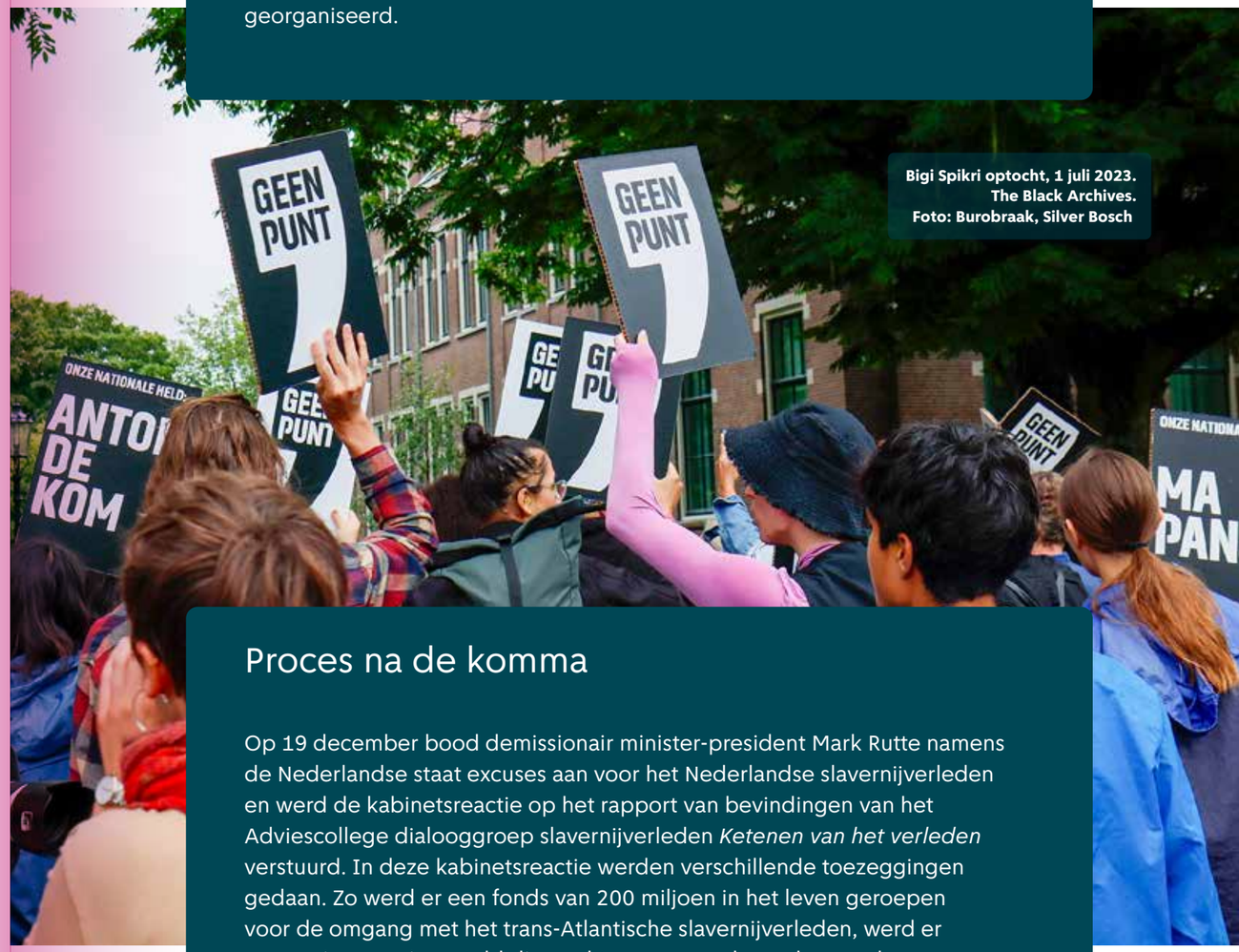

Bigi Spikri optocht, 1 juli 2023. The Black Archives. Foto: Burobraak, Silver Bosch

Proces na de komma

Op 19 december bood demissionair minister-president Mark Rutte namens de Nederlandse staat excuses aan voor het Nederlandse slavernijverleden en werd de kabinetsreactie op het rapport van bevindingen van het Adviescollege dialooggroep slavernijverleden *Ketenen van het verleden* verstuurd. In deze kabinetsreactie werden verschillende toezeggingen gedaan. Zo werd er een fonds van 200 miljoen in het leven geroepen voor de omgang met het trans-Atlantische slavernijverleden, werd er een regiegroep ingesteld die werkt aan een onderzoeksagenda over het slavernijverleden en komt er een Herdenkingscomité. Ook kunnen nazaten van tot slaaf gemaakte mensen achternamen die voortkomen uit of terugwijzen naar het slavernijverleden, kosteloos wijzigen. In deze kabinetsreactie werd ook expliciet benoemd dat het kabinet de ontwikkeling van het Nationaal Slavernijmuseum van groot belang acht. Rutte sloot zijn speech niet af met een punt, maar met een komma.

1.2 Keuzes uitgelegd

Het Nederlandse slavernijverleden beperkt zich niet tot de trans-Atlantische slavernijgeschiedenis. Om de complexiteit, betekenis en doorwerking van de trans-Atlantische slavernijgeschiedenis goed uit te leggen, moet ook aandacht besteed worden aan het gedeelde verleden met Zuid-Afrika, Indonesië en vele andere delen van de wereld. Om recht te doen aan de vele persoonlijke verhalen die ons zijn toevertrouwd en de gevoelens rondom het complexe slavernijverleden dat nog steeds doorwerkt in mens en maatschappij, is het belangrijk om de juiste woorden te kiezen. Woorden kunnen immers verbinden, maar ook pijn doen.

Verhouding tot verkenningsrapport

In mei 2021 publiceerde de regiegroep NTASM het rapport *Met de kracht van voorouders*. Een weloverwogen rapport dat steunt op drie rijke deelrapporten van het NiNsee, het Museum zonder Muren en IZI Solutions. In hun rapport doet de regiegroep al concrete voorstellen voor de positionering, het museale concept en het vervolgproces. In ons plan bouwen wij zo veel mogelijk voort op de waardevolle adviezen uit het verkenningsrapport. Wij zien dit plan daarom als een verdieping en concretisering van het verkenningsrapport.

We hebben dit gedaan door het uitgebreide bottom-up participatietraject dat wij ruim een jaar lang hebben uitgevoerd en waarvan de uitkomsten de basis vormen voor dit plan. Naast al het voorwerk van de regiegroep, zijn de uitkomsten van het participatietraject leidend voor het museumconcept, het gebouw en de locatie. Daar waar we in dit plan afwijken van het rapport *Met de kracht van voorouders* leggen we dit uit.

Words do matter

Over het gewicht van de woorden die wij in dit plan gebruiken, hebben wij zorgvuldig nagedacht. Om recht te doen aan de gevoelens rondom het complexe slavernijverleden dat vandaag nog steeds doorwerkt in mens en maatschappij, is het belangrijk om de juiste woorden te kiezen. Woorden kunnen immers verbinden, maar ook pijn doen. Dit werd vaak onderstreept tijdens de participatie- en publieksbijeenkomsten.

Het Nationaal Museum van Wereldculturen (nu Wereldmuseum) publiceerde in 2018 al *Woorden doen ertoe* - Een Incomplete Gids voor woordkeuze binnen de culturele sector, een ‘work in progress’ publicatie, die niet beoogt allesomvattend te zijn maar als basis wil dienen om bij te dragen aan inclusief en bewust taalgebruik. Hier konden wij op aansluiten bij het maken van woord- en taalkeuzes.

Onze uitgangspunten bij woord- en taalkeuze zijn de volgende:

- **Vertel het hele verhaal**: het Nederlandse slavernijverleden duurde meer dan drie eeuwen en was geografisch verspreid over de hele wereld. Dit maakt het een complex verhaal om te vertellen. We kiezen ervoor om woorden te gebruiken die aansluiten bij het hele verhaal. Zo kiezen we ervoor om bijvoorbeeld in 2023 te spreken over de **150/160-jarige afschaffing van de slavernij**. Hiermee gedenken we het officiële jaar dat de slavernij door Nederland werd afgeschaft in 1863, maar maken we ook inzichtelijk dat mensen in Suriname gedwongen werden om nog tien jaar door te werken. Een ander voorbeeld is dat we consequent spreken over **Europees-Nederland**. Hiermee maken we duidelijk dat er ook een Caribisch-Nederland bestaat dat onderdeel is van dit land. Samen met de landen Curaçao, Aruba en Sint-Maarten vormen Europees-Nederland en Caribisch-Nederland het Koninkrijk.

- **Gebruik geen woorden die pijn doen**: het Nationaal Slavernijmuseum wil begrip, connectie en empathie vergroten binnen en tussen verschillende gemeenschappen. Dit kan alleen door verbindende woorden te kiezen.
- **Benadruk de menselijkheid**: een tot slaaf gemaakte is een mens met wensen, dromen, kennis, liefde, pijn en angsten. Deze menselijkheid heeft een centrale plek in dit plan en in het museum. Een tot slaaf gemaakt mens was niet alleen een slachtoffer binnen een systeem, maar een persoon met skills, kracht, identiteit, verzet en waardigheid. We spreken dus niet van tot slaaf gemaakten, maar van **tot slaaf gemaakte mensen.**
- **Communiceer in verschillende talen**: we communiceren in het Papiaments, het Engels en het Nederlands, allemaal officiële talen binnen het Koninkrijk. Een samenvatting van dit plan - evenals het integrale participatieverslag - zal gepubliceerd worden in het Papiaments, Nederlands en Engels.

Verbreding van het verhaal

In september 2022 kregen wij de opdracht van de gemeente Amsterdam en het ministerie van OCW om de trans-Atlantische slavernijgeschiedenis als vertrekpunt en kernverhaal van het museum te handhaven en tegelijkertijd te bezien hoe vanaf de start het brede verhaal van het Nederlandse slavernijverleden verteld kan worden. Deze verbreding is een expliciet besluit geweest van onze opdrachtgevers en was onderdeel van onze opdracht.

De opdracht tot verbreding komt voort uit het advies van de Raad voor Cultuur en de Amsterdamse Kunstraad over de Nationale museale voorziening slavernijverleden.

De raden gaven aan dat het waardevol en noodzakelijk is om “de interactie, overeenkomsten en verschillen tussen de Nederlandse koloniale slavernij in de Indonesische archipel, Indische Oceaan en Atlantische Oceaan te onderzoeken”. Volgens de raden “heeft juist een nationaal museum over het slavernijverleden de taak om structureel een compleet beeld te geven van de koloniale slavernij die onder Nederlands regime heeft plaatsgevonden”.

Deze wens om het brede verhaal te vertellen in het Nationaal Slavernijmuseum hoorden wij onder andere tijdens de verschillende participatiebijeenkomsten in Europees-Nederland veelvuldig terug. Daarnaast zijn wij er ons ook van bewust dat het initiatief voor het Nationaal Slavernijmuseum uit de Afro-Caribische en Afro-Surinaamse gemeenschappen komt.

Tijdens de participatiebijeenkomsten en gesprekken daarbuiten hebben we de gevoeligheden in de verschillende gemeenschappen gevoeld, gehoord en begrepen. Veel mensen voelen zich comfortabel bij de verbreding, maar niet iedereen. En dat snappen we goed. Zo leeft er het gevoel dat er door de verbreding van de scope geen recht gedaan wordt aan het Afrikaans-Atlantische perspectief. In het museale concept is daar een vorm voor gevonden.

Participatiebijeenkomst in Den Haag.
Foto: Jassir Goedkroon

Feit is dat Nederland als kolonisator actief was in meer dan 30 landen en deze verhalen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Ook het verhaal van de trans-Atlantische slavernijgeschiedenis valt niet te vertellen zonder de connecties, gelijkenissen en verbindingen met de Nederlandse koloniale slavernij in de Indonesische archipel, Indische Oceaan en Atlantische Oceaan te benoemen. In verschillende tentoonstellingen, zoals de tentoonstelling *Slavernij* in het Rijksmuseum en de tentoonstelling *Onze koloniale erfenis* in het Wereldmuseum Amsterdam is deze verbreding al op een evenwichtige manier gepresenteerd.

Wij zijn ons ervan bewust dat dit een maatschappelijk gesprek in ontwikkeling is. Dit gesprek is ook tijdens onze opdracht veranderd door groeiende aandacht voor het niet-aflatende werk van gemeenschappen, het Herdenkingsjaar Slavernijverleden en de excuses van demissionair minister-president Mark Rutte en van de koning.

Steeds meer gemeenschappen voelen zich betrokken bij en onderdeel van het Nationaal Slavernijmuseum. Tot de opening van het museum in 2030 blijft dit in ontwikkeling doordat er steeds meer bewustzijn ontstaat. Mogelijk ziet het gesprek er in 2030 opnieuw anders uit dan vandaag.

Essentieel is dat het museum ruimte biedt om deze ontwikkeling te volgen en een plek te geven. Het museum is al begonnen met programmeren en participeert tot de opening in 2030 met de betrokken gemeenschappen. Dit gesprek is hier nadrukkelijk onderdeel van.

Steeds meer gemeenschappen voelen zich betrokken bij en onderdeel van het Nationaal Slavernijmuseum.

Winst uit cultuurstelsel gebruikt om eigenaren van tot slaaf gemaakte mensen uit te kopen

Geen enkele historische gebeurtenis staat op zichzelf. De talloze plekken op de wereld die Nederland aandeed met haar schepen zijn met elkaar verbonden, tegen wil en dank - juist door die inmenging van buitenaf. Doordat er steeds meer onderzoek wordt gedaan naar de slavernijgeschiedenis, wordt de verbinding tussen al deze gebieden waar Nederland actief was steeds zichtbaarder. Zo onderzocht Matthias van Rossum het ‘cultuurstelsel’ in Nederlands-Indië.

Het cultuurstelsel, dat de Nederlandse koloniale staat begin 19e eeuw had ingevoerd, hield in dat de bevolking *“tegen schamele vergoedingen gedwongen werd op een vijfde deel van de grond koffie, thee en andere commerciële agrarische producten te produceren en af te dragen (cultuurstelsel). Daarnaast werden ze gedwongen om zogenoemde ‘herendiensten’ te verrichten, te werken aan de koloniale infrastructuur van wegen, spoor, water- en irrigatiewerken. Dit gebeurde onder slechte omstandigheden en leidde tot hoge sterfte. Het verzet was grootschalig....”*

Dit cultuurstelsel bracht de Nederlandse staatskas enorm veel op, een derde tot zelfs de helft van de inkomsten voor de schatkist. Dit geld werd in Nederland niet alleen gebruikt om staatsspoorwegen aan te leggen, maar ook het Noordzeekanaal en de Nieuwe Waterweg werden in deze periode afgegraven, waardoor de Amsterdamse en Rotterdamse havens hun tot de dag van vandaag strategische positie verkregen. De opbrengsten uit het cultuurstelsel werden ook gebruikt om bij de afschaffing van de slavernij de eigenaren van tot slaaf gemaakte mensen uit te kopen.

BRON: VK Ons koloniale verleden – aflevering 21 - Matthias van Rossum

Samenwerking met Saba, Sint-Eustatius, Sint-Maarten, Curaçao, Bonaire, Aruba en Suriname

In het vorige hoofdstuk beschreven we al dat het voor het Nationaal Slavernijmuseum cruciaal is dat **het hele Koninkrijk** - bestaande uit Curaçao, Bonaire, Aruba, Sint-Eustatius, Sint-Maarten, Saba en Europees-Nederland - in verbinding staat met dit museum. Daarnaast is ook de stem van Suriname en de Surinaamse gemeenschap in Europees-Nederland van groot belang, omdat de Afro-Surinaamse gemeenschap samen met de Caribische gemeenschap het initiatief voor dit museum heeft genomen. De betrokkenheid van het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname zijn cruciaal voor het succes van het museum in Europees-Nederland. Hun geluid mag absoluut niet vergeten worden. Een groot deel van de trans-Atlantische slavernij speelde zich namelijk daar af en is daar vandaag de dag nog steeds zichtbaar en voelbaar.

Gedurende onze opdracht zagen we hoe het Nationaal Slavernijmuseum recht zou doen aan de verhalen uit het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname. In de wetenschap dat lokale bronnen belangrijk zijn, hebben we goed geluisterd naar de wensen en gevoelens van de mensen in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Daar hebben wij veel van geleerd.

Ook in het participatietraject gingen we zo veel mogelijk in gesprek met mensen in het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname. Zo vonden de eerste participatiebijeenkomsten daar plaats in januari 2023, waren kwartiermakers John Leerdam en Peggy Brandon aanwezig bij de rehabilitatie van Tula in oktober 2023 en nodigden we een delegatie erfgoedprofessionals uit om aanwezig te zijn bij onze conferentie "*To build a museum*" in oktober 2023. Deze activiteiten werden georganiseerd in nauwe samenwerking met het ministerie van OCW, het ministerie van Binnenlandse Zaken, Buitenlandse Zaken, de Gemeente Amsterdam en de Amerikaanse ambassade in Den Haag. Daarnaast sloten we zo veel mogelijk aan bij bezoekende delegaties uit het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname en hielden we nauw contact met de gevolmachtigd ministers en vertegenwoordigers van het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname. Ook was er via de Erfgoedacademie contact met erfgoedprofessionals aldaar. In de vervolgfase van het museum adviseren we dat er op eenzelfde manier samengewerkt en geparticipeerd gaat worden met verschillende landen in West-Afrika, het Indisch-Oceanisch gebied, de Indonesische archipel en Zuid-Afrika.

Uit de verschillende gesprekken aldaar kwam een aantal belangrijke signalen naar voren:

- Op de eilanden en in Suriname **werken** volgens velen principes uit het slavernijverleden nog steeds **door**. Bijvoorbeeld de 'zwijgcultuur', een cultuur waarin mensen niet over hun pijn en emoties praten. Door in het museum hierop in te gaan (wat betekent het, waar is het ontstaan, wat was toentertijd het nut en hoe werkt het nu) neem je bezoekers mee naar het heden. Alhoewel de zwijgcultuur in het heden nog steeds in het systeem van velen zit, wil een nieuwe, jonge generatie juist praten over de pijn en emoties van hun (voor)ouders. Door dit af te pellen, ontstaat er inzicht en ruimte voor **heling** en verandering.
- De relatie tussen Europees-Nederland en het Caribisch deel van het Koninkrijk is kwetsbaar. Tegelijkertijd is de behoefte aan verbinding met en **inhoudelijke aansluiting** op het Nationaal Slavernijmuseum in Aruba, Bonaire, Curaçao, Saba, Sint-Eustatius, Sint-Maarten en in Suriname groot. Erfgoedprofessionals, politici en maatschappelijke organisaties willen direct aangesloten zijn op wat er in het museum in Amsterdam gebeurt. Een nauwe samenwerking met het Nationaal Slavernijmuseum in Amsterdam is hierin een eerste stap en een concrete vertaling van het museum als **netwerkmuseum**.
- We zijn ervan doordrongen dat er **consistente opvolging** gegeven moet worden aan de belofte om consequente terugkoppeling te geven over de ontwikkelingen rondom het museum. Ook moeten we de landen en bijzondere gemeenten betrekken bij inhoudelijke beslissingen over de inhoud van het museum. Er moet sprake zijn van een **permanente dialoog**. Dit kan bijvoorbeeld middels digitale ontmoetingen, de nieuwsbrief en werkbezoeken.
- Dat de gemeente Amsterdam en de Nederlandse Rijksoverheid investeren in een slavernijmuseum in Amsterdam wordt door velen positief ervaren, maar is voor een groep betrokkenen ook moeilijk. Men heeft het gevoel dat er niet gelijkwaardig wordt geïnvesteerd in het verleden, het heden en de toekomst als het gaat over het gedeelde slavernijverleden. Het is daarom voor sommigen onbegrijpelijk dat het slavernijmuseum in Amsterdam komt te staan en niet op de plek(ken) waar de slavernij plaatsvond.
- Tot slot hebben de eilanden de vurige wens om ook een **eigen plek** te krijgen waar men stil kan staan bij het slavernijverleden. Wij begrijpen deze wens goed en ondersteunen deze ook. Zo zou het Nationaal Slavernijmuseum een belangrijke partner kunnen zijn voor instellingen met een soortgelijke opdracht in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Wel benadrukken wij dat een bijdrage hieraan geen onderdeel is van de opdracht die wij als kwartiermakers hebben gekregen van de gemeente Amsterdam en het ministerie van OCW. We leggen deze wens neer bij het ministerie van OCW en het ministerie van BZK die bezig zijn met het geven van inhoudelijke opvolging aan de excuses.

Al met al is een goede band en directe verbinding met elkaar van groot belang. We hebben elkaar nodig en delen een missie. Dit kan alleen door de komende jaren permanent en open met elkaar in gesprek te blijven. Dit doen we bijvoorbeeld door digitale en fysieke ontmoetingen te blijven organiseren, elkaar goed op de hoogte te houden van ontwikkelingen in het Europese en het Caribische deel van het Koninkrijk, uitwisselingen te organiseren en samen te werken aan tentoonstellingen en programma's. In de uitwerking van het museumconcept komt dit terug.

Nat

2. Laat het maar ongemakkelijk zijn

2.1 Met ons en door ons

Tussen januari en december 2023 organiseerden we een uitgebreid participatietraject, waarin persoonlijke verhalen centraal stonden. Om te begrijpen waarom Nederland eruitziet zoals het eruitziet, zijn deze persoonlijke verhalen cruciaal. Want pas als je weet waar je vandaan komt en op wiens schouders je staat, kun je bepalen waar je heengaat, als mens en maatschappij. Daarnaast is breed draagvlak voor dit museum - van Friesland tot Noord-Brabant, van Gelderland tot Zuid-Holland en op de vele andere plekken waarmee Nederland een slavernijverleden heeft - cruciaal. Om deze persoonlijke verhalen op te halen en dit draagvlak te creëren organiseerden we het afgelopen jaar vele participatiebijeenkomsten in Europees-Nederland, het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname. De uitkomsten van dit participatietraject zijn leidend voor de missie en visie van het museum, voor het museumconcept, de locatie en het gebouw. Het is van groot belang dat er zorgvuldig opvolging wordt gegeven aan dit participatietraject tot aan de opening van het museum en daarna.

Een uitgebreide beschrijving van het participatietraject en de hierbij horende uitkomsten zijn opgenomen in het participatieverslag, dat wij tegelijkertijd met dit plan presenteren. In dit hoofdstuk zijn de beschrijving van het participatietraject en de belangrijkste uitkomsten daarom als samenvatting opgeschreven.

Waarom participatie?

Er zijn verschillende redenen waarom een participatietraject zo belangrijk is:

- Het is voor dit museum belangrijk dat er zo breed mogelijk **maatschappelijk draagvlak** is. Het organiseren van participatiebijeenkomsten zorgt ervoor dat mensen zich **mede-eigenaar** voelen van het museum en er samen met ons voor willen zorgen dat het museum er komt.
- We willen zo goed mogelijk horen wat mensen **verwachten** van dit museum. Dat gaat verder dan alleen het ophalen van de verhalen. Welke faciliteiten moeten er bijvoorbeeld aanwezig zijn in het gebouw? En wat is de verwachting van het café of restaurant in het museumgebouw?
- Alle gemeenschappen die zich onderdeel voelen van het Nationaal Slavernijmuseum moeten er **vertrouwen** in hebben dat dit museum hun verhaal op een waardige manier vertelt en dat hun perspectief centraal staat in dit museum. Dit vertrouwen is cruciaal voor dit emotioneel beladen onderwerp en moet stap voor stap opgebouwd worden. Een belangrijke manier om dit te doen is door te luisteren. Dit hebben wij tijdens de participatiebijeenkomsten zo zorgvuldig mogelijk geprobeerd te doen.
- Om tot een doorontwikkeling van **nieuwe museologie** te komen, waarin het narratief centraal staat en **orale tradities** & **immaterieel erfgoed** een belangrijke rol vervullen, is het van groot belang dat er zo veel mogelijk verhalen worden verzameld. Deze **verhalen** vormen de kern van het museum. De verhalen vertellen samen de geschiedenis van het Nederlandse slavernijverleden en hoe dit verleden doorwerkt in onze samenleving vandaag de dag.
- Tijdens de participatiebijeenkomsten is belangrijke input geleverd die uiteindelijk heeft geleid tot het **museumconcept** en de invulling van de vijf **tijdvakken** die centraal staan in dit plan. Zo is er gesproken over welke **voorwerpen** het museum wel of niet moet tonen, maar ook over de manier waarop het geweld en de pijn die tijdens het leven in slavernij, 400 jaar lang, de dagelijkse realiteit was voor velen gepresenteerd worden in het museum.
- Het is belangrijk dat er voor de **locatiekeuze** draagvlak is binnen de gemeente Amsterdam en daarbuiten. Hier is tijdens het participatietraject veel aandacht aan besteed.
- Tot slot hebben de participatiebijeenkomsten ook tot doel gehad om betrokkenen en geïnteresseerden **op de hoogte te houden** van de laatste ontwikkelingen rondom het Nationaal Slavernijmuseum.

VERENIGDE STATEN

New York 12 2
Washington 9 1
Charlottesville 2 1
Richmond 1 1
Montgomery 4 3

CARIBISCH DEEL VAN HET KONINKRIJK EN SURINAME

Sint-Maarten 60 1 1
Saba 35 3 2
Sint-Eustatius 30 1 3
Aruba 60 1
Curaçao 190 6 2
Bonaire 40 2 4
Paramaribo 181 2 11

EUROPEES-NEDERLAND

Leeuwarden 60
Groningen 90
Assen 50
45
CIRCA 30
Zwolle 40
120
60
100
67
Almere
A'dam Centrum
A'dam West
A'dam Oost
112
A'dam Zuidoost
111
Den Haag
Utrecht 63
Rotterdam
204
Arnhem 60
Tilburg 74
Eindhoven 40
Middelburg 47
Maastricht 50

AFRIKA

Benin 50 8 6

FACTS & FIGURES PARTICIPATIETRAJECT

ca. 1.940

Totaal aantal bezoekers participatiebijeenkomsten, in totaal **22 steden** bezocht

ca. 93

Totaal aantal musea bezocht

ca. 66

Totaal aantal kennis- en onderwijsinstituten bezocht, waaronder universiteiten en archieven

Overige gesprekken (bestuurders, bedrijven, organisaties etc.): **meer dan 350**

Overige bezoekersaantallen tijdens optredens/presentaties: **meer dan 900**

Dit overzicht is zorgvuldig samengesteld. Enkele cijfers zijn bij benadering, daar waar we afhankelijk waren van de registratie door medeorganisatoren.

Over het participatietraject

Het participatietraject vond plaats tussen januari en december 2023. Een belangrijk onderdeel van dit traject waren de zeventien officiële **publieksbijeenkomsten** in Europees-Nederland en de **participatiebijeenkomsten** in het Caribisch deel van het Koninkrijk en in Suriname. In totaal spraken we meer dan 5.000 mensen.

De zeventien officiële **publieksbijeenkomsten** in Europees-Nederland vonden plaats in Groningen, Rotterdam, Amsterdam (Zuidoost, West, Oost, Centrum), Utrecht, Middelburg, Den Haag, Assen, Zwolle, Maastricht, Eindhoven, Arnhem, Leeuwarden, Almere en Tilburg. Voor de organisatie van de bijeenkomsten in Europees-Nederland werkten we samen met *Speak up World* en *campagnebureau BKB*. De bijeenkomsten in Amsterdam zijn geproduceerd door *Chantal Tjin.* Grassroots organisaties uit de betreffende steden waren zoveel mogelijk betrokken bij de organisatie aldaar. In het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname waren er *local heroes* betrokken bij de organisatie van de verschillende **participatiebijeenkomsten**.

Naast de officiële publieksbijeenkomsten en de participatiebijeenkomsten in het Caribisch deel van het Koninkrijk en in Suriname vonden er **honderden individuele en groepsgesprekken** plaats met jongeren, musea, archieven, wetenschappers, studenten, maatschappelijke partners, grassroots organisaties, omwonenden, mogelijke financiers, ministeries, kunstenaars, activisten, politici enzovoorts. Tijdens deze gesprekken bespraken we het belang van het museum, de verhalen die het museum zullen vullen, inhoud en de programmering van het museum en de plek waar het in Amsterdam zal komen.

Hiernaast vonden er verschillende **werkbezoeken** plaats aan het Caribisch deel van het Koninkrijk, Suriname, de Verenigde Staten en Benin. Deze werkbezoeken werden in nauwe samenwerking met het ministerie van OCW, het ministerie van Binnenlandse Zaken, Buitenlandse zaken en de Gemeente Amsterdam georganiseerd. Tijdens deze werkreizen werd inspiratie opgedaan voor het museum in Amsterdam en werd gebouwd aan een internationaal netwerk van diverse culturele, universitaire en museale organisaties die in hun collectie of programma aandacht besteden aan het slavernijverleden. Een uitgebreidere beschrijving van de verschillende werkbezoeken is te vinden in het voortgangsverslag uit juni 2023 en het participatieverslag.

De kers op de taart was het bezoek van Secretary Lonnie G. Bunch III aan Amsterdam in oktober 2023, georganiseerd in samenwerking met de Amerikaanse ambassade in Den Haag, en onze **conferentie "*To build a museum*"** op 14 oktober 2023 in het H'ART Museum. Secretary Bunch is founding director van het *Smithsonian National Museum of African-American History and Culture* (verder: NMAAHC) in Washington D.C., dat we ook bezochten tijdens ons werkbezoek aan de Verenigde Staten. Tijdens de conferentie sprak Secretary Bunch over de moeilijke start van het museum in D.C. en deelde hij zijn belangrijkste lessen.

Uitkomsten van het participatietraject

Zowel in het buiten- als in het binnenland waren de bezoekers van de participatiebijeenkomst gepassioneerd en betrokken. Dezelfde thema's kwamen veelvuldig terug en toch hoorden we ook altijd weer iets nieuws. De uitkomsten van de participatiebijeenkomsten hebben we gegroepeerd in vijf thema's. Deze thema's worden uitgebreid besproken in het participatieverslag. Hieronder lichten we ze kort toe.

TRAUMAVERWERKING EN HELING
De doorwerking van de Nederlandse slavernijgeschiedenis op mens en maatschappij is in het heden aanwezig. Hoewel de gevolgen ervan niet altijd even zichtbaar zijn, is het verleden onmiskenbaar aanwezig in het alledaagse leven. Wat nog ontbreekt is het bewustzijn ervan.

Door in het Nationaal Slavernijmuseum aandacht te geven aan alle kanten van de Nederlandse slavernijgeschiedenis en de verhalen zo realistisch mogelijk te laten zien, horen en voelen, groeit niet alleen de kennis van het slavernijverleden, maar ook het bewustzijn van de doorwerking ervan in de huidige maatschappij, waarmee begrip en empathie groeien voor de ander én jezelf.

EDUCATIE
Educatie, in de breedste zin van het woord, draagt niet alleen bij aan een vollediger begrip van het slavernijverleden, maar zorgt ook voor meer bewustwording over dit verleden dat alle Nederlanders aangaat. Het gaat hier niet alleen om kinderen: het is juist belangrijk om educatie over het slavernijverleden af te stemmen op alle verschillende doelgroepen van het museum.

VERTEL HET HELE VERHAAL!
Het slavernijverleden hoort bij de Nederlandse nationale identiteit. Het is van groot belang om het volledige verhaal te vertellen van het Nederlandse slavernijverleden, zodat toekomstige generaties opgroeien met een compleet en eerlijk beeld van de geschiedenis, belicht vanuit verschillende perspectieven.

Het Nationaal Slavernijmuseum vertelt de vergeten of verzwegen verhalen, omdat het gelooft dat alleen het hele verhaal helend kan zijn voor mens en maatschappij.

Het slavernijverleden hoort bij de Nederlandse nationale identiteit.

DE AFRIKAANSE DIASPORA

Lang voordat Afrikaanse mensen tot slaaf gemaakt werden, waren er Afrikaanse beschavingen en culturen, gebouwd op spiritualiteit, rituelen, connectie met de natuur, kracht en kennis. Deze culturen, die tijdens de slavernij bleven bestaan en in het heden op een eigentijdse manier nog steeds onderdeel zijn in het leven van de vele nazaten van tot slaafgemaakte mensen. Die cultuur zie je in alle regio's van het Nederlands slavernijverleden terug. Van Azië naar Noord- en Zuid Amerika tot het Indisch-Oceanisch gebied.

Door in het Nationaal Slavernijmuseum vooral ook de eeuwen vóór de slavernij te belichten, eren we de Afrikaanse culturen en de voorouders van de vele nazaten van tot slaafgemaakte mensen en zetten we de kracht en trots die hierbij horen centraal.

HET CARIBISCH DEEL VAN HET KONINKRIJK EN SURINAME

Zoals omschreven in het hoofdstuk *Keuzes uitgelegd*, mogen bij het samenstellen van de inhoud van het Nationaal Slavernijmuseum de stemmen van Sint-Maarten, Sint-Eustatius, Saba, Aruba, Bonaire en Curaçao en Suriname absoluut niet vergeten worden. De slavernij speelde zich daar fysiek af en dat is daar vandaag de dag nog steeds zichtbaar en voelbaar.

De betrokkenheid van het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname is cruciaal voor het succes van het museum in Europees-Nederland. De steun, het vertrouwen, de hulp van en samenwerkingen met erfgoedprofessionals, politici en maatschappelijke organisaties zijn dan ook van groot belang en zeer waardevol in iedere ontwikkelingsfase, ook na de opening.

Participatiebijeenkomst in Eindhoven.
Foto: Diewke van den Heuvel

Participatiebijeenkomst in Amsterdam Oost.
Foto: Isaac Owusu

2.2 Wat wil het museum bereiken?

Het Nationaal Slavernijmuseum vertelt het hele verhaal. Een verhaal van hoop en kracht, maar ook van pijn en trauma. Participatie geeft de verhalen van individuele mensen een plek in dit museum en doorbreekt de stilte. Met deze persoonlijke verhalen brengt het museum zachtheid in verharde standpunten. De verhalen zorgen ervoor dat het hele verhaal verteld kan worden. Een verhaal dat vele perspectieven kent, continu in beweging is en bijna de hele wereld beslaat. Het is het verhaal over de Nederlandse geschiedenis en een verhaal dat ons over deze geschiedenis bevraagt. Wat weten we van de wereld voor de slavernijgeschiedenis en vóór de witte blik op deze wereld? Hoe is Nederland geworden zoals het nu is? Wat is de doorwerking van de geschiedenis op de huidige maatschappijen in ons Koninkrijk, en bijvoorbeeld in Suriname, Indonesië en Zuid Afrika? En hoe zijn al deze verhalen met elkaar verbonden? Door antwoord te geven op deze en andere vragen, kan een dieper begrip van onze gedeelde geschiedenis ontstaan. Zo draagt het museum bij aan een meer gelijkwaardige samenleving.

Wat wil het museum bereiken? Wat wil het museum zijn? Wat voor rol wil het museum innemen in de samenleving? In dit hoofdstuk beschrijven wij de missie en visie van het Nationaal Slavernijmuseum. Dit is het fundament voor het museumconcept, de uitwerking hiervan en voor de andere voorstellen die we in dit plan doen.

Voor het formuleren en toetsen van deze missie en visie hebben we de inzichten uit de publieks- en participatiebijeenkomsten gebruikt en gesprekken met museumprofessionals. Het voorstel voor de missie en visie uit het verkenningsrapport Met de kracht van de voorouders was hierbij het vertrekpunt. Daarnaast hielp adviesbureau Herc ons bij het verdiepen en toetsen van de missie en visie; zij organiseerden hiervoor verschillende focusgroepen en hebben interviews en vragenlijsten afgenomen.

Missie

Het museum zou volgens ons een diepgaand begrip moeten bieden van het Nederlandse slavernijverleden.

Door een gedeeld verhaal te vertellen, vanuit diverse perspectieven, kan het museum niet alleen de volledige slavernijgeschiedenis belichten, maar ook het leven daarvoor en erna, met speciale aandacht voor onderbelichte perspectieven in traditionele vertellingen. Door diverse perspectieven te integreren, zoals de kracht, identiteit en verzet van de mensen die het betrof, kan het museum de geschiedenis bovendien op een eerlijke en evenwichtige manier vertellen. Zo draagt het museum bij aan een geïnformeerde samenleving die de complexiteit van het slavernijverleden erkent.

Visie

Door diverse perspectieven te belichten en het volledige verhaal te vertellen, kan het museum bezoekers informeren, inspireren en activeren.

Het vertellen van het volledige verhaal betekent dat het museum een narratieve reis toont die niet alleen de schaal van de slavernijgeschiedenis en onze verbinding daarmee laat zien – van de Atlantische Oceaan tot het Indisch-Oceanisch gebied en de Indonesische Archipel - maar ook licht werpt op de manier waarop deze geschiedenis doorsijpelt naar het heden. In de mensen en in de samenleving van Europees-Nederland en de (voormalige) koloniën.

Wij denken dat het museum zo kan bijdragen aan een meer gelijkwaardige samenleving; verrijkt met kennis, begrip, bewustzijn, verbondenheid en empathie binnen en tussen gemeenschappen.

2.3 Museumconcept

Het Nationaal Slavernijmuseum vertelt vanuit verschillende perspectieven een gedeeld verhaal. De tijdvakken in het Nationaal Slavernijmuseum vertellen het verhaal van het Nederlandse slavernijverleden in zijn volledigheid en complexiteit en sluiten nauw aan op de uitkomsten van het participatietraject. Het verhaal begint bij de wieg der beschaving op het Afrikaanse continent en sluit aan bij de rijke tradities in Azië en de Amerika's. Het laat door middel van vijf tijdvakken door de eeuwen heen zien hoe complexe maatschappijen in de gekoloniseerde landen en in het Nederlandse Koninkrijk van nu zijn ontstaan, ontwikkeld en veranderd. En hoe verzet tegen uitsluiting van alle tijden is. Het participatietraject en honderden gevoerde gesprekken met betrokkenen vormen de basis voor deze tijdvakken. De thematiek wordt verteld vanuit een gelaagde, multiperspectieve en multiregionale invalshoek. Dit gedeelde verhaal moet de toekomstige bezoekers informeren, inspireren en activeren om zo het wederzijds begrip in de maatschappij te vergroten.

In dit hoofdstuk vertalen wij de missie en visie uit het vorige hoofdstuk naar een concreet museumconcept met doelen, een museologie, een museale structuur en doelgroepen. Dit hoofdstuk kan in samenhang met hoofdstuk 3.1 'Uitwerking museumconcept' gelezen worden, waarin we uitgebreider ingaan op het museumconcept.

Doelen

Vanuit haar missie en visie wil het Nationaal Slavernijmuseum een diepgaand begrip bieden van onze gedeelde geschiedenis en huidige maatschappelijke verhoudingen door vanuit diverse perspectieven het hele verhaal te vertellen. Van de geschiedenis van het Nederlandse slavernijverleden, maar ook van het leven ervoor en erna in de gebieden die bij deze geschiedenis horen. Hierdoor hoopt het museum bij te dragen aan een gelijkwaardige samenleving met meer kennis, begrip, empathie en verbinding binnen en tussen verschillende gemeenschappen.

Voor het museumconcept vertaalt zich dit concreet in de volgende doelstellingen:

- Het museum draagt bij aan **empathie** en **begrip** tussen mensen, gemeenschappen en de samenleving als geheel.
- Iedereen in de samenleving verdient een **sense of belonging**. Iedereen moet zich thuis voelen in het Nederlands Koninkrijk en door ieders verhaal te vertellen in het museum, dragen we bij aan de erkenning en bevestiging van alle gemeenschappen.
- Het museum streeft naar **bewustwording** over de Nederlandse slavernij-geschiedenis in zijn totaliteit. Door deze bewustwording draagt het museum bij aan een gelijkwaardige samenleving.
- Het museum geeft de bezoekers **kennis** over de Nederlandse geschiedenis, waar de slavernij een onderdeel van is. Het geeft hierbij historische context van de geschiedenis, en laat daarbij de periode voor slavernij zien en de doorwerking van slavernij in het nu. Zo draagt het museum bij aan educatie over de slavernijgeschiedenis.
- Het museum kan bijdragen aan de kennis over de eigen culturele identiteit en roots voor nazaten van tot slaaf gemaakte mensen en daarmee een rol spelen in de verwerking, erkenning en **heling** van deze geschiedenis. Door kennis te geven over vroege beschavingen, rijke culturen en complexe maatschappijen geven we hier uiting aan.

Museologie

Een museologie is de concrete vertaling van de missie, visie en doelstellingen van het museum in een museumconcept. Het is de manier waarop een museum is ingericht, tentoonstellingen opbouwt en een positie inneemt in de samenleving. De museologie heeft daarom direct invloed op de ruimtelijke inrichting, de opbouw van de tentoonstellingen, de collectievorming etc.

Door de aard van de slavernij is er weinig materiële overdracht geweest, zeker vanuit het perspectief van tot slaaf gemaakte mensen. Het Nationaal Slavernijmuseum heeft daarom een andere museologie dan klassieke musea.

In het Nationaal Slavernijmuseum staan verhalen centraal en niet objecten. Niet het archief, maar de (orale) overlevering staat centraal in dit museum. Deze verhalen worden opgehaald bij mensen en worden vervolgens onderdeel van het brede verhaal dat dit museum vertelt. Zo ontstaat er een intergenerationeel en gelaagd beeld van het slavernijverleden, dat toegankelijk is voor iedereen. Immaterieel erfgoed en orale tradities krijgen hierdoor een centrale plek in het museum. Het maakt het Nationaal Slavernijmuseum tot een toegankelijke, meerstemmige plek.

Dit vereist een andere manier van werken, waar de komende jaren - onder andere door de aanloopprogrammering van het museum - handen en voeten aan gegeven zal worden. Deze unieke manier van werken maakt het Nationaal Slavernijmuseum bijzonder. Musea worden namelijk (bijna) altijd ingericht met een collectie als vertrekpunt. Deze op verhalen gerichte en participatieve manier van werken sluit goed aan op de nieuwe museumdefinitie van het *International Council of Museums* (verder: ICOM), zoals omschreven in het kader hiernaast.

Immaterieel erfgoed en orale tradities krijgen een centrale plek in het museum.

Over het International Council of Museums en de museumdefinitie

Het ICOM is de grootste internationale brancheorganisatie op het gebied van musea en museumwerk. Als brancheorganisatie houdt het ICOM zich bezig met het verder professionaliseren van het museumwerk en het bevorderen van samenwerking. Het ICOM stelt via een zorgvuldige inspraakprocedure van nationale comités de museumdefinitie vast.
De vorige museumdefinitie kwam uit 2007. De museumdefinitie bakent af wat musea wel en niet zijn. In Nederland is de museumdefinitie de basis voor het museumregister.

DE MUSEUMDEFINITIE UIT 2022 LUIDT ALS VOLGT:
“Een museum is een permanente instelling zonder winstoogmerk, in dienst van de samenleving, gericht op het onderzoeken, verzamelen, bewaren, interpreteren en tentoonstellen van materieel en immaterieel erfgoed. Musea zijn openbaar, toegankelijk en inclusief en bevorderen diversiteit en duurzaamheid. Ze werken en communiceren ethisch, professioneel en met participatie van gemeenschappen. Musea bieden een verscheidenheid aan ervaringen met het oog op educatie, genoegen, reflectie en kennisuitwisseling.”

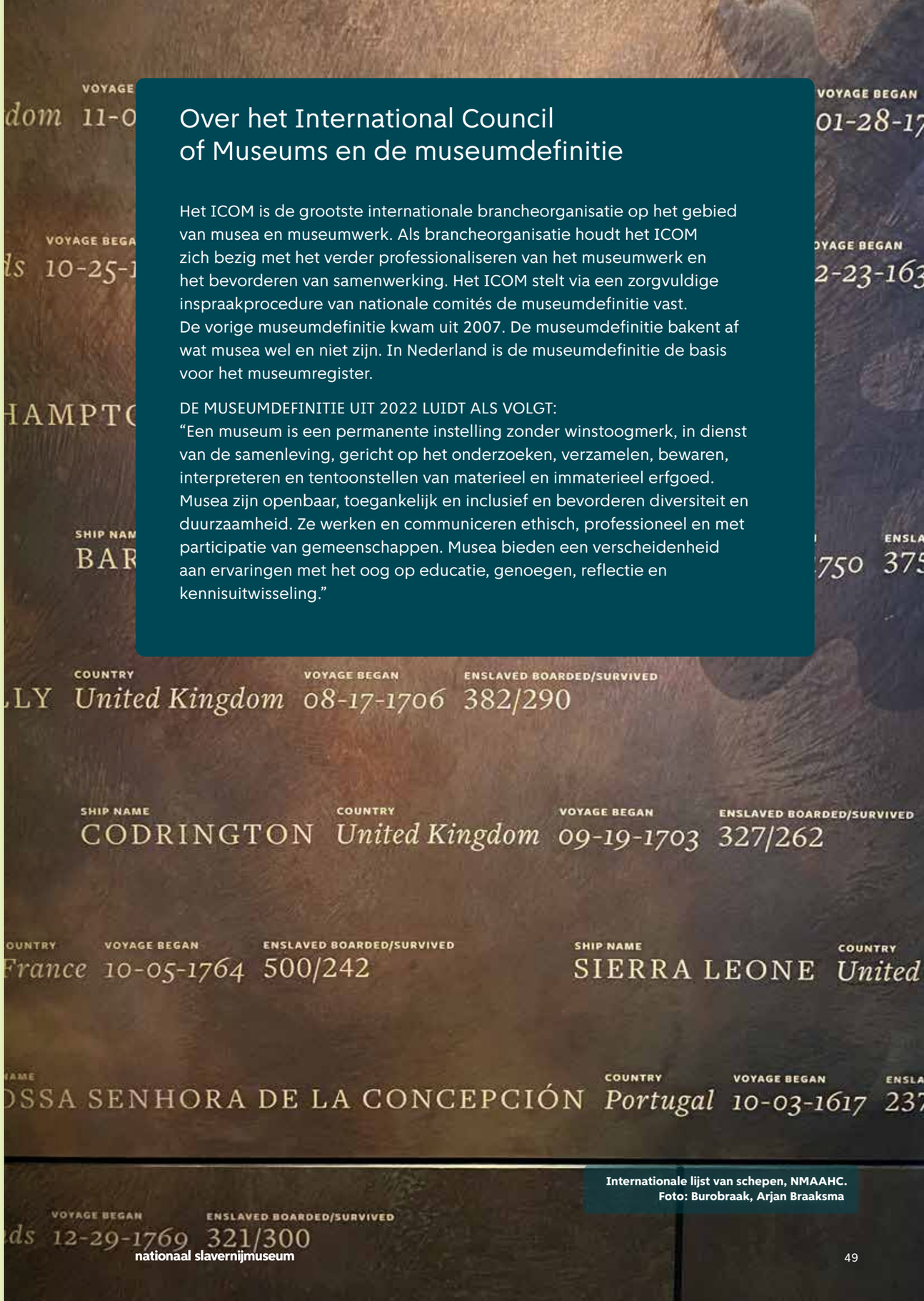

Internationale lijst van schepen, NMAAHC.
Foto: Burobraak, Arjan Braaksma

Museale structuur

Het museum heeft een grote taak voor ogen: vertel het hele verhaal. Dit gaat niet alleen over het verhaal van de slavernij, maar ook over de tijd ervoor en de doorwerking ervan. Om dit verhaal te vertellen zijn er vijf tijdvakken ontwikkeld op basis van de thematieken uit de participatie en de gesprekken met onderzoekers, wetenschappers en musea professionals. De tijdvakken sluiten aan bij de eerdere verkenning en zijn als volgt ingedeeld:

TIJDVAK 1: Het hier & nu

TIJDVAK 2: Kraamkamers van beschaving (prehistorie-1450)

TIJDVAK 3: De mens als product (1450-1863)

TIJDVAK 4: Dekolonisatie en emancipatie (1863-1950)

TIJDVAK 5: De weg naar gelijkwaardigheid (1950-nu)

Deze vijf tijdvakken laten genoeg ruimte voor invulling in een verder stadium van dit project. Er is altijd ruimte voor ontwikkeling binnen de verhaallijnen in de tijdvakken om bij de actualiteit aan te sluiten. Onderzoek door het kenniscentrum biedt de mogelijkheid om de tijdvakken accuraat te houden. Zo blijven we niet alleen op de hoogte van maatschappelijke, wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen, maar zijn we ook onderdeel van deze ontwikkelingen.

De tijdvakken die het museum behandelt, zorgen voor een multiperspectieve, multi-gelaagde en multi-regionale manier om het hele verhaal te vertellen. De tijdvakken zijn zo ontwikkeld dat er de mogelijkheid is om bij elk tijdvak in te zoomen op specifieke verhalen van verschillende locaties en regio's. Zo kan de evenwichtigheid tussen de verschillende continenten gewaarborgd worden, en wordt hiermee invulling gegeven aan de opdracht tot verbreding van het verhaal (zie hoofdstuk 1.2).

In het verkenningsrapport werd de wens voor het opnemen van het verhaal over Afrika voor de Europese slavenhandel aangestipt. Tijdens de participatiebijeenkomsten hoorden we deze wens ook vaak terug. In dit plan hebben wij dit vertaald naar een eigen tijdvak. Mensen willen weten waar ze vandaan komen, wie ze waren voor de Europese slavenhandel en willen het verhaal van hun voorouders leren. In dit tijdvak werpen we een licht op de historische samenlevingen op de continenten vóór de koloniale periode en voor de invloed van Europese landen. In de kraamkamers van de beschaving zie je de wetenschap, de materiële cultuur en de architectuur van Afrikaanse beschavingen. Ook zie je in dit tijdvak de complexe samenlevingen en rijke beschavingen die ver voor de Westerse jaartelling ook op het Aziatische, Noord-Amerikaanse en Zuid-Amerikaanse continent bestonden en op de verschillende eilandengroepen.

De tijdvakken zijn thematisch. Ondanks dat de tijdvakken chronologisch opgebouwd zijn, kan een bezoeker de keuze maken om één bepaald tijdvak te bezoeken of om door te lopen naar de tijdelijke tentoonstelling. De reis van de bezoeker door het museum wordt gekenmerkt door:

- **Flexibiliteit**: het is mogelijk om tussen tijdvakken te switchen.
- **Gelaagdheid**: zowel de historie als de persoonlijke verhalen komen aan bod.
- **Multiperspectiviteit**: de verhalen worden zowel in chronologisch perspectief als in (uiteenlopende) thematische perspectieven geplaatst.
- **Evenwichtige aandacht** voor de verhalen over en uit zowel het trans-Atlantisch als het Indisch-Oceanisch gebied.
- Het gebruik van **multidisciplinaire en multisensorische middelen**: objecten, tekst, geluid, film, animatie, kunst, blow-ups en interactieve digitale toepassingen.

De dragende gedachte is dat het museum een ervaring in ruimte en tijd biedt, die veilig en inclusief voelt. Het moet bezoekers raken en betrekken. De tentoonstellingen zijn interactief en multisensorisch en gericht op het brengen van nieuwe perspectieven en inzichten. De voortdurende samenwerking met een breed publiek en specifieke gemeenschappen is essentieel.

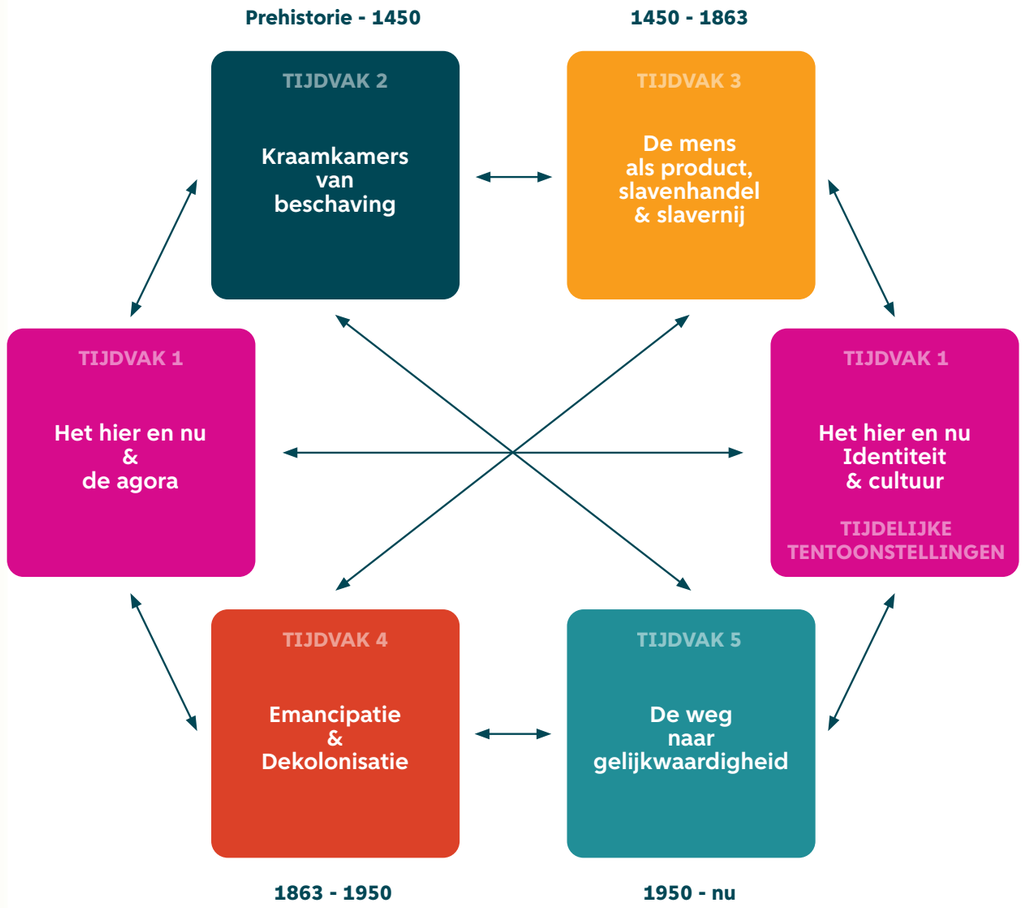

Doelgroepen

Het slavernijverleden gaat over ons allemaal. Door het gebouw, de collectie, het museale verhaal en de programmering van het museum worden alle inwoners van het koninkrijk uitgenodigd om kennis te nemen van het complete verhaal over het slavernijverleden in de Nederlandse geschiedenis, van verleden tot heden en toekomst.

De bezoekers die getrokken worden naar het museum zijn jong en oud, van alle etniciteiten en achtergronden. De bezoekers hebben een verbinding met het Nederlandse Koninkrijk en daarbinnen bezoekers die een emotionele of geografische verbinding hebben met voormalige koloniën. Het Nationaal Slavernijmuseum spreekt verschillende doelgroepen aan vanuit haar missie en visie. Zo zal het kindermuseum (verdere toelichting in hoofdstuk 3.1) kinderen en gezinnen aantrekken en het kenniscentrum (verdere toelichting in hoofdstuk 3.2) studenten, onderzoekers en nazaten van tot slaaf gemaakte mensen aantrekken.

Slavernijmuseum als rijksmuseum

Er zijn in Nederland 29 zogenaamde rijksmusea. Dit zijn musea die structureel door het ministerie van OCW worden gesubsidieerd voor het beheren, onderhouden en toegankelijk maken van de rijkscollectie. Deze musea worden gesubsidieerd vanuit de Erfgoedwet en hebben hierdoor een wettelijk verankerde subsidie. Daarnaast is er de Basisinfrastructuur (ook wel de BIS), een beleidsinstrument waarmee het ministerie van OCW vele andere culturele instellingen subsidieert.

Wij adviseren de staatssecretaris van Cultuur en Media om te onderzoeken hoe het Rijk het Nationaal Slavernijmuseum structureel kan subsidiëren. Dit kan bijvoorbeeld via de Erfgoedwet of de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid.

In het geval van subsidiëring via de Erfgoedwet kan het Rijk eigenaar worden van de kleine kerncollectie die het Nationaal Slavernijmuseum zal opbouwen. Hierdoor zal deze collectie onderdeel worden van de rijkscollectie, waardoor het Nationaal Slavernijmuseum toe kan treden tot het rijksmuseale stelsel. In het geval van verankering in de Wet op het Specifiek Cultuurbeleid kan het museum onderdeel worden van de Basisinfrastructuur.

Hiervoor zijn verschillende redenen te noemen:

- Het Nationaal Slavernijmuseum is een museum voor alle Nederlanders. Het is een museum met een nationaal en koninkrijksbreed belang. Het museum is daarom een waardevolle toevoeging aan het rijksmuseale stelsel of aan de BIS.
- De collectie die het museum op zal bouwen (hierover meer in de paragraaf ‘Collectie Nationaal Slavernijmuseum’ in hoofdstuk 3.1) zal van nationaal en koninkrijksbreed belang zijn.
- Het zijn van “rijksmuseum” zegt in eerste instantie iets over het eigendom van een collectie. Daarnaast heeft de term “rijksmuseum” ook een positieve lading die (inter)nationaal van grote waarde kan zijn voor de positie van dit museum. Ook wordt hiermee recht gedaan aan het belang van de Nederlandse slavernijgeschiedenis en de strijd die vele mensen decennialang hebben gevoerd voor dit museum.
- De participatieve aard van het museum, de aandacht die het museum heeft voor immaterieel erfgoed en orale geschiedenis en de museologie van het museum sluiten aan bij de hernieuwde ICOM-definitie uit 2022. Het financieren van het Nationaal Slavernijmuseum is een mooie eerste stap naar een meerstemmig Rijksmuseaal stelsel, waarin alle inwoners van het Koninkrijk zich herkennen.
- Een rijksmuseum heeft een wettelijke taak op grond van de Erfgoedwet. Dit zorgt voor stabiliteit in de financiering van het museum op lange termijn. Het geeft het museum bestaanszekerheid. Ook is deze zekerheid voor andere mogelijke financiers (denk aan donateurs en bedrijven) van groot belang. Dit scenario heeft daarom onze voorkeur.

Tentoonstelling *Slavernij* in het Rijksmuseum
Anoniem, Meervoudig voetblok voor het ketenen van mensen, ca. 1600 - ca. 1800, op de slavernijtentoonstelling in 2021. Schenking van de heer J.W. de Keijzer, Gouda

2.4 Locatie, gebouw en park

Het gebouw van het Nationaal Slavernijmuseum is meer dan een gebouw: het uiterlijk moet recht doen aan de bijzondere inhoud ervan, in architectuur, uitstraling, materiaal, vorm en omgeving. Voor de erkenning van het slavernijverleden is daarom een waardig en iconisch gebouw nodig. Een gebouw dat het hele verhaal van het Nederlands slavernij-verleden huist en op verschillende manieren vertelt. Een gebouw dat goed bereikbaar is en een prominente ligging heeft.

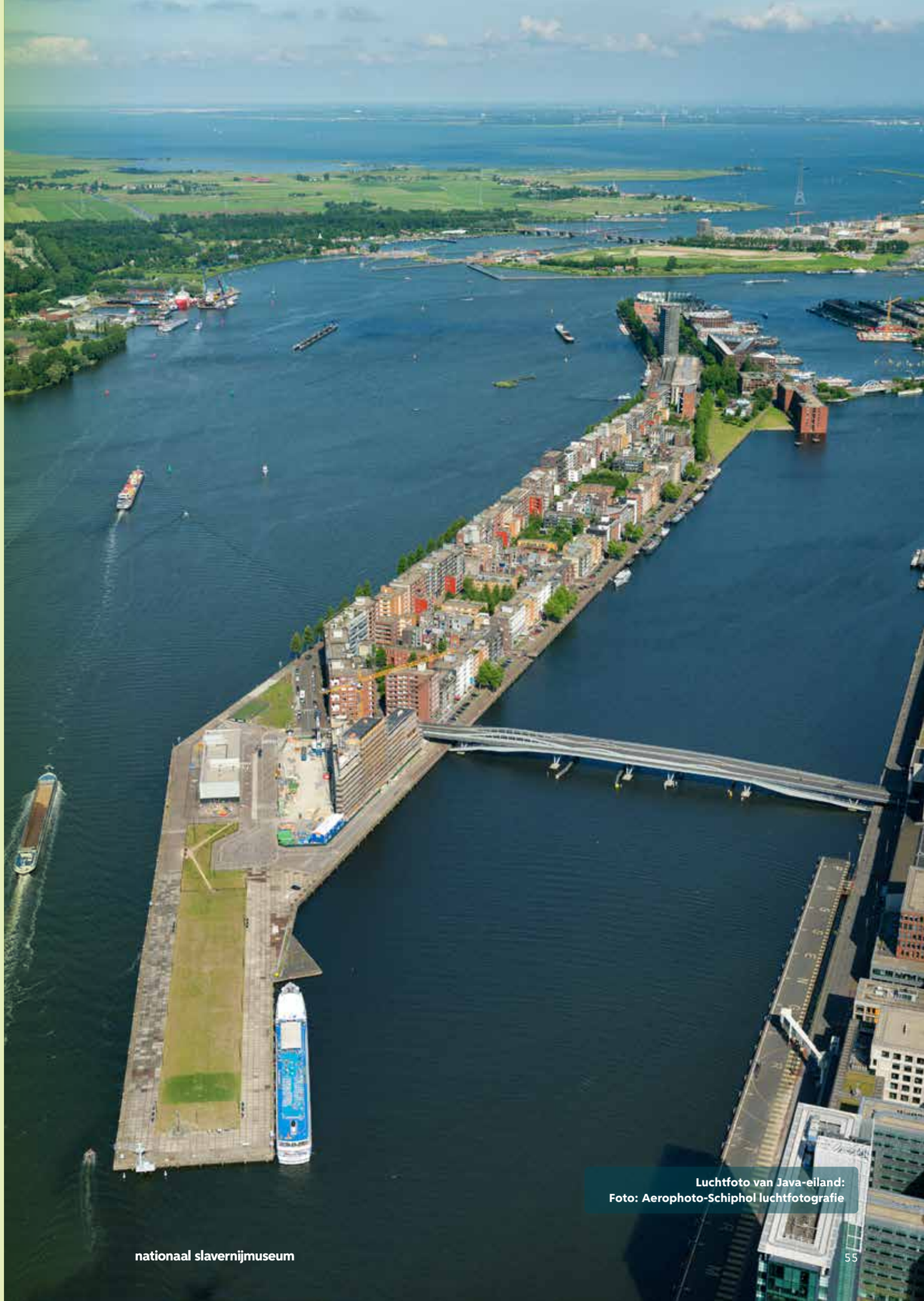

Luchtfoto van Java-eiland:
Foto: Aerophoto-Schiphol luchtfotografie

In gesprek over locatie, gebouw en park

Tijdens onze participatiebijeenkomsten spraken we uitgebreid over de locatie en het gebouw voor het museum. We gingen in gesprek over welke ideeën, suggesties, aanbevelingen en wensen de aanwezigen hadden over het gebouw, de omgeving en de locatie van het Nationaal Slavernijmuseum.

Het startpunt voor deze gesprekken waren de mogelijke locaties uit het onderzoek van de gemeente en de voorstellen uit de verkenning. Tijdens deze gesprekken zijn als extra locaties het Museumplein, Paleis voor de Volksvlijt, Paleis op de Dam, Tropenmuseum, Ambtswoning, Oosterdok, Gaasperplas en Minervahaven/ Houthavens naar voren gebracht. Uit alle goede, verrassende en scherpzinnige antwoorden zijn de onderstaande voorwaarden gekomen:

- Centrale, waardige, prominente ligging, maar niet midden in de drukte
- Een iconisch, nieuw gebouw gebaseerd op authentieke elementen
- Ligging aan doorgaand water
- Een parkachtige omgeving met ruimte voor groen, rust, bezinning en ontmoeting
- Goede bereikbaarheid
- Een ‘open’ gebouw met een overduidelijk, herkenbaar verhaal
- Toegankelijk en laagdrempelig
- Ruimte voor healing
- Passend horeca-aanbod
- Mogelijkheden voor kunst en cultuur
- Transparante en inclusieve architectenselectie

In het participatieverslag is een uitgebreide toelichting per punt opgenomen.

Java-eiland

Op basis van de aanbevelingen uit het voortraject, het participatietraject en verschillende studies adviseren wij het Java-eiland als de locatie voor het Nationaal Slavernijmuseum. Het Java-eiland is de gewenste centrale, waardige en prominente plek aan doorgaand stromend water die wij zoeken.

Het Java-eiland is goed bereikbaar en heeft een sterke visuele relatie met het centrale deel van het IJ. Tegelijkertijd ligt het op voldoende afstand van het drukke centrum waardoor er ruimte is voor rust en reflectie om de indrukken van het slavernijmuseum op je in te laten werken. In de gesprekken tijdens de participatiebijeenkomsten werden de uitgangspunten voor de locatie en het gebouw van het slavernijmuseum bevestigd en verrijkt. Ook werd door aanwezigen het Java-eiland het meest genoemd als een geschikte plek voor het museum.

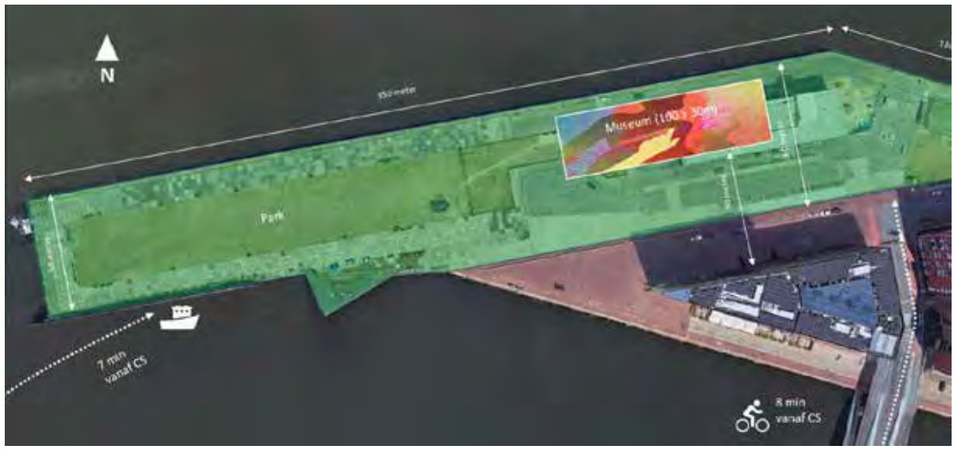

Doordat deze locatie op enige afstand ligt van het centrum worden de gebieden in de stad met veel toeristen en bezoekers niet nog drukker. Zo sluit deze locatie aan op de visie van de gemeente op toerisme en bezoekers in de stad (Visie Bezoekerseconomie 2035) en kan het deze visie ook versterken.

Een keuze voor het Java-eiland past binnen de Omgevingsvisie van de gemeente (de lange termijn visie voor de woon- en leefomgeving in de stad). En doordat het eiland aan de voorzijde onbebouwd is, is het mogelijk om het museum ruimtelijk in te passen en een bijbehorend park te realiseren. Dat laatste is een diep gekoesterde wens van veel gesprekspartners. Wij denken dat het achterste gedeelte van het Java-eiland het meest geschikt is voor het museumgebouw, de kop blijft dan een open plek waar het park kan komen. In het locatieadvies, dat als aparte bijlage bij dit plan is toegevoegd, lichten we bovenstaand advies toe.

Wat vooraf ging

Het startpunt voor ons voorstel over de locatie en het gebouw zijn de uitgangspunten in de verkenning *Met de kracht van de voorouders* (2021). Uitgangspunt in de verkenning is dat het museum op een prominente en zichtbare locatie komt en nabij stromend water moet staan (bij voorkeur het IJ). Ook heeft een gebouw in een groene omgeving en omringd door een park de voorkeur. Water en groen verwijzen naar de slavernijgeschiedenis van alle continenten, omdat ze centraal staan in de spirituele tradities en rituelen van de Afrikaanse diaspora. Denk aan water als reinigend en helend element.

Voor het museumgebouw is het uitgangspunt dat dit een iconisch en/of symbolisch gebouw is van 9.000 m². Hiermee krijgt het museum een middelgrote omvang; ongeveer even groot als het Eye Filmmuseum of het Amsterdam Museum. Ook beschrijft de verkenning dat nieuwbouw de voorkeur heeft. Zo kan een prominent en iconisch gebouw gemaakt worden, waarbij het slavernijthema centraal staat in het ontwerp. Daarnaast roept nieuwbouw geen discussies op over het eventueel belaste verleden van een bestaand gebouw. Tot slot moet de locatie van het museum goed bereikbaar en het gebouw goed inpasbaar zijn in de omgeving. Op basis van de bovenstaande uitgangspunten heeft de gemeente al in de verkenningsfase onderzocht welke locaties geschikt zijn voor het museum. Dit heeft in een aantal stappen en in overleg met de regiegroep geleid tot een selectie van negen mogelijke locaties.

Locatiefoto Kop-Java.
Foto: ANP

Een krachtig gebaar door een hoogwaardige uitstraling

Het uitgangspunt uit de verkenning is een prominent en iconisch gebouw van 9.000 m². Voor de erkenning en herkenning van het slavernijverleden is een zichtbaar en krachtig gebaar belangrijk. Het museum is daarom idealiter gevestigd in een waardig en herkenbaar gebouw met een symbolische betekenis. Ook is het belangrijk dat er een beleving in en rond het gebouw ontstaat – bijvoorbeeld door een bijzondere gebouwvorm – die bezoekers trekt en waarvoor mensen willen terugkomen. De uitstraling van het gebouw is dan bijvoorbeeld te vergelijken met het NMAAHC in Washington (foto links); het Slavernijmuseum Guadeloupe (foto midden) of het Eye Filmmuseum (foto rechts).

Voor de totale investering in de oprichting van het museum is een budget van €80 miljoen beschikbaar. Het is mogelijk om het museum met dit budget te realiseren. Er moet dan wel gekozen worden voor een museum met minder uitstraling en/of een lager aantal vierkante meters. Dit gaat ten koste van een aantal belangrijke functies zoals reflectieruimtes, studie- en educatieruimte(s) en ruimte voor het kindermuseum.

Wij adviseren de gemeente en het Rijk om de mogelijkheid te onderzoeken of er extra middelen kunnen worden toegekend om een gebouw met een hoge kwaliteit en voldoende vierkante meters te realiseren. De indicatieve totale kosten hiervoor zijn € 105 mln. In het hoofdstuk over investering en exploitatie (hoofdstuk 4.2) staat een nadere toelichting en de nu beschikbare dekking voor de oprichting van het museum.

NMAAHC in Washington, D.C.
Foto: David Brandwagt

Slavernijmuseum Guadeloupe.
Foto: Wikipedia

Eye Filmmuseum Amsterdam.
Foto: Edwin van Eis

De Franse overheid over slavernijmuseum in Benin

De Franse diplomaat en huidige ambassadeur voor Frankrijk in Benin Mark Vizy was verantwoordelijk voor de totstandkoming van het slavernijherdenking museum ACTe in Guadeloupe.

Hij zei het volgende tijdens een ontmoeting tijdens het werkbezoek aan Benin: Het is van groot belang om te laten zien hoe belangrijk de slavernijgeschiedenis voor ons land is. Daarom heeft de Franse overheid budget vrijgemaakt voor een iconisch museum, de architect en de locatie met zorg uitgezocht, en de bouw met grote aandacht uitgevoerd.

Een park als verrijking

In de verkenning is benoemd dat het museum bij voorkeur omringd wordt door groen en in een park staat. Ook in de gesprekken tijdens de participatiebijeenkomsten kwam naar voren dat een park een belangrijk onderdeel is van het museum. Een park maakt het Nationaal Slavernijmuseum compleet. Een aantrekkelijk park nodigt mensen uit tot bezinning, maar ook tot ontspanning en gesprek. Het is een plek waar mensen de indrukken van het museum individueel – in stilte en rust – maar ook samen met anderen kunnen verwerken.

Het kan een plek zijn voor spirituele tradities en een gedenkplaats zijn voor de vele mensen die door de slavernij zijn geraakt. Ook kan een park ruimte bieden voor aanvullende programmering, ceremonies, beeldende (buiten)kunst en evenementen behorende bij het museum. Verder kan in een park het deel van de materiële en immateriële cultuur die te maken heeft met planten, bomen en kruiden getoond worden. Tot slot is de aanleg van een park op de kop van het Java-eiland een lang gekoesterde wens van omwonenden. Een combinatie van een park met museum leidt tot een vergroting van het draagvlak en mogelijkheden van divers gebruik voor alle direct omwonenden en inwoners van Amsterdam. We adviseren de gemeente daarom om bij het museum een park te realiseren.

Voor de erkenning en herkenning van het slavernijverleden is een zichtbaar en krachtig gebaar noodzakelijk

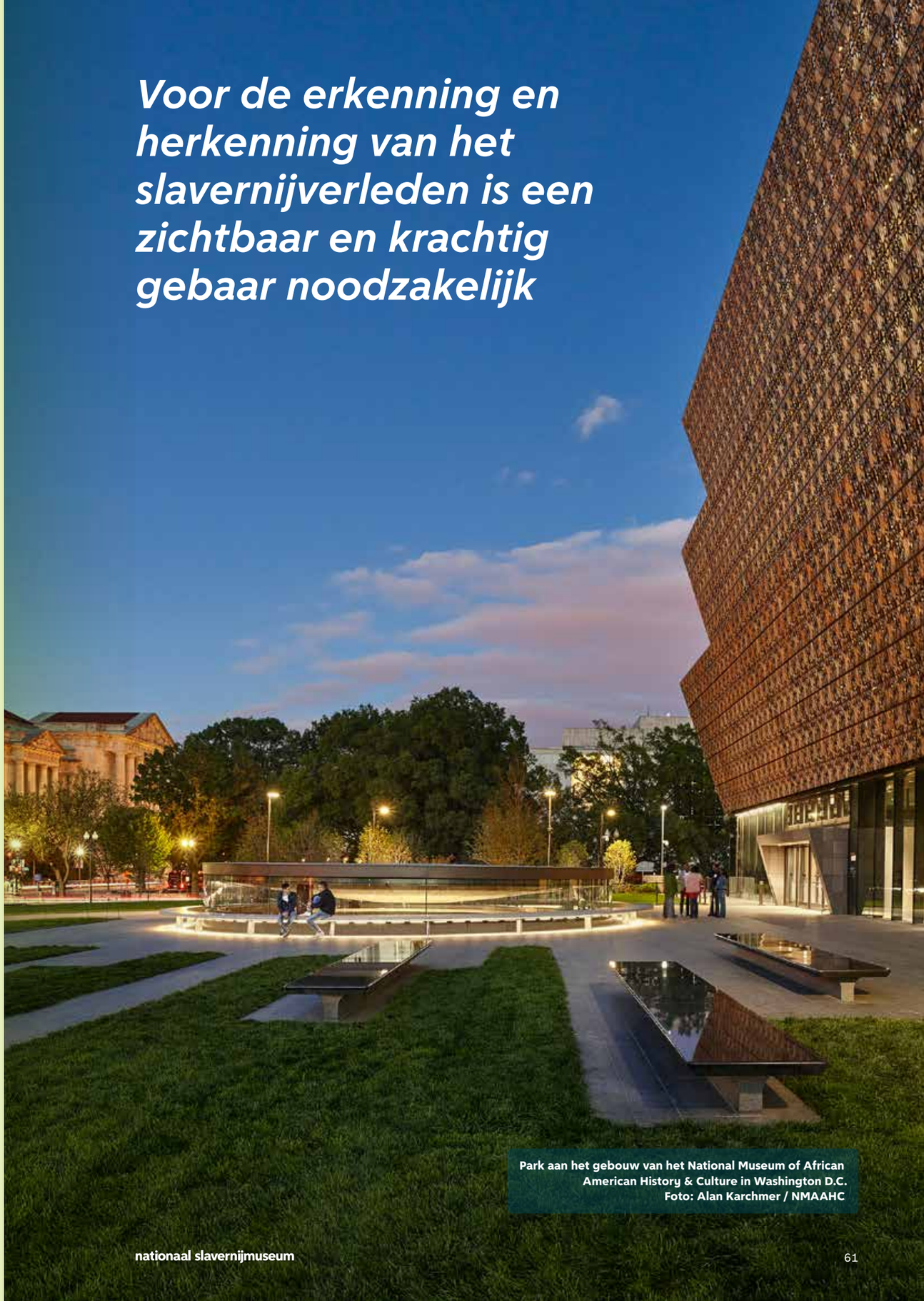

Park aan het gebouw van het National Museum of African American History & Culture in Washington D.C. Foto: Alan Karchmer / NMAAHC

Verder met het gesprek

Na de besluitvorming over het museum is het belangrijk om de participatie over de locatie, het gebouw en het park voort te zetten. Kop van Java is voor bewoners van het Java-eiland een belangrijke plek. In 2021 hebben bewoners voor de kop van Java op eigen initiatief een ontwerp gemaakt voor een park.

In 2022 en 2023 hebben wij hierover gesproken met een aantal omwonenden en Hotel Jakarta. Een aantal bewoners heeft vervolgens een aangepast plan aan ons overhandigd. In deze plannen staat veel waardevolle informatie over het huidige gebruik en ideeën voor de toekomst. Dit vraagt om vervolggesprekken over hoe de plannen voor het museum en de plannen van de bewoners op elkaar kunnen aansluiten. Verder stellen wij voor om participatie over de ontwerpen van de architecten van het museumgebouw en het park te laten plaatsvinden om zo een architect te selecteren, waarin iedereen zich herkent.

Participatiebijeenkomst in Amsterdam Centrum. Foto: Isaac Owusu

Hoe

3. We doen dit samen; en dat laatste kan ik niet vaak genoeg herhalen

Dionis
Dirk
Djoens
Dobret
Doctor
Doeloe
Dofal
Doffer
Dok
Dolabella
Dolent
Dolores
Domacasse
Domacassé
Domas
Domet
Dominica
Donaald
Dönckes
Dondorp
Dongo
Dominga
Dons
Dop
Dorlina
Dormann
Dorotea
Dorothea
Dortalani
Dortalina
Dorval
Dossel
Douce
Dovali
Dover
Doya
Dragt
Dragtberg
Drenkeling
Drew
Driebergen
Driedijk
Droep
Drukker

Eb
Ebro
Ebrot
Ecker
Ecorij
Edelhart
Edelijk
Edelmoed
Edewits
Eduarda
Eemmans
Eekwoud
Eel
Eems
Eendehok
Eer
Eerikie
Eerlijk
Eersteling
Eerts
Egucia
Eijob
Eijter, van
Eiken
Eiland
Ekkerp
Elder
Elenburg
Eleuteria
Elias
Els
Elsevijf
Elst
Ely
Emans
Emanuel Gomez
Emer
Emerenciana
Emerens
Emerentiana
Emeril
Emers
Emiel
Emmith

Faab
Fabel
Fabiana
Fabos
Fakkstone
Famulus
Fandries
Fanneijte
Fanterpool
Faretti
Farmer
Faustini
Favoriet
Feber
Fécamp
Feir
Feliciana
Felida
Felies
Feliks
Felipa
Felister
Felix
Felleman
Felton
Ferdinandes
Fernand
Fernandos
Ferrand
Ferson
Feynst
Feyra
Feytje
Fictrix
Fidelle
Fielding
Fier
Filé
Filibertus
Filister
Finans
Fingal
Finies
Finis

Fraij
France
Francesa
Francia
Francisca
Franciseo
Frank
Frankkus
Frans
Franschman
Fransen
Fray
Frederika
Frederiks
Frekker
Frey
Fricalia
Frutal
Fugador
Fuik
Fulda
Fusil

Galan
Galg
Galij
Gallardo
Gamm
Garden
Garibaldi
Gario
Gars
Garsia
Gaspar
Gauhet, de
Gauvi
Gay
Gayde
Geert
Geertruida
Geloe
Geluk
Genereux
Genie
Genisse
Genoveva
Genriekes
Geoel
Georgij
Georgius
Geraldi
Gericus
Gerlij
Gerst
Getrouw
Gibbs
Gibbson
Gier
Gift
Gilena
Gion
Girigori
Girigorie
Giron
Glau
Glinster
Gloek

Goudsmit
Goverts
Graaf
Graafal
Graafschap
Gracia
Graciet
Gracieus
Graden
Graham
Granger
Granville
Grat
Gravennaam
Gray
Gregorius
Greppel
Griek
Grijs
Grijskop
Grimaldi
Groebe
Groen
Groenberg
Groens
Gronsveld
Groothuis
Gros
Grun
Guanica
Guardador
Gucia
Guené
Guerrié
Guil
Gumbs
Gunst
Gunsteling
Guyon

Haal
Haak
Haard
Haas
Haast
Haat
Haddock
Hakkelaar
Halas
Halm
Hamburg
Hamer
Hamst
Harder
Harman
Harmat
Haron
Harteling
Hartesman
Hartman
Hartmijn
Hasar
Haset
Hassel
Haswell
Hato
Hato, van
Hazard
Hazel
Hazen
Heek
Hek
Hekker
Heider
Hellburg
Helleen
Hellement
Hellemun
Helm
Helmijr
Helmund
Helmus
Heloise, d'
Helper

Hermann
Hermans
Hernandez
Hernando
Herot
Hertog
Heshuis
Hetmen
Hevers
Heyden
Hijbario
Hijno
Hilario
Hilda
Hilina
Hill
Hilsdens
Hipart
Hock
Hooge
Hoed
Hoef
Hoes
Hoeversz
Hoff
Hoger
Holberg
Hollanda
Homez
Hoog
Hoogop
Hoogwerp
Hoop
Hoorn
Hoorns
Hope
Horcera
Horcese
Horn
Horren
Horst
Horstengraaf
Houtreel
Howell

Ibeo
Idana
Ignacia
Ignacio
IJsbert
IJter, van
IJver
IJzerroest
IJziek
Ilario
Illidge
Incauo
Inkt
Iroen
Isaac
Isei
Isider
Isidro
Isurun
Izijk

Jacinta
Jackson
Jacobin
Jacobino
Jacobs
Jacobus
Jacot
Jagt
James
Janboos
Janga
Jankert
Jankok
Jans
Janse
Jansen
Jansz
Janzen
Jardin
Jario
Jarl
Jasen
Jasmijn
Jasmin
Jason
Jaspal
Jasper
Jassen
Jassurun
Jaufret
Jello
Jena
Jenkins
Jenos
Jerho
Jesurun
Jetung
Jever
Jochems
Jocus
Joens
Joerdein
Jofsi

Kaas
Kabrieli
Kalamint
Kalk
Kalk
Kals
Kalvenhove
Kalvo
Kameel
Kamerdijk
Kamp
Kamper
Kancrijn
Kaneel
Kanterstok
Kaper
Kapri
Kardespapier
Karlin
Karper
Kars
Karsten
Kasino
Kasteijn
Keerkring
Keisteen
Kelk
Kell
Keller
Kelo
Kemp
Kenepa
Kers
Kervel
Kesner
Ketie
Ketula
Kidodo
Kies
Kik

Klipsteen
Kloek
Kloester
Kloostering
Kluit
Kluizenaar
Kneep
Knep
Kniptang
Knikkert
Knip
Knuppel
Kodó
Koeiers
Koeijel
Koek
Koen
Koeriel
Koers
Koetsman
Koet
Kof
Koffer
Koffi
Kogel
Kokkin
Kolfin
Kollot
Komeet
Komes
Komis
Kommerloos
Koningspijn
Koof
Koolbrander
Kools
Koolwel
Koon
Koots
Kop
Koraal

Krul
Kurator
Kusch
Kusmus
Kust
Kuvick
Kuwas
Kwaan
Kwartel, van
Kwarts
Kweek
Kwidama

La Bast
La Cross
La Croes de Jonge
La Croix
La Reyna
Lacroes
Lacroix
Lafleur
Lagoena
Laguna
Lai
Laide
Lake
Laklee
Lamax
Lambertina
Lambertus
Lammerlooi
Lamp
Lamper
Landbouwer
Lande
Landeland
Landsmand
Langpijl
Lanno
Lanoye
Lans
Lapra
Lard
Larea
Largue
Lascosa
Lauf
Lauff
Lauffer
Laurens
Laurents
Lazaro
Lea
Leao

Leoa
Leocalo
Leonard
Leonne
Leonora
Lesage
Lessier
Letne
Levado
Leveston
Levi
Levie
Levit
Levy
Liamone
Liao
Libanon
Liberta
Licht
Lidasoy
Lidias
Lijkind
Ligt
Lijnbaan
Lijnzaad
Limade
Liman
Linde
Lindeborg
Lindevan
Linge
Lingste
Linzeg
Liona
Lipman
Lips
Lisel
Liset
List
Lizette
Lo
Lobira
Locretia

Louis
Louisita
Lourens
Lourentius
Lourents
Lourentsz
Louw
Louzada
Lover
Lowuny
Loy
Lozette
Luchtenberg
Lucila
Luik
Lynn

3.1 Uitwerking museumconcept

In het Nationaal Slavernijmuseum staan verhalen centraal. De vijf uitgewerkte tijdvakken uit het museumconcept krijgen een concrete vertaling in het gebouw. Elk tijdvak wordt op een eigen manier overgebracht aan het publiek. Naast deze tijdvakken zijn er tijdelijke tentoonstellingen waar makers op interdisciplinaire wijze reflecteren op verleden, heden en toekomst. De collectie van het museum is ondersteunend aan de tijdvakken en beperkt zich niet alleen tot museale objecten. Het kindermuseum biedt educatieve programma's aan voor verschillende leeftijdscategorieën. Hierdoor kunnen kinderen het verhaal van de slavernijgeschiedenis passend bij hun leeftijd horen, zien en beleven. Het digitale museum maakt het hele verhaal toegankelijk voor iedereen.

Wat nu, wat later

In mei 2021 publiceerde de regiegroep NTASM het rapport *Met de kracht van de voorouders*. Een weloverwogen rapport dat steunt op drie rijke deelrapporten van het NiNsee, het Museum zonder Muren en IZI Solutions. In hun rapport benoemt de regiegroep uitgangspunten en wordt een groot aantal concrete en waardevolle voorstellen voor het museale concept en de uitwerking hiervan gedaan. In ons plan bouwen wij hier zoveel mogelijk op voort. We hebben het afgelopen jaar de voorstellen uit het verkenningsrapport getoetst, verrijkt en aangevuld tijdens het participatietraject en door een groot aantal gesprekken met musea en kennisinstellingen.

Onze belangrijkste vraag hierbij was: waarvoor kom je naar het museum? Op basis hiervan hebben we onderdelen uit de verkenning een op een overgenomen en maken we richtinggevende keuzes; waar we hierbij afwijken van de verkenning lichten we dit toe. Ook zijn er aspecten waarvan wij vinden dat die beter door het toekomstige museum uitgewerkt kunnen worden. Bijvoorbeeld omdat ze in samenhang met andere onderdelen van dit plan of met de toekomstige doelgroepen uitgewerkt moeten worden of omdat het dusdanig grote onderdelen zijn dat er meer aandacht en zorgvuldigheid voor nodig is dan dat wij binnen onze opdracht hadden. Dit museumconcept en de uitwerking hiervan in dit hoofdstuk is dus geen complete blauwdruk voor het museum; maar bevat het raamwerk – getoetst en verrijkt in honderden gesprekken – waarbinnen de toekomstige organisatie het museum verder zal moeten vormgeven.

Dit museumconcept is een uitwerking van het verkenningsrapport, het participatietraject en alle gevoerde gesprekken met belanghebbenden. Het museumconcept is vanaf het begin getoetst en besproken met diverse externe experts en adviseurs.

Bij de uitwerking van het museumconcept is er tijdens ontwerpsessies samengewerkt met studenten van de Reinwardt Academie, kunstgeschiedenis studenten van de Universiteit van Amsterdam samen met dr. Rachel Esner, en met een team van het Amsterdam Museum. Andere ontwerpsessies zijn gevoerd met museum- en marketingprofessionals zoals Frans van der Avert, Jan Willem Sieburgh, Siebe Weide en met Erik van Ginkel, de zakelijk directeur van het Rijksmuseum. Er zijn inhoudelijke gesprekken met Annabel Birnie en Paul Mostert van het H'ART Museum gevoerd en met Vera Carasso van de Museumvereniging. Max Meijer van TiMe Amsterdam heeft vanaf januari 2023 meegewerkt aan en geadviseerd over het museale concept. Hij heeft een lange staat van dienst als conceptontwikkelaar en beleidsmaker voor musea en erfgoedinstellingen in zowel Europa als Indonesië, en geeft les op de universiteit van Denpasar. In expertsessies hebben historici, museakenners en stakeholders het museale concept tijdens de ontwikkeling steeds tegengelezen. Het bezoek van Lonnie Bunch en de persoonlijke gesprekken met hem in oktober 2023 hebben tot nieuwe inzichten geleid, die het museumconcept hebben geïnspireerd.

Tijdvakken

De vijf tijdvakken (zoals benoemd in hoofdstuk 2.3 ‘Museumconcept’) en de verhalen die in deze tijdvakken verteld worden zorgen ervoor dat het verhaal van de Nederlandse slavernijgeschiedenis zo volledig mogelijk verteld wordt. Dit museum vertelt, in balans, de verschillende narratieven over de trans-Atlantische slavenhandel en over het Indisch Oceanisch gebied. Dit verhaal focust zich op de skills, kracht, identiteit, verzet en waardigheid van de tot slaaf gemaakte mensen. Het museum toont daarmee een ongebroken lijn van beschaving en cultuur van verleden naar het heden ondanks de periode van slavernij en kolonisatie.

In het participatietraject zijn honderden verhalen aangereikt. Al deze verhalen zijn verzameld en als het ware getrechterd in grotere thema’s. Deze thema’s zijn op hun eigen manier verwerkt in de vijf tijdvakken.

Hiernaast twee voorbeelden van hoe de verschillende verhalen zijn verzameld rond een thema: activisme in het nu en persoonlijke narratieven. Bij ‘persoonlijke narratieven’ staat bijvoorbeeld ‘queerness’, een thema dat vaak teruggekomen is tijdens de participatiebijeenkomsten. Dit thema kan vervolgens bekeken worden in alle tijdvakken: hoe was het om queer te zijn in Afrika voor 1450 of tijdens het leven in slavernij? Op deze manier gaan de verhalen en thema’s invulling geven aan de tijdvakken. Op deze manier zijn er tientallen thema’s ontwikkeld die invulling hebben gegeven aan de tijdvakken.

Belangrijke aandachtspunten bij de tijdvakken zijn:

- De vijf tijdvakken vormen samen de vaste opstelling van het museum. Elk tijdvak huist een grote hoeveelheid verhalen, die op hun eigen manier gepresenteerd zullen worden. De tijdvakken zijn chronologisch, maar ook thematisch te bezoeken.
- De verhalen binnen de tijdvakken zullen zich clusteren rondom thema’s. De thema’s worden in elk tijdvak uitgelegd. Voorbeelden van deze thema’s zijn de pre-koloniale maatschappijen, de post-koloniale maatschappijen, de rol van vrouwen, de rol van de kerk en van religie, spiritualiteit, verzet, doorwerking, culturele uitingsvormen, vieringen, traumaverwerking, heling en meer. Centraal staan de complexe maatschappijen die in alle tijdvakken een manier van samenleven bepalen.
- De vijf tijdvakken zijn tot stand gekomen door de honderden gesprekken die we gevoerd hebben, formeel en informeel. In het participatietraject zijn veel thema’s naar boven gekomen die samen de tijdvakken hebben gevormd. De participatie is een schatkist aan inspiratie. Daarnaast is de thematiek onderbouwd door gesprekken met en publicaties van onderzoekers, wetenschappers en historici die hun expertise met ons gedeeld hebben en door de aanzet uit de verkenning.
- De inhoud van de tijdvakken kan altijd aangevuld worden, tot aan de opening van het museum en daarna. Kennis over het Nederlandse slavernijverleden zal altijd in ontwikkeling blijven. Met het onderzoek dat zal plaatsvinden in het kenniscentrum heeft het Nationaal Slavernijmuseum de unieke kans om altijd nieuwe en accurate informatie in de ‘vaste’ opstelling te verwerken.

Amazonemonument in Benin, gebouwd om een sterk identiteitssymbool te creëren dat als leidraad dient voor huidige en toekomstige generaties. Foto: Peggy Brandon

TIJDVAK 1

Het hier en nu

Periode: **Afrika, Suriname, Curaçao, Bonaire, Aruba, Sint-Eustatius, Sint-Maarten, Saba, Indonesië en Europees-Nederland in het nu (2030)**
Thema's: **cultureel zelfbewustzijn, identiteit, culturele uitingen, activisme en hoop & heling**

Dit tijdvak is de start van het museum en bevindt zich in de entreehal. Het tijdvak is daarmee een transitiezone tussen de buitenwereld (de plek waar de bezoeker vandaan komt) en de binnenwereld van het slavernijmuseum, het belaste verleden. Dit tijdvak ontvouwt zich voor de kaartcontrole en is daardoor gratis te bezoeken voor iedereen. Ook is de entreehal een agora, een plek voor het delen van kennis en wijsheid, waar ontmoeting en inspiratie centraal staan. In de entreehal kan de bezoeker de keuze maken om verder te gaan richting de overige vier tijdvakken, de tijdelijke tentoonstellingen, het café, het kenniscentrum of de boekenwinkel.

In dit tijdvak zie je door middel van fotografie en bewegend beeld de complexe maatschappijen in Afrika, Suriname, het Caribisch deel van het Koninkrijk, het Indisch-Oceanisch gebied, de Indonesische Archipel en Europees-Nederland in het hier en nu. De focus ligt op de verscheidenheid aan identiteiten en het cultureel zelfbewustzijn.

De **publiekservaring** in dit tijdvak zal multisensorisch en visueel prikkelend zijn. Bezoekers gaan op in het geheel, worden onderdeel van de presentatie en krijgen het gevoel van een warm welkom. Deze deelpresentatie moet eraan bijdragen dat de bezoeker bij binnenkomst wordt 'opgewarmd' en voor vertrek de vele indrukken kan verwerken. Voor dit laatste is ook het naastgelegen park bestemd.

De **presentatie** zal bestaan uit een permanente presentatie (in 'loops') van fotografie, bewegend beeld, licht, geluid en spiegels. De geluidsfragmenten of woorden zijn in talen die bij de beelden passen. Alles is canvas voor bewegend beeld: het plafond, de wanden en de vloer. Webcams vanuit verschillende geografische zones zorgen voor extra dimensie.

Er zal minimaal gebruikgemaakt worden van ondersteunende tekst. Tekst wordt dan ook een integraal onderdeel van het beeld (opschriften, gebouwen, straatnamen, T-shirts etc.)

Voorbeeld: Huidige samenleving in Curaçao. Foto: Peggy Brandon

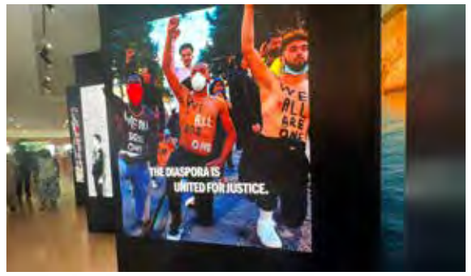

Voorbeeld: de entreehal van het International African American Museum in Charleston. Hier worden beelden getoond van culturele uitingen in het nu. Foto: Peggy Brandon

TIJDVAK 2

Kraamkamers van beschaving

Periode: **prehistorie - 1450**
Thema's: **onze voorouders, koninkrijken, kunst & cultuur, wetenschap & spiritualiteit en vroege slavernij**

Vanuit het *Hier en Nu* betreedt de bezoeker tijdvak 2: *Kraamkamers van beschaving*. Hiermee maakt de bezoeker een enorme stap terug in de tijd. Het bewust worden van vroege beschavingen op verschillende locaties staat centraal in dit tijdvak. Dit is de bron van het museale verhaal. Het tijdvak geeft de bezoeker een beeld en veelal onbekende informatie over diverse continenten, over de voorouders, oorsprong, complexiteit, onderlinge relaties en beïnvloeding. Ook vroege vormen van slavernij binnen oorspronkelijke gemeenschappen komen aan bod.

Dit tijdvak start in het Afrikaanse continent, de kraamkamer van de menselijke cultuur en beschaving. De universele rol van Afrika staat centraal. De Afrikaanse koninkrijken waren rijk aan architectuur, kunst, wetenschap, cultuur en identiteiten. Denk aan de architectuur van Djenné, de cultuur van het Edo en Yoruba volk en het Koninkrijk van Aksum. Dit is Afrika voor de kolonisatie door Europese landen. Dit sluit aan op een recent artikel uit het Parool van Ptah Ankh Re genaamd 'Focus ook op Afrikaanse grootsheid, niet alleen op slavernijverleden' (16 december 2023). Hij beargumenteert waarom het belangrijk is om de vroege Afrikaanse geschiedenis te tonen.

Een soortgelijk verhaal over vroege beschavingen kan over het Indisch-Oceanisch gebied en de Indonesische archipel verteld worden. Ook daar ligt een kraamkamer van beschaving. Op Sumatra vind je het vroegere koninkrijk Srivijaya en op Java het Sunda rijk, en er zijn architectonische hoogtepunten zoals Prambanan. Hetzelfde verhaal kan worden verteld over vroege beschavingen in Noord- en Zuid Amerika.

Vanaf de vroegste tijd zijn vormen van slavenhandel over de hele wereld te vinden; slavernij is immers van alle tijden en van alle mensen. Op het Afrikaanse continent werden mensen verhandeld en gedwongen tewerk gesteld. Maar slavernij was overal: in het Griekse en Romeinse Rijk, de Arabische trans-Sahara slavenhandel tussen 650 en 1900, de Mediterrane slavenhandel van de 16e tot de 19e eeuw en de slavernij in de Balkan vanaf de 9e eeuw, waaruit het woord slaaf is voorgekomen. Hoezeer de trans-Atlantische slavernij van andere vormen van slavernij verschilde zie je in een volgend tijdvak.

Via een **tijdlijn** wordt gerefereerd aan ontwikkelingen en soms hoogtepunten in architectuur of wetenschap die zich tegelijkertijd elders op de wereld afspeelden. Door steeds een beeld te geven over verschillende plekken in dezelfde tijdvakken ontstaan er zogenaamde ***postcards***. Deze *postcards* geven de bezoeker de gelegenheid om uitstapjes te maken naar andere regio's vanuit de kern van het verhaal. Ze maken de meerlagige, multiregionale aspecten van thema's, jaartallen en gebeurtenissen duidelijk. Dat kan in beeld, door korte films, door objecten, archiefstukken of door digitale tijdlijnen. De *postcards* geven bezoekers de mogelijkheid tot persoonlijke keuzes en voorkeuren tijdens een bezoek en zo tot steeds wisselende persoonlijke ervaringen.

In het jaar 850 zou je bijvoorbeeld de bovenstaande hoogtepunten in architectuur kunnen zien: Djenné in Mali, de Prambanan in Indonesië en het Parthenon in Griekenland. In het jaar 1619 ziet de bezoeker in Java de inname van de hoofdstad door de VOC, in het huidige Guyana de vestiging van Nova Zeelandia voor de WIC door een groep Zeeuwse mannen en in New York het eerste Nederlandse VOC schip dat aankomt met tot slaaf gemaakte Afrikaanse mensen (zie ook het project 1619 van onderzoeker Nikole Hannah-Jones). De *postcards* schetsen hiermee een zo volledig mogelijk beeld van thema's, jaartallen en gebeurtenissen.

Djenné in Mali.
Foto: UNESCO/Francesco Bandarin

Prambanan in Indonesië

Parthenon in Griekenland.
Foto: Wikipedia

Digitale toepassingen
Tate Modern als voorbeeld

Het Britse Tate Museum is een toonaangevend voorbeeld van hoe digitale toepassingen het museum kunnen verrijken. Zij maken gebruik van verschillende digitale toepassingen die bijdragen aan een interactieve ervaring voor de bezoeker. Zo hebben zij een tijdlijn die de verschillende kunststromingen laten zien door de eeuwen heen, waarbij meer dan 3500 kunstwerken van 750 kunstenaars toegankelijk zijn gemaakt voor de bezoeker. Deze interactieve, digitale toepassing is *multi visitor*, wat betekent dat meerdere mensen tegelijkertijd de tijdlijn kunnen benutten. Deze tijdlijn is gefinancierd door Bloomberg die een grote speler is betreft interactieve toepassingen voor musea. Voor het Nationaal Slavernijmuseum is de tijdlijn van het Tate Modern een voorbeeld voor hoe de interactie in tentoonstellingen gewaarborgd kan worden en hoe een tijdlijn vormgegeven kan worden. Daarnaast kent de ontwikkeling van dergelijke toepassingen een grote versnelling, die bij de inrichting van het museum over enkele jaren nieuwe mogelijkheden biedt.

Een tentoonstelling in het Tate Modern museum in London. Foto: Lee Mawdsley

Er is in dit tijdvak aandacht voor vroege contacten tussen verschillende bevolkingsgroepen op het Afrikaanse continent, met name in de kustgebieden. Ook is er aandacht voor contact tussen bewoners van het Afrikaanse continent met andere continenten/geografische gebieden. Door de kraamkamers in meervoud te positioneren kan hier ook het verhaal van de Indonesische Archipel of Noord- en Zuid Amerika worden toegelicht als doorkijk binnen hetzelfde tijdvak.

De **presentatie** in dit tijdvak zal gelaagd zijn. Feitelijke informatie, immateriële getuigenissen en objecten wisselen elkaar af. Bij feitelijke informatie valt te denken aan de verbeelding van een cultuur, met daarbij feitelijke informatie (wat, waar, wie, wanneer) in de vorm van infographics en verdiepende digitale informatie en nader te raadplegen bronnen. De immateriële getuigenissen van de vroege Afrikaanse culturen worden door interpretatieve en immersieve presentatiemiddelen ge(re)presenteerd. Denk aan voorbeelden van bouwkunst, wetenschap, geneeskunde en culturele uitingen. De objecten vormen de tastbare verbinding tussen daar en hier en toen en nu. Deze zullen veelal op basis van bruiklenen of replica's zijn. Multisensorische middelen zijn sterk bepalend voor de sfeer: het gaat hier om korte films, geluid, muziek en geur.

MET Museum in New York City. Foto: Peggy Brandon

International African American Museum in Charleston. Foto: Peggy Brandon

Keramiekmuseum Princessehof in Leeuwarden. Foto: Peggy Brandon

De erkenning van kennis, wetenschap en complexiteit van vroege beschavingen en de invloed op de wereldgeschiedenis neemt toe. Zie hiervoor ook de presentatie van '*The African origin of civilization*' in het MET Museum in New York City (afbeelding 1), de afdeling West Afrika in het in 2023 geopende International African American Museum in Charleston (afbeelding 2) en een vitrine in Keramiekmuseum Princessehof Leeuwarden (afbeelding 3).

TIJDVAK 3

Mensen als product: slavernij en geopolitiek

Periode: **1450-1863**
Thema's: **complexe samenlevingen, de Europese blik, continentale slavernij & mensenhandel, VOC, WIC & mensenhandel, slavernij & verzet in de praktijk en militarisme & financiën**

Tijdvak 3: Mensen als product: *slavernij en geopolitiek* markeert een omwenteling in de wereldgeschiedenis. Door slavernij verandert de wereld en de positie van Nederland in de wereld drastisch. De museale verhaallijn biedt zicht op wat achteraf een *dramatische wending* heet. Dit tijdvak vormt de historische kern van het museum. In dit tijdvak ontvouwt zich het brede slavernij-narratief. Het perspectief van tot slaafgemaakte mensen en hun nazaten staat centraal. De presentatie beschrijft het ontstaan van slavernij als gevolg van bewust menselijk handelen en hoe dit bewust handelen leidde tot de oprichting van de WIC en VOC. Daarnaast leidde het leven in slavernij tot bewuste en permanente vormen van verzet. In de presentatie krijgt dit diepte door (historische) getuigenissen centraal te stellen.

Het eerste contact tussen Afrikaanse en Europese mensen staat in het teken van bewondering. De eerste zeelui vanuit het Europese continent keken met bewondering naar de architectuur, de cultuur en de maatschappijen op het Afrikaanse continent. Deze bewondering voor de rijke cultuur leidde tot denken

Voorbeeld: port of no return, Benin. Foto: Peggy Brandon

Voorbeeld: Digitale swipe technologie geeft bezoekers toegang tot extra verdiepende informatie over de behandeling van inheemse bewoners tijdens de Nederlandse bezetting van wat nu New York heet. Museum of the City of New York. Foto: Peggy Brandon

Voorbeeld: hoe bespreek je de presentatie van geweld in tentoonstellingen? The Shed, Bloomberg Building, The Yanomami Struggle tentoonstelling, New York. Foto: Peggy Brandon

in financiële mogelijkheden. Deze handel sloeg om in onderwerping, uitbuiting en kolonisatie. Dat gold ook voor eilanden in het Indisch-Oceanisch gebied.

Spanje, Portugal, Engeland, Denemarken, Nederland en later Duitsland, Italië, België, Frankrijk; iedereen wilde koloniale macht. Op het Afrikaanse continent werden er Afrikaanse mensen gekocht die al tot slaaf gemaakt waren, in eerste instantie door bijvoorbeeld conflicten tussen Afrikaanse stammen. Maar door de inname van gebieden in andere delen van de wereld door Europese landen nam de behoefte aan tot slaaf gemaakte mensen toe en kwam er een tweede manier: stelen, roven en ontvoeren. Vanuit India en Madagaskar werden mensen vervoerd naar Indonesië, maar ook tussen eilanden en naar het Afrikaanse continent werden inheemse mensen vervoerd.

De Afrikaanse mensen werden geruild voor buskruit, drank en wapens. Schepen moesten soms maandenlang langs de Afrikaanse Westkust varen om het schip vol te krijgen met tot slaaf gemaakte Afrikaanse kinderen, vrouwen en mannen, maar ook met voorraad voor de oversteek die gemiddeld zo'n 80 dagen duurde. De tot slaaf gemaakte Afrikaanse mensen werden verscheept naar het Noord- en Zuid-Amerikaanse continent; op deze plekken werden de inheemse mensen actief onderdrukt, tot slaaf gemaakt en van hun land verdreven.

Nederland werd een grote koloniale macht op meer dan 30 verschillende plekken verspreid over vier continenten. In totaal zijn zo'n 12 miljoen tot slaaf gemaakte Afrikaanse mensen verscheept vanuit het Afrikaanse continent. Er zijn naar

schatting 600.000 mensen vervoerd door Nederlandse mensenhandelaren, maar dit is slechts een klein deel van de mensen die 400 jaar lang van generatie op generatie in slavernij hebben geleefd. Dit aantal houdt ook geen rekening met de mensen die zijn overleden door verzet, tijdens oorlogen en rooftochten.

Tot slaaf gemaakte mensen zijn in staat geweest om hun identiteit te bewaren tijdens het leven in slavernij. Muziek, dans, kunst, en orale tradities waren een bron van kracht en hoop. Ondanks dat bepaalde dansen of liederen verboden werden door plantagehouders, werden deze als vorm van verzet in leven gehouden. Zo kon verzet ontzettend veel verschillende vormen aannemen; van opstanden op slavenboten, plantages en perken tot samen zachtjes een verboden lied zingen. Regelmatig wisten tot slaaf gemaakte mensen te ontsnappen aan de Nederlandse bezetter en bouwden een leven op in het Surinaamse oerwoud. Zo ontstonden de verschillende marron volken: de Saramaccaners, Ndyuka, Aluku, Kwinti, Paramaccaners en Matawai. Het in de Indonesische archipel uiteindelijk veroverde gebied omvatte honderden volkeren met eigen taal, cultuur en etniciteit. Ook daar was steeds verzet, zoals door Thomas Matulessy op de Molukken in 1816.

De maatschappijen in slavernij in de Nederlandse koloniën waren gebouwd op ongelijkheid en onderdrukking. In Nederland was een groep mensen die genoot van de welvaart die de Nederlandse koloniën met zich meebracht en deze welvaart verspreidde zich verder onder andere delen van de bevolking. Hoewel slavernij in Europees Nederland verboden was, zijn de denkpatronen rondom ras en kleur die in deze tijd ontstaan zijn, verspreid over de hele wereld.

Het historisch kader krijgt diepte door historische getuigenissen van historische personen centraal te stellen en hedendaagse commentaren hierop. Het gaat om getuigenissen en interpretaties. De **presentatie** in dit tijdvak zal gelaagd zijn. Er wordt gebruik gemaakt van infographics, tekst, geluid, film, animatie, kunst en blow-ups. Net zoals in tijdvak 2 vormen voorwerpen op basis van bruiklenen en replica's de tastbare verbinding tussen daar en hier en toen en nu. Multisensorische middelen zijn sterk bepalend voor de sfeer: korte films, geluid, muziek, geur. Door steeds een beeld te geven over verschillende plekken in dezelfde tijdvakken krijgen bezoekers een beeld hoe verschillende plekken op de wereld zich tot elkaar verhouden op hetzelfde moment. Er zijn voor dit tijdvak veel objecten, archiefstukken en teksten beschikbaar in diverse collecties. De presentatie gaat door getuigenissen en geweldsobjecten ook in op het dagelijks leven in slavernij en die onlosmakelijk verbonden is met onderdrukking en geweld. En gebruikt objecten om de kennis en cultuur van Afrikaanse mensen te tonen.

Tot slaaf gemaakte mensen zijn in staat geweest om hun identiteit te bewaren tijdens het leven in slavernij.

Deelnemer aan participatiebijeenkomst bracht een flesje water uit Texel mee. Foto: Delana 't Zand

IJzerhoudend water van Texel

Tijdens de participatiebijeenkomsten deelden de bezoekers hun persoonlijke verhalen met het slavernijverleden. We luisterden naar grote en kleine verhalen, verhalen waar mensen al langer mee rondliepen, en die nu voor het eerst gedeeld werden. Zo was er een vrouw die een flesje water had meegebracht naar de participatiebijeenkomst in Utrecht. Het was geen gewoon water. De fles bevatte Texels water, water dat erom bekend staat dat het bijzonder ijzerhoudend is. De vrouw vroeg of het verhaal dat in haar familie verteld werd waar was, dat de slavenschepen water uit Texel aan boord haalden op het eiland aan het begin van de lange reis. De alledaagsheid van het drinken van een glas water had door de wetenschap van de verbinding met het slavernijverleden een andere lading gekregen. Het flesje Texels water dat de vrouw had meegenomen naar de bijeenkomst stond hier symbool voor.

Dit konden we haar vertellen: de VOC schepen kwamen naar Texel voor een tussenstop, net als honderden andere schepen. De schepen wachtten op gunstige wind om uit te varen en sloegen proviand en water in voor de tocht. Het Texels water uit enkele waterputten was extra lang houdbaar door zijn hoge ijzergehalte. Door het hoge ijzergehalte (zichtbaar aan de bruine kleur) blijft het putwater lang houdbaar. Het bleef zelfs goed drinkbaar tot de aankomst van een VOC-schip op Kaap de Goede Hoop (in Zuid-Afrika). Aan de Tafelbaai maakten de schepen hun eerste stop voor vers drinkwater en voedsel.

Bronnen: Canon van Nederland, ONH/Noord-Hollands Archief

TIJDVAK 4

Emancipatie en dekolonisatie

Periode: **1863-1950**
Thema's: **emancipatie & uitsluiting, post-slavernij maatschappijen, identiteitsvorming, verzet & activisme en koloniën & een Koninkrijk**

Tijdvak 4 sluit naadloos aan op het vorige tijdvak. De bezoeker ervaart hoe het proces rond en na de afschaffing van de slavernij vanuit de betrokken gemeenschappen werd beleefd.

Mede door aanhoudend verzet, opstanden en protesten uit het vorige tijdvak werd gaandeweg duidelijk dat een systeem gebaseerd op ongelijkheid en dwang niet meer houdbaar was. Het proces naar de afschaffing van de slavernij werd ondermijnd en vertraagd door de plantage-eigenaren en de aandeelhouders in Nederlandse steden en dorpen, maar de ingezette verandering bleek onomkeerbaar. Onderdrukte en gekoloniseerde gemeenschappen eisten hun eigen plek op met ongekende kracht en zelfvertrouwen. Onafhankelijkheid werd de nieuwe stip op de horizon en een tijd van vrijheidsstrijden brak aan.

In 1863 was de afschaffing van slavernij een feit, en tegelijkertijd betekende dit niet volledige vrijheid. De nu vrije mensen in Suriname waren verplicht nog 10 jaar op de plantages te blijven werken tegen een kleine vergoeding. Maar niet iedereen accepteerde deze situatie en de plantage-eigenaren moesten op zoek naar nieuwe arbeidskrachten. In deze periode werd er gebruikgemaakt van contractarbeiders uit Indonesië, China en India die naar Suriname werden gebracht.

In Indonesië werd het cultuurstelsel geïntroduceerd: een belastingsysteem waarbij opbrengsten van de landbouw naar Nederland gingen, resulterend in een hongersnood in Indonesië. Dit systeem was in werking van 1890 tot 1930. De gewelddadige poging van Europees-Nederland tot herbezetting van Indonesië in de periode 1945-1949 leidde uiteindelijk tot de onafhankelijkheid van Indonesië.

"Nieuwe" stemmen kwamen op zoals die van Kartini (Raden Adjeng Kartini) *Door duisternis tot licht -Habis gelap terbitlah terang* (Postuum 1912), Anton de Kom, *Wij Slaven van Suriname* (1934) en anderen.

De Indonesische revolutie en de moeizaam verkregen onafhankelijkheid werden een inspirerend voorbeeld voor velen in Azië en Afrika. Er ontstonden nieuwe, gemengde samenlevingen met nieuwe verhoudingen. Ook de machtsverhoudingen veranderden in de stedelijke samenlevingen.

In dit tijdvak gaat het vooral om culturele, sociale, maatschappelijke, juridische en geopolitieke processen, (aanzet tot) paradigmawisselingen, nieuwe verhoudingen en emancipatie van individuen en bevolkingsgroepen. Het verhaal over de Nederlandse koloniale verhoudingen, de spelers en de rolmodellen in internationale context is complex en gelaagd.

De presentatie van dit tijdvak ademt de sfeer uit van verandering, weerstand en revolutie. Dit wordt ondersteund door objecten, documenten, foto's, bewegend beeld en archiefstukken. Dit tijdvak ligt in de recente geschiedenis en er is veel beschikbaar binnen de bestaande collecties in Nederland en archieven in het Caribisch gebied en Suriname, landen in het Aziatische continent, landen in het Afrikaanse continent en de Indonesische archipel. De samenstelling vraagt grote zorgvuldigheid. De complexiteit van de bovenstaande thema's en authentieke documenten en objecten pleiten voor een duidelijke structuur in de presentatie.

Voorbeeld: de samenstelling van de bevolking veranderde sterk. zie ook het beeld Baba en Mai, Paramaribo, Suriname. Foto: Peggy Brandon

De gedenksteen van Anton de Kom op zijn uiteindelijke plek in de vloer van de Nieuwe Kerk te Amsterdam. Foto: Wikipedia

Congoman

De slavernij rukte gemeenschappen uit elkaar, haalde mensen weg van hun geboortegrond, scheidde hen van familie en geliefden en verplaatste ze naar andere delen van de wereld. Daar aangekomen leefden de mensen onder afschuwelijke omstandigheden en werden ze gedwongen tewerkgesteld. Ondanks deze onderdrukking probeerden de mensen niet te vergeten waar ze vandaan kwamen. Ze vertelden elkaar verhalen over hun thuis, hun land van herkomst. Generatie op generatie werden deze verhalen aan elkaar doorverteld, een krachtige manier om de eigen identiteit en cultuur door te geven.

Bij de afschaffing van de slavernij zochten de mensen met een gedeelde herkomst, ook al was deze van honderden jaren terug, elkaar weer op. En zo komt het dat toen wij in januari 2023 Sint-Eustatius bezochten, we door de in de volksmond genoemde Congo street liepen. Een van de straten waar na de afschaffing van de slavernij de mensen die oorspronkelijk uit de Congo weg waren gehaald zich weer in gezamelijkheid vestigden. Er zat een oude man in de schaduw voor zijn café. Hij werd Congoman genoemd, en vertelde ons dit indrukwekkende verhaal. De orale traditie van verhalen doorvertellen om de eigen identiteit en cultuur in leven te houden is een belangrijk onderdeel van de museale opzet.

Begin dit jaar ontving Peggy Brandon het droevige bericht dat de heer Henriquez is komen te overlijden. We zijn dankbaar dat ‘de Congoman’ zijn unieke verhaal met ons heeft gedeeld.

Eric Henriquez, de Congoman, met Peggy Brandon.

TIJDVAK 5

De weg naar gelijkwaardigheid

Periode: **1950 - nu**
Thema’s: **onafhankelijkheidsbewegingen, complexe multiculturele samenlevingen, activisme & verzet, zoektocht naar identiteit en dit is wie we zijn**

Van begrip van het verleden gaan we naar inzicht in het heden. Het dekolonisatieproces leidde wereldwijd tot een nieuwe geopolitieke orde. De dekolonisatie is een doorlopend proces dat vele gezichten en vormen kent. De strijd om maatschappelijke gelijkwaardigheid gaat tot op de dag van vandaag door. Centraal staan culturele en spirituele uitingen, iconen en vormen van doorwerking: van peers in cultuur, sport, politiek, entertainment en andere maatschappelijke domeinen tot en met slachtoffers van racisme en geweld; van de moorden op Kerwin Lucas/Duinmeijer en Mitch Henrique tot benadeelden in het toeslagenschandaal. Met aandacht voor de voorouders, plekken en gebeurtenissen. En de huidige omgang met materiële en immateriële getuigenissen. Van beladen plekken, zoals in kaart worden gebracht voor *Mapping Slavery* door Nancy Jouwe, Jennifer Tosh en Sjoerd Jaarsma, nieuwe narratieven zoals door The Black Archives en The New Urban Collective (geleid door Mitchell Esajas en Jessica Abreu), *Sites of Memory* van Jennifer Tosh en Katy Streen, tot hybride cultuuruitingen zoals *Bitter Erfgoed* in Groningen. En actuele vormen van verzet en empowerment zoals Black Lives Matter, Indozijn, Marronplatform, Stichting Kaikoesie, Nederland wordt Beter, Beyond Walls en vele anderen.

De onafhankelijkheid van Indonesië in 1949 leidde tot de vaak gedwongen verhuizing van mensen uit de voormalige koloniën naar Europees Nederland. Suriname werd in 1975 onafhankelijk. Caribisch Nederland bleef onderdeel van het Koninkrijk. De Nederlandse Antillen werden in 2010 ‘ontbonden’.

De Europees-Nederlandse samenleving begon te veranderen. In Nederland kwamen in de jaren 50 en 60 grotere groepen mensen uit voormalige koloniën naar Nederland. De KNIL-militairen, hun gezinnen en mensen van de Molukse eilanden en Papua belandden in een niemandsland. Weer anderen kwamen naar Nederland voor studie en werk. Maar niet alleen in Nederland veranderden de verhoudingen: het dekolonisatieproces leidde wereldwijd tot een nieuwe geopolitieke orde.

De uitsluiting die in deze tijd een andere vorm kreeg, is terug te zien in zowel maatschappelijke als beleidsmatige elementen. Surinaamse mensen en Indonesische mensen waren uitgesloten van stemrecht toen deze landen wel nog onderdeel van het Nederlands Koninkrijk waren. Uitsluiting was ook terug te zien in het woningbeleid van de jaren ’70 waarbij Surinaamse mensen uit bepaalde Nederlandse wijken werden geweerd.

Tegelijkertijd namen mensen uit de voormalige koloniën hun positie in; ze werden schrijvers, artsen, politici, tv-persoonlijkheden, kunstenaars, ondernemers, wetenschappers etc. Vanaf dan zie je een nieuwe generatie opstaan, die op de schouders van hun (voor)ouders staan. Deze activistische mensen zetten zich in

voor een gelijkwaardig Nederland. Dit zet zich in deze eeuw door in organisaties als stichting Nederland Wordt Beter, instituten als het NiNsee en the Black Archives en net als al langer bestaande initiatieven als Stichting Tong Tong en de Vereniging Ons Suriname. In dit tijdvak is ook de verwijzing naar moderne slavernij, een veel gehoord thema in de participatiebijeenkomsten.

De presentatie van dit tijdvak kent een mix aan uitingen, teksten, beelden, voorwerpen, sferen die ‘wie wij zijn’ representeren. De kracht, het toe-eigenen, het gemeenschappelijke en het unieke staan centraal. Het toont gemeenschappen en ‘peers’, in alle landen waar nazaten leven, het Caribisch deel van het Koninkrijk, Suriname, Indonesië en de diaspora. Ook is er aandacht voor materiële en immateriële getuigenissen van hedendaagse erkenning, doorwerking, allianties en verzet. Dit wordt mede geïllustreerd met kunst, kleding, documenten, films, foto’s, archiefstukken en muziek. In dit deel is ook een zaal met wisselende hedendaagse kunst.

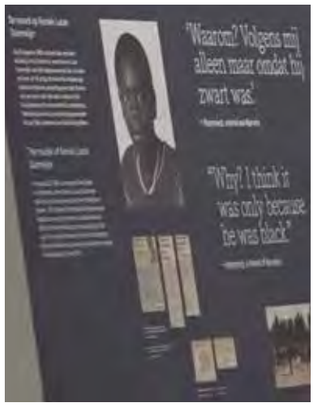

Tentoonstelling over het ontwerp voor het beeld Mama Baranke Baranka, het monument voor de moord van Kerwin Lucas/Duinmeijer door Nelson Carrilho, Amsterdam Museum.

Tentoonstelling Menyala over Molukkers in Drenthe, Drents Museum, Assen. Foto: Mudware/Mike Bink.

Surinaamse gemeenschap uit de kraakwoningen in Bijlmermeer protesteren tijdens de behandeling van de begroting van 1975 door de Gemeenteraad van Amsterdam. Foto: Rob Croes / Nationaal Archief

Woningbeleid Surinaamse Nederlanders jaren ’70

In de jaren 70 waren Surinamers niet welkom in bepaalde wijken, buurten, straten en portieken in Amsterdam, Rotterdam, Utrecht en Den Haag, ondanks hun Nederlandse nationaliteit. In deze tijd kwam er met zicht op de Surinaamse onafhankelijkheid een massale volksverhuizing op gang vanuit Suriname naar Nederland en de Nederlandse landelijke overheid zocht naar manieren om deze instroom te beperken. Een van deze manieren was het spreidingsbeleid. Van 1974 tot 1979 was dit spreidingsbeleid actief in Amsterdam en mochten er per portiek niet meer dan één gezin van een ‘etnische minderheid’ wonen. In sommige wijken en straten werden Surinamers volledig geweerd.

Deze Surinamers kwamen terecht in pensions en sliepen hier in kleine ruimtes met veel mensen bij elkaar. In Amsterdam trokken veel Surinamers naar de Bijlmer, waar veel flats leeg stonden omdat deze nieuwe wijk niet bleek aan te slaan bij Nederlands woningzoekenden. Al snel werd deze wijk voor het grootste deel bewoond door Surinaamse Nederlanders.
In deze tijd werd er gekraakt, geprotesteerd en gedemonstreerd. Door verschillende acties van belangengroepen werd het discriminerende element van het spreidingsbeleid onder het licht gebracht wat resulteerde in de formele afschaffing van het spreidingsbeleid.

Bron: Heilbron, M. (2017, 14 oktober). ‘*Niet voor Surinamers.’ Amsterdam sloot complete wijken voor niet-witte Nederlanders*. De Correspondent. https://decorrespondent.nl/7450/niet-voor-surinamers-amsterdam-sloot-complete-wijken-voor-niet-witte-nederlanders/53c251b3-f7eb-0d7e-2177-2a7057260d1d

Een gebouw voor het hele verhaal

Het museum wint aan belang als het gebouw en de inrichting hiervan het museumconcept en de tijdvakken ondersteunt en versterkt. In de verkenning zijn – zoals toegelicht in hoofdstuk 2.4 – belangrijke uitgangspunten voor het gebouw afgesproken. Deze uitgangspunten hebben wij getoetst en verrijkt in de gesprekken tijdens de participatiebijeenkomsten en in onze bezoeken aan andere musea in Europees-Nederland en tijdens onze werkbezoeken aan o.a. de Verenigde Staten. Dit leidt tot een aantal aanvullingen en niet tot afwijkingen op de uitgangspunten zoals die al in de verkenning benoemd zijn.

Als we nu zouden moeten schetsen op basis van het museumconcept hoe het museum er straks ruimtelijk zal uitzien, denken we aan drie of meer zones (puur als beeldvorming, de architect kan met een ander ontwerp komen). De vijf tijdvakken krijgen ieder hun eigen plek in deze zones en daarmee een eigen ruimtelijke vertaling. Zones:

- Er is een zone waar de bezoeker binnenkomt. Dit is waar tijdvak 1 “het hier en nu” zich afspeelt en fungeert als agora. In deze zone staat de bezoeker centraal. Dit is de centrale ruimte van het museum, gratis te bezoeken voor iedereen. Hier is het ontvangstgebied met een café-restaurant, een garderobe, een museumwinkel, een gebedsruimte en ruimten voor educatie, verdieping, onderling contact, voorstellingen en lezingen. En hier is ook het kenniscentrum, toegerust met werkplekken. Bezoekers kunnen er hier voor kiezen om naar de zone over de geschiedenis of naar de zone over de toekomst te gaan.
- Er is een zone of zones waar het verleden wordt getoond. Mogelijk - maar het is aan de architect om dit in te vullen - daalt de bezoeker letterlijk af om diep de geschiedenis in te gaan. In deze zone of zones zijn de tijdvakken 2 “kraamkamers van beschaving”, 3 “de mens als product” en 4 “emancipatie & dekolonisatie” los van elkaar te bezoeken.
- Tot slot is er een zone in het gebouw - mogelijk op de bovenste verdieping - waar de huidige tijd centraal staat, met doorwerkingen en perspectieven. Deze zone heeft een sfeer van hoop. Het laat zien hoe we allemaal met elkaar zijn verbonden, dat Nederland een geheel is met daarbinnen vele identiteiten, dat we in gelijkwaardigheid kunnen leven als we elkaars geschiedenis kennen. In deze zone kunnen - naast tijdvak 5 “de weg naar gelijkheid” - ook tijdelijke tentoonstellingen plaatsvinden die uitgaan van communities en belanghebbenden.

In het Nationaal Slavernijmuseum staan verhalen centraal en niet objecten. Voor het gebouw betekent dit, zoals ook in de verkenning is aangegeven, dat **flexibiliteit van de expositieruimtes** zeer belangrijk is. De verhalen die verteld worden, zijn in ontwikkeling en zullen continu aangevuld, geijkt en verrijkt worden. De tentoonstellingsruimtes, maar ook de ruimtes voor educatie, moeten daarom makkelijk opnieuw ingericht en aangepast en vergroot of verkleind kunnen worden. Zo kan ingespeeld worden op een breed scala aan verschillende tentoonstellingen en activiteiten. Soms is er misschien een tentoonstelling waar een grote ruimte voor nodig is en een andere keer zullen er misschien verschillende tentoonstellingen tegelijkertijd zijn. De flexibiliteit zit er bijvoorbeeld ook in dat bezoekers makkelijk moeten kunnen wisselen tussen de tijdvakken in de permanente opstelling en dat de routes door het museum gemakkelijk te wijzigen moeten zijn.

Verder zijn het de mensen die het museum moeten dragen; het museum vertelt hun verhalen, legt hun pijn en woede bloot en reikt ze een helende hand bij de verwerking ervan. Dit vraagt om een gebouw - zoals ook in de verkenning staat en ook duidelijk bleek tijdens de participatiebijeenkomsten - waarin iedereen zich **welkom en veilig voelt**. Ook vraagt dit om een gebouw met veel aandacht voor de menselijke maat en een gebouw en omgeving die maximaal **toegankelijk** zijn voor een zo breed en divers mogelijk publiek. Verder moeten het gebouw en de omgeving ook uitnodigend zijn voor een publiek met weinig museale ervaring.

Het gebouw moet bezoekers daarnaast ook uitnodigen om **actief deel te nemen aan de programmering** en om elkaar te ontmoeten. Op kleine schaal betekent dit een inrichting die hiertoe uitnodigt, bijvoorbeeld met zitjes, overzichtelijke ruimtes en een fijn museumcafé. Daarnaast is het de expliciete wens om een multifunctionele ruimte te hebben waar debatten, lezingen en andere bijeenkomsten georganiseerd kunnen worden. Deze kan ook gebruikt worden voor het tonen van delen uit de Afrikaanse diasporacultuur en immateriële elementen die alleen als uitvoerende kunst of ceremonieel getoond en beleefd kunnen worden. Verder stellen we voor om een **openbaar toegankelijke entreehal** te realiseren waarin iedereen - bezoekers maar ook andere geïnteresseerden - welkom is en kennis kan maken met het museum.

Ook heeft het gebouw, zoals ook in de verkenning benoemd is, **reflectieruimtes** nodig. De reflectieruimtes zijn zo gesitueerd dat mensen er gemakkelijk op ieder moment van hun bezoek even kunnen gaan zitten om alles op zich te laten inwerken en eventueel met elkaar of anderen bespreken. Daar is ook altijd een museummedewerker aanwezig die de bezoeker hierin kan ondersteunen.

Tot slot zijn er een aantal specifieke functies en wensen voor het gebouw, zoals onder andere naar voren is gekomen tijdens de participatiegesprekken, die een plek moeten krijgen. Zoals ruimte voor het kenniscentrum en het kindermuseum; en educatieve en/of workshopruimtes waar schoolklassen ontvangen kunnen worden en van waaruit ze uit kunnen stromen naar de exposities en waar zij ook activiteiten kunnen doen.

Ook stellen we voor om een **gemeenschappelijke keuken** te realiseren. Samen koken is een vorm van culturele uitwisseling, zorgt voor betrokkenheid van verschillende publieksgroepen en leidt tot verbinding tussen mensen. Het succes van de *Free Heri Heri for all* maaltijden van KipRepublic, in 2023 bereid in de keuken van het Paleis op de Dam, laat dat mooi zien. In de participatiegesprekken kwam dan ook veelvuldig de vraag of het museum het gezamenlijk koken kon faciliteren in een publiekskeuken. Verschillende deelnemers deden het aanbod om kookcursussen te geven als onderdeel van de museale randprogrammering en vroegen om tijdens feestdagen en vieringen uit diverse gemeenschappen specifieke gerechten te mogen koken in het museum om bezoekers daarmee kennis te kunnen laten maken. Het museum is uit een burgerinitiatief ontstaan en ook in het participatietraject kwam de wens naar voren voor een ruimte waar burgers zelf actief maatschappelijke verbinding aan kunnen gaan.

“Free Heri Heri for all” maaltijd wordt bereid in de keuken van het paleis op de Dam, KipRepublic 2023. Foto: Paul Wijsen

Alle uitgangspunten, behoeftes en wensen die belangrijk zijn voor het museumgebouw, hebben we in de afgelopen maanden uitgeschreven in een Programma van Eisen; een document met de ruimtelijke, functionele en technische eisen die belangrijk zijn voor het museumgebouw. Hierbij is ook veel aandacht voor duurzaamheid. Als je dit vertaalt naar het aantal vierkante meters dat nodig is, leidt dit tot een gebouw met een bruto vloeroppervlak van ca. 9.000 m², waarvan ca. 6.000 m² aan publieksruimten (andere ruimtes zijn bijvoorbeeld nodig voor de museumorganisatie en technische en facilitaire voorzieningen). Uitgaande van drie à vier bouwlagen zou de grondoppervlak van het museum dan ca. 3.000 m² beslaan. Aan de architect(en) is het om – in de volgende fase - de vertaalslag te maken naar een architectonisch ontwerp. Het PvE biedt naar ons idee nog voldoende flexibiliteit voor de architecten en de toekomstige museale organisatie om het gebouw naar hun hand te zetten.

GLOBAAL OVERZICHT PUBLIEKE RUIMTEN	M² BVO*	TOTAAL M² BVO*
Entree en ontvangst		1.500
Tentoonstellingsruimten (o.a. kindermuseum):		3.100
▪ Vaste expositiezalen klein (fno**): 2 x 150m²	400	
▪ Vaste expositiezalen groot (fno**) : 2 x 400m²	1100	
▪ Tijdelijke exposities klein (fno**): 2 x 150m²	400	
▪ Tijdelijke exposities groot (fno**): 2 x 400m²	1100	
Multifunctionele ruimte (debat, film, dans, theater) voor 350-400 personen.		700
Kenniscentrum (educatieve en onderzoeksruimten)		1.200
Ruimten voor ceremonies en reflectie		200
Totaal bvo (incl. verkeersruimte, ontwerpverlies en techniek en constructie)		Ca. 6.700

In de bijlage van het Programma van eisen is een volledige ruimtestaat opgenomen.

* Bvo = Bruto vloeroppervlak in m²

** Fno = Functioneel nuttig oppervlak in m²

Tijdelijke tentoonstellingen

Naast de permanente opstelling van de vijf tijdvakken zal het Nationaal Slavernijmuseum zich ook manifesteren met tijdelijke tentoonstellingen. De rode draad in de tijdelijke exposities zal steeds zijn: vanuit het nu reflecteren op historie, actualiteit en toekomst. Het kan hier gaan over specifieke thema’s en verhalen, over onderbelichte perspectieven, maar er is ook ruimte voor blockbusters uit bijvoorbeeld het NMAAHC. Van een expositie over *Black Panther* tot een tentoonstelling over activisme of vormen van moderne slavernij; alles draagt bij aan geven van een intergenerationeel en gelaagd beeld over het Nederlandse slavernijverleden en de doorwerkingen daarvan in de huidige maatschappij.

Bij de tijdelijke tentoonstellingen hoort ook een galerie met steeds wisselende kunst van hedendaagse kunstenaars, in samenwerking met museale en maatschappelijke partners. De tijdelijke tentoonstellingen zijn daarom essentieel als het gaat om verbinding met (inter)nationale gemeenschappen.

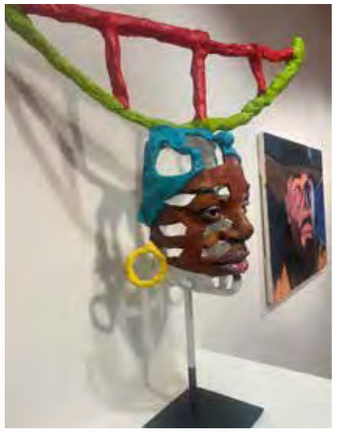

Muher ku Patilla, Carlos Blaaker, tentoonstelling Africasupernova, DeKade, Amersfoort. Foto: Peggy Brandon

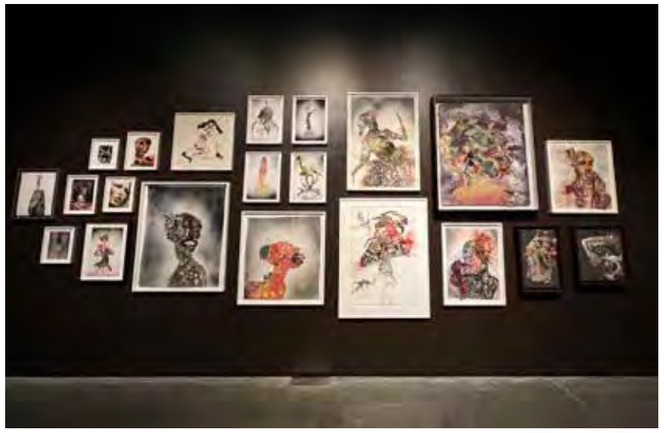

Wangechu Mutu, Intertwined, New Museum of Contemporary Art, New York Foto: Peggy Brandon

De tijdelijke tentoonstellingen moeten zorgen voor verbeelding, verdieping en verbinding. Er dient ruimte te zijn voor commentaar, perspectiefverandering of andere stemmen, ongebruikelijke vormen en ‘maakprocessen’. Voor de maakprocessen die leiden tot tentoonstellingen door betrokken gemeenschappen of individuen stelt het Nationaal Slavernijmuseum een redactioneel kader op, waarbinnen externe makers vanuit hun visie te werk kunnen gaan. Elementen van het redactioneel kader zullen zijn: transparantie m.b.t. inclusiviteit, fair practice, het fungeren als safe space en respect voor de waarden waar het Nationaal Slavernijmuseum voor staat.

De tentoonstellingen kunnen heel uiteenlopend van soort zijn:

- Presentaties van beeldende kunst
- Historische tentoonstellingen
- Installaties en performances
- Cross overs en multimedia presentaties (nieuwe media)

Idealiter worden de exposities ook gekoppeld aan mogelijkheden voor reflectie, gesprek en debat. Dit is daarmee ook een plek waar de bezoeker in persoon kan participeren.

Collectie Nationaal Slavernijmuseum

Volgens de museologie van het Nationaal Slavernijmuseum staan verhalen centraal en niet objecten. Dit betekent niet dat het Nationaal Slavernijmuseum geen fysieke collectie zal opbouwen, maar wel dat de collectie niet het vertrekpunt is van dit museum, waar dit in traditionele musea veelal wel het geval is. De collectie van het Nationaal Slavernijmuseum is illustratief bij het verhaal dat het museum vertelt en legt uit, geeft emotie aan of reageert op het verhaal. Dit vraagt om een specifieke houding die tegelijk aansluit op de nieuwe ICOM-museumdefinitie uit 2022.

In het verkenningsrapport *Met de kracht van de voorouders* en het onderliggende deelrapport *Collectievorming* van Museum zonder muren worden al concrete aanbevelingen gedaan over collectievorming, collectiebeleid en collectiebeheer. Het deelrapport bevat ook een inventarisatie van bestaande collecties, waarin mogelijk objecten voor het NSM te vinden zijn.

De belangrijkste aanbevelingen uit het Verkenningsrapport worden in dit plan versterkt:

- Bouw een bescheiden kerncollectie op.
- Maak gebruik van een mengvorm tussen bruiklenen en een bescheiden eigen collectie.
- Verzamel erfgoedbreed: niet alleen fysieke objecten, maar ook immaterieel en mentaal erfgoed vastleggen (Zie Alex van Stipriaan, ‘Trots op Nederland’, 2016).
- Het verzamelen van relaties is minstens net zo belangrijk als het verzamelen van objecten.
- Pas participatief verzamelen toe.
- Voorkom neokoloniaal collectiebeleid: put niet vanzelfsprekend uit collecties die gesitueerd zijn in het Caribisch deel van het Koninkrijk, Suriname, het Indisch-Oceanisch gebied en de Indonesische archipel.
- In dit plan blijven wij dicht bij deze aanbevelingen. Tijdens de publieks- en participatiebijeenkomsten hebben wij deze uitgangspunten besproken met een breed publiek.

COLLECTIEVORMING

Het museum begint met een beperkte collectie die organisch groeit, bestaand uit **fysieke objecten, bestaande opnames en nieuwe digitale verhalen**. De collectie dient ter illustratie van de vaste en tijdelijke tentoonstellingen en zal hierbij ondersteunend zijn.

Bij de **fysieke objecten** is het verhaal dat een object vertelt leidend, in lijn met de museologie. Daarmee is de context rondom het object - hoe het object gepresenteerd wordt en wat er precies over het object verteld wordt - bijna net zo belangrijk als het object zelf. Ook de omschrijvingen van objecten in het museum bieden een andere kijk op de kennis en kunde van de mensen die de objecten hebben gemaakt. De omschrijvingen zullen bij voorkeur niet antropologisch beschrijvend zijn maar ook waar toepasbaar de culturele-kunstzinnige context van het object centraal stellen. Dat geeft de ruimte om de waarde van een object als kunstwerk of als culturele uiting te tonen. In deze andere manier van omschrijven van fysieke objecten zit kracht: het gaat over waardering, erkenning en culturele identiteit. Dit draagt bij aan het helende element van de collectie.

Een voorbeeld daarvan is de huidige waardering van het aardewerk van David Drake, een meester pottenbakker en tot slaaf gemaakte Afro-Amerikaanse man, die tussen 1820 en 1870 actief was. Een ander voorbeeld is het Schomburg Center for Research in Black Culture. Dit instituut in de New Yorkse wijk Harlem heeft een lange geschiedenis in het vastleggen van het Zwart Amerikaanse erfgoed, op basis van culturele objecten uit de gemeenschap. Tijdens ons bezoek werd het belang van het goed beschrijven van de collectie benadrukt.

Curator bij het Schomburg Center in Harlem laat objecten zien uit een geschonken collectie 19de eeuwse Surinaams handgemaakte kralen-ornamenten tijdens een werkbezoek. Foto: Peggy Brandon

Museum of Fine Arts Boston over het werk van David Drake (bron: New York Times)

In het geval van fysieke **objecten met een museale waarde** zal er veel met bruiklenen gewerkt worden, zowel uit Europees-Nederland als daarbuiten. Musea en archieven zijn bereid bruiklenen te geven van objecten. In het vooronderzoek zijn hiertoe reeds contacten gelegd met: The Schomburg Center for Research in Black Culture in New York, het NMAAHC in Washington D.C., Keramiekmuseum Princessehof in Leeuwarden, Museum de Fundatie in Zwolle, de collectie Buku in Amsterdam, het Rijksmuseum in Amsterdam, het Amsterdam Museum in Amsterdam en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed (verder: RCE). Ook is er een aankoopbudget in de begroting opgenomen om sleutelstukken voor het museale verhaal in eigendom te nemen. Uit de participatie kwam naar voren dat collectiehouders uit het Caribisch deel van het Koninkrijk het terecht geen vanzelfsprekendheid vinden dat het museum structureel uit hun collecties put. In de gevallen dat er toch objecten uit deze collecties getoond zullen worden in het Nationaal Slavernijmuseum, is het advies dat het museum hiervoor bruikleengeld beschikbaar stelt. Ook is het van belang dat het museum geen menselijke objecten met voorouder-delen of roofkunst toont.

Daarnaast zullen mensen objecten en voorwerpen aan het museum willen schenken of aanbieden. Het gaat hier om een verscheidenheid aan voorwerpen: van een muziekinstrument tot een brief en van een sieraad tot een beeld van houtwerk. Hierdoor heeft het museum de unieke kans om voorwerpen te verzamelen die tot voor kort nauwelijks, niet of niet systematisch werden verzameld. Zo ontstaat er een gestructureerde materiële overlevering van de slavernijgeschiedenis als een eigen collectie van het slavernijmuseum.

Wij kijken hierbij vol inspiratie naar de **verzamelstrategie van het NMAAHC**, *Save Our African American Treasures*, omschreven in onderstaand kader. Een verzamelstrategie zoals *Save Our African American Treasures* past bij het centraal stellen van verhalen en draagt bij aan draagvlak voor het museum. Tegelijkertijd zijn er ook lessen te leren. Door de open verzamelstrategie heeft het NMAAHC ook objecten verzameld die uiteindelijk niet in het museale concept pasten. Hierdoor leggen de objecten veel beslag op depotruimtes, wat hoge kosten met zich meebrengt. Ook is het belangrijk dat er vanaf het begin accuraat metadata worden toegeschreven aan alle objecten. Het toepassen van een dergelijke strategie vraagt daarom om zorgvuldigheid en weldoordachte keuzes vanaf het begin.

Zonder het publiek actief te benaderen heeft het Nationaal Slavernijmuseum de afgelopen periode al objecten aangeboden gekregen. Tot op heden is nog geen van deze objecten geaccepteerd, omdat de inrichting eerst verder uitgewerkt moet worden en er weldoordachte keuzes gemaakt moeten worden over het administreren, bewaren en presenteren van deze objecten. Om dat gedegen te doen is het al in 2024 samenstellen van een curatorium onderdeel van het onderliggende museale collectieplan.

Naast de objecten zal het museum **bestaand digitaal erfgoed** verzamelen. Het gaat in dit geval om het ontsluiten van immaterieel erfgoed. Te denken valt aan oude thuisopnames, registraties van bijeenkomsten en metadata over collecties (registraties van objecten in privébezit). In aansluiting bij het uitwerken van de vijf tijdvakken en de ontwikkeling van de aanloopprogrammering wordt er stapsgewijs een manier van verzamelen gecreëerd.

Verzamelstrategie NMAAHC

In 2008 startte het Smithsonian NMAAHC het reizende programma *Save Our African American Treasures - A National Collections Initiative.* Dit initiatief had als doel mensen uit het hele land te helpen met het identificeren en conserveren van persoonlijke bezittingen om deze voor toekomstige generaties te bewaren. Dit doet het NMAAHC tot op heden in samenwerking met lokale organisaties, regionale musea en historische verenigingen.

Het opbouwen van de collectie van het NMAAHC begon hiermee al jaren voordat het zijn fysieke deuren opende in 2016. De betrokkenheid van de gemeenschap, samenwerking met belanghebbenden, organisaties en kennisinstellingen met het NMAAHC werd hierdoor al over langere tijd opgebouwd en versterkt. De NMAAHC zocht daarnaast ook actief naar donaties, leningen en acquisities die de gehele breedte en diepte van de Afrikaans-Amerikaanse geschiedenis zou laten zien.

De NMAAHC-collectie omvat een breed scala aan media, waaronder artefacten, foto's, documenten, kunstwerken en multimedia-installaties, mede afkomstig uit persoonlijke archieven. En omvat hiermee belangrijke historische gebeurtenissen zoals de slavernij, de burgerrechtenbeweging en de bijdragen van Afro-Amerikanen op verschillende gebieden, zoals kunst, muziek, sport, wetenschap en politiek.

De collectie bevat ook persoonlijke verhalen en alledaagse voorwerpen die de ervaringen en veerkracht van Afro-Amerikanen door de geschiedenis heen weerspiegelen. Deze objecten dienen als krachtige herinneringen aan de strijd, prestaties en het culturele erfgoed van de Afro-Amerikaanse gemeenschap.

Tentoonstelling Slavernij en vrijheid in het National Museum of African American History & Culture in Washington D.C Foto: Eric Long / NMAAHC

Hiervoor is ook ontsluiting van de expertise en verzamelingen binnen het netwerk van het museum een belangrijke spil. Het NAAM instituut in Curaçao heeft de door Paul Brenneker en Elis Juliana bijeengebrachte Zikinzá-collectie. Deze bevat fragmenten van liederen van, en over, personen die vooral uit Curaçao naar elders zijn vertrokken die een oorsprong hebben rondom de afschaffing van de slavernij. Een ander inspirerend voorbeeld is het archief Fundashon Históriko Kultural Boneriano (FuHiKuBo) van journalist en auteur Bòi Antoin. Bòi Antoin spande zich jaren in om de Bonairiaanse cultuur te bewaren en haar (orale) geschiedenis te ontsluiten. Hij verzamelde zowel materieel als immaterieel cultureel erfgoed. De collectie is ondergebracht in het archief FuHiKuBo en ontsloten op de website ArchivoBoneiru en bevat foto's, videobanden, audiotapes, voorwerpen, boeken en documenten.

Tot slot zal het museum een **nieuwe digitale collectie** opbouwen, onder andere door het verzamelen van **verhalen**. Zo wordt levende orale geschiedenis onderdeel van het museale programma. Dit gaat bijvoorbeeld om de vele verhalen die opgehaald zijn tijdens de publieks- en participatiebijeenkomsten. Om deze verhalen in het museum te presenteren, zullen deze gedigitaliseerd moeten worden, bijvoorbeeld door opnames te maken. Aan bezoekers wordt de mogelijkheid geboden om volgens een vast stramien verhalen digitaal vast te leggen. Het shoah project van Steven Spielberg is een goed voorbeeld hiervan. Het is belangrijk dat de verhalen op een gestructureerde manier worden opgeslagen. Ook hier is het toepassen van metadata cruciaal. Daarnaast zullen ook lezingen, voorstellingen, panelgesprekken, verhalenvertellingen en andersoortige evenementen die plaatsvinden in de multifunctionele ruimte voor voorstellingen en debat van het museum gedigitaliseerd worden en van metadata worden voorzien, zodat ook deze een plek krijgen in de collectie van het museum.

COLLECTIESTRATEGIE

Deze manier van collectievorming is complex en vereist een heldere collectiestrategie. De komende jaren is er veel nodig om de vijf tijdvakken van het museum uit te werken en om te zetten in een permanente opstelling. Tot slaaf gemaakte mensen konden wel verhalen doorgeven maar weinig objecten en omdat er een verbod op geletterdheid was, zijn er weinig schriftelijke bronnen. Door de wens om verhalen centraal te stellen, de gelaagdheid van de vijf tijdvakken en de wens om verschillende perspectieven en regio's naast elkaar te behandelen, is er veel **onderzoek** nodig om de thema's uit te werken in tentoonstellingsvormen. Er zullen objecten, archiefstukken en verhalen verzameld worden om hier concreet invulling aan te geven. Dit onderzoek zal van invloed zijn op de kerncollectie van het museum.

Een voorbeeld hiervan is de tentoonstelling *Abolitionisme in Nederland*, die in het voorjaar van 2024 opent in het Verzetsmuseum. Dit is de eerste pop-up tentoonstelling van het Nationaal Slavernijmuseum (meer informatie hierover in de paragraaf over aanloopprogrammering). In deze tentoonstelling staat verzet tegen slavernij in Nederland, specifiek in Amsterdam, centraal. De les die we leren uit de ontwikkeling van deze tentoonstelling is dat er zelfs voor een beperkte tentoonstelling al enorm veel onderzoek nodig is. Dat levert wel direct een primeur op over de rol van jonge Amsterdammers in 1850.

Voor het ontsluiten van archiefstukken en krantenknipsels zijn experts nodig. Tijdens de aanloopprogrammering wordt deze manier van werken getest en aangescherpt, om uiteindelijk bij te dragen aan de permanente opstelling in het museum.

Deze manier van museologie en collectievorming vereist een grote bereidheid tot samenwerking vanuit het museale veld, archieven en andere instituten. Het vraagt om gespecialiseerde kunsthistorici en mensen met kennis van de culturele uitingen en de spiritualiteit binnen de gemeenschappen die tot de bezoekers van het museum horen. Het Nationaal Slavernijmuseum zal zich daarom moeten verbinden met verwante musea en (kennis)instellingen in Europees Nederland, het Caribisch deel van het Koninkrijk, het Indisch-Oceanisch gebied, de Indonesische Archipel, Zuid-Afrika en de rest van de wereld.

Wij hebben het afgelopen jaar al geïnvesteerd in een breed netwerk van museale en institutionele partners, zowel in Europees Nederland als daarbuiten. Voorbeelden hiervan zijn:

- Het Nederlands Fotomuseum (nam fotocollectie over van het Wereldmuseum)
- Het Nationaal Museum van Wereldculturen (NMvW)
- De Musea binnen het Smithsonian netwerk, zoals Het National Museum of the American Indian in Washington D.C., Het American History Museum
- Het Nationaal Archief, provinciale, regionale en stadsarchieven in Europees Nederland en daarbuiten.
- Musea en erfgoedinstellingen op Saba, Sint Maarten, Sint Eustatius, Aruba, Curaçao, Bonaire en Suriname.
- Museale en erfgoedinstellingen in Indonesië, het Afrikaans continent en Zuid-Amerika.
- Onderzoeksinstituten zoals het IISG en het NiNsee.
- Het Zeeuws Archief in Middelburg.

Door nauwe samenwerking met het museale veld, archieven en andere instituten kan het Nationaal Slavernijmuseum een rol spelen in dat bestaande verzamelingen bij archieven, bibliotheken en musea het slavernijverleden serieus opnemen in hun collectiebeleid en onderzoek doen naar de huidige collectiestukken.

Tot slot zal er nagedacht moeten worden over praktische zaken, zoals depotruimte. Het Nationaal Slavernijmuseum heeft vooralsnog geen beschikking over een eigen depot. Hier kan samenwerking worden gezocht met instellingen die ruimte hebben in het eigen depot voor een externe collectie. In eerste instantie lijken instellingen met een museaal depot in Amsterdam de beste optie. Het Scheepvaartmuseum, Het Amsterdam Museum en het Stadsarchief lijken geschikte partijen om hierover gesprekken te voeren. Om dit te realiseren, moet er gekeken worden naar geschatte benodigde ruimte, kosten voor beheer en kosten voor eigen medewerkers collectiebeheer.

CURATORIUM
Als concrete vervolgstap adviseren wij om in de volgende fase een **curatorium** samen te stellen, met als doel om de collectievorming en collectiestrategie verder te concretiseren en zo invulling te geven aan de vijf tijdvakken van het museum. Verder kan het curatorium een begin maken met het accepteren en vastleggen van aangeboden objecten en het concretiseren van de opgebouwde samenwerkingen.

Dit curatorium kan bestaan uit onderzoekers, tentoonstellingsmakers, museum professionals, historici en kunstenaars met specifieke kennis van en vaak een binding met de geografische gebieden waar het museum over informeert. De samenstelling van het curatorium zal gebalanceerd moeten zijn wat betreft leeftijden, achtergronden en genders.

Educatie

Het museum streeft ernaar dat ieder kind, iedere klas en elk gezin het museum fysiek of digitaal bezoekt en lesprogramma's van het museum gebruikt. Educatie heeft, zoals in de verkenning al is aangegeven en ook duidelijk naar voren kwam tijdens de participatie, een centrale functie in het Nationaal Slavernijmuseum. Educatie is hét middel om kennis en bewustzijn over het Nederlandse slavernijverleden te vergroten en daarom zal het museum een gedegen educatieprogramma voor kinderen, jongeren maar ook volwassenen hebben. Deze opdracht blijkt ook uit het participatietraject. Educatie wordt door velen als essentieel onderdeel van het museum beschouwd: hoe vertel ik de verhalen over het slavernijverleden, over mijn verleden en over mijn voorouders aan mijn kinderen en kleinkinderen?

We willen daarom educatie passend bij verschillende leeftijdscategorieën aanbieden. Op deze manier kunnen jonge bezoekers het verhaal van de slavernijgeschiedenis deskundig en passend bij hun leeftijd horen, zien en beleven. We onderschrijven daarmee dat iedere scholier, zoals in de verkenning staat, een keer een bezoek aan het museum brengt en het hele verhaal van de Nederlandse geschiedenis hoort op een manier die raakt, beklijft en doorverteld wordt.

De educatie omvat alle thema's die we in de vijf tijdvakken benoemen. Daarmee is de educatie gericht op kennis te vergroten en meer bewustwording over het slavernijverleden te creëren. Daarnaast is er ook behoefte aan de overdracht van culturele uitingen; bijvoorbeeld taalles, dans, muziek en textiele technieken. Ook dit is een manier van verhalen vertellen en doorvertellen. In de vijf tijdvakken en thema's zal meerlagige kennisoverdracht steeds de kern zijn. Die kennis wordt laagdrempelig en in begrijpelijke taal aangeboden.

In aparte educatieruimtes krijgen schoolklassen of andere doelgroepen eigen programma's op afspraak, van basisonderwijs tot mbo tot volwassenen. Door het museum heen zijn rondleidingen op afspraak en in de workshopruimte (in het algemene deel van het museum) zijn er wisselende programma's voor bijvoorbeeld kinderen in de vrije tijd. Daarnaast kan het museum lespakketten en online educatie aanbieden, bijvoorbeeld met online rondleidingen door het museum.

Scholen zullen actief benaderd worden met het educatieve aanbod en samen met docenten, educatie-instellingen en educatie steunfuncties wordt samenwerking gezocht. Voor dit alles is het belangrijk dat het laagdrempelig, ondersteunend en stimuleert om met het thema aan de slag te gaan en dat de informatie feitelijk en juist is. De samenhang met historici, pabo's en educatieve uitgeverijen is van belang.

De verkenning bevat al een aantal hele concrete ideeën en voorstellen voor de invulling van het educatie- en onderwijsaanbod. Ons advies is dat de toekomstige organisatie het educatieprogramma verder uitwerkt. Dit moet in samenhang gebeuren met de verdere uitwerking van het museumconcept en het tentoonstellingsaanbod en in nauwe samenwerking met bijvoorbeeld scholen, educatieve steunfuncties, lerarenopleidingen en gemeenschappen. Het museum kan dit niet allemaal zelf doen. Bij alles wordt steeds de samenwerking met scholen gezocht en aansluiting bij het curriculum.

Superstraat in het Wereldmuseum in Rotterdam met een van de educatieve medewerkers. Foto's: Peggy Brandon

Kindermuseum

We adviseren om een apart kindermuseum te maken. We zien dit als essentieel om het verhaal aan iedereen te kunnen vertellen; door een eigen plek te maken voor kinderen waar het verhaal van het slavernijverleden op hun niveau wordt verteld. Op dit punt wijkt ons advies af van de verkenning. In de verkenning is alleen gesproken over een apart familie & kinderpad door het museum. In gesprekken met het museale veld werd een eigen kindermuseum sterk geadviseerd. Ook in de participatie kwam naar voren dat hier behoefte aan is; ouders gaven aan dat zij samen met hun kind naar het museum willen gaan in een speciaal voor kinderen ontworpen emotioneel veilige en stimulerende omgeving. In het participatietraject met jonge kinderen dat in samenwerking met De Nederlandsche Bank wordt uitgevoerd, kwam dat in andere bewoordingen terug.

Het kindermuseum moet een warme plek worden waar kinderen veilig de kernbegrippen van vrijheid en gevangenschap en verzet, kennis en cultuur kunnen leren. Het kindermuseum kan differentiëren tussen leeftijdsgroepen.

Kinderen tussen de 4 en 6 verdienen een andere aanpak dan kinderen vanaf 8 jaar in een meerjarige opstelling die voor zowel school als familiebezoek geschikt is. De werkbezoeken aan de binnenspeelplaats en het kindermuseum van het Militair Museum te Soesterberg, de Superstraat in Wereldculturen Rotterdam, het kindermuseum van het Holocaust Memorial Museum in Washington DC, het Junior-museum van Wereldculturen Amsterdam en de indoor playground van het Maritiem Museum in Rotterdam ondersteunen deze keuze.

Het is aan de toekomstige museumorganisatie om het plan voor het kindermuseum verder uit te werken. Dit moet in samenhang gebeuren met de verdere uitwerking van het museumconcept en het tentoonstellingsaanbod. En ook hiervoor geldt dat dit een combinatie kan zijn van vaste tentoonstellingen en wisselend aanbod. Dit is een grote en aparte deelopgave binnen de verdere ontwikkeling van het museum.

Netwerkmuseum

Het Nationaal Slavernijmuseum is een netwerkmuseum. Het kenniscentrum ondersteunt deze netwerkfunctie. Dit houdt in dat er actief wordt gewerkt aan een netwerk van instellingen die gaan over de internationale geschiedenis van kolonisatie en slavernij. Dit netwerk speelt zich af over alle werelddelen. Hiervoor zijn al verschillende zetten gedaan. Zo zijn we onderdeel van netwerken in West-Afrika, Noord-Amerika en Zuid-Amerika en in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Een voorbeeld hiervan is het netwerk *Foundation for the Memory of Slavery*. Omdat er in Europa nog weinig slavernijmusea zijn, kan het Nationaal Slavernijmuseum een initiërende rol spelen in samenwerkingen op Europees niveau.

Omdat de geschiedenis van het Nederlandse slavernijverleden zoveel aspecten heeft, is het mogelijk verbindingen te maken met verschillende type erfgoedorganisaties. Door de samenwerking met deze instellingen kan het slavernijmuseum ervoor zorgen dat onderzoeksinstellingen, musea, archieven en het slavernijverleden opnemen in bijvoorbeeld hun collectiestrategie. Als netwerkmuseum heeft het Nationaal Slavernijmuseum zo ook invloed op andere instituten.

Er wordt ook samengewerkt met musea die verder afstaan van de geschiedenis van kolonisatie en slavernij, zoals musea voor moderne kunst en zogenaamde traumamusea (bijvoorbeeld holocaustmusea). Zo trekt het Nationaal Slavernij-museum hiervoor in Amsterdam bijvoorbeeld op met het nieuwe Nationaal Holocaustmuseum dat in 2024 opent. De open kennisdeling van het Joods Cultureel Kwartier over het traject van de totstandkoming van dit museum is heel waardevol.

Tot slot is het museum ook nadrukkelijk een netwerkmuseum binnen het Nederlandse koninkrijk. Het museum werkt samen met museale functies, archieven en erfgoed specialisten op Sint-Eustatius, Saba, Curaçao, Bonaire, Aruba en Sint-Maarten. Daar is het museum een netwerkorganisatie die kennis deelt en kennis ophaalt. In gezamenlijkheid wordt er gewerkt aan tentoonstellingen en programmering. Een voorbeeld hiervan is de tentoonstelling Slavernij van het Rijksmuseum, die in het Caribisch deel van het Koninkrijk te zien zal zijn.

Digitaal museum

Het Nationaal Slavernijmuseum zou niet alleen een fysieke plek moeten zijn. Door ook een digitaal museum te maken, kan het museum altijd en overal toegankelijk zijn voor zoveel mogelijk mensen. Van Groningen tot Maastricht en van Suriname tot Sint Eustatius.

Dit sluit aan bij de veelgestelde vraag uit de participatie- en publieksbijeenkomsten over hoe mensen op afstand betrokken kunnen zijn en blijven bij het museum. Bovendien kunnen bijvoorbeeld inwoners van het Caribisch deel van het Koninkrijk door hoge reiskosten moeilijk naar het museum komen. Ook binnen Europees-Nederland is reizen niet voor iedereen mogelijk.

Als kwartiermakers zien wij daarom de noodzaak om het museum digitaal goed toegankelijk te maken. Dit is niet nieuw en gebeurt al veel in het museale veld, bijvoorbeeld door digitale rondleidingen, filmpjes, 3D representaties van museale opstellingen en het digitaal toegankelijk maken van de collectie. Mooie voorbeelden hiervan zijn het Scheepvaartmuseum in Amsterdam, het Wereldmuseum Rotterdam en Tate Modern in London. Ook kan er een stap verder gezet worden middels innovatieve technologie. Bedrijven zoals Bloomberg zijn hier vooruitstrevend in en ontwikkelden voor veel Amerikaanse musea - evenals voor het Tate Modern - digitale tours. Bij het Tate Modern is een deel vrij toegankelijk en een deel via betaalde lidmaatschappen. Dit laatste biedt mogelijkheden voor een verdienmodel.

Wij adviseren om in de volgende fase het plan voor het Digitale Museum verder uit te werken samen met partijen die hier veel ervaring mee hebben. Dit moet in samenhang gebeuren met de verdere uitwerking van het museumconcept en het tentoonstellingsaanbod. Dit is een grote en aparte deelopgave binnen de verdere ontwikkeling van het museum.

Door ook een digitaal museum te maken, kan het museum altijd en overal toegankelijk zijn voor zoveel mogelijk mensen.

Naamgeving museum

Tijdens de verkenning naar een museale voorziening over het slavernijverleden is de term slavernijmuseum als werktitel gebruikt. In een later stadium kwam hier de toevoeging 'Nationaal' bij. Maar is dit de naam die het meest recht doet aan het museum dat wij willen oprichten over de slavernijgeschiedenis? Tijdens de participatiebijeenkomsten en het onderzoek naar de positionering van het museum in samenwerking met Herc hebben we deze vraag geprobeerd te beantwoorden.

Tijdens de participatiebijeenkomsten en aan Herc hebben we de vragen gesteld: Wat vinden jullie een passende naam voor het museum? Is de werktitel die we nu gebruiken, Nationaal Slavernijmuseum, een goede naam? Wat vinden jullie van deze naam, wat roept deze op, welke verwachtingen worden er gecreëerd?

In het participatieverslag hebben we de antwoorden van de bezoekers opgetekend. Samen met het onderzoek dat Herc deed hebben we hiervan geleerd dat de meeste personen neutraal tot positief zijn over 'Nationaal Slavernijmuseum'.

Een kleine groep heeft geen goed gevoel bij het woord slavernij in de titel. Deze groep vindt dat de aanduiding 'Nationaal Slavernijmuseum' te veel de nadruk legt op de slavernij en het verleden, terwijl het accent juist moet liggen op de weerbaarheid, kracht en trots. Na de vraag naar een alternatieve, betere naam, stellen mensen hun mening vaak bij: "Slavernij is waar het museum over gaat, dus hoe moet het anders heten."

Bij doorvragen over wat Slavernijmuseum oproept noemen gesprekspartners begrippen als geschiedenis, onderzoek, educatie, informatie, maar ook pijn. Begrippen die goed passen bij de thema's die het museum wil uitdragen. De aanduiding 'Nationaal' vindt niet iedereen positief. Alternatieven die worden genoemd zijn: Slavernij Rijksmuseum, Internationaal Slavernijmuseum of Nederlands Slavernijmuseum.

Het loslaten van de term slavernij of juist het aanvullen, opent de weg naar andere beeldspraak zoals: Kracht! Nationaal Slavernij- en Vrijheidsmuseum. En het geeft de mogelijkheid om een relatie met de slavernij in het Indisch-Oceanisch gebied en de Indonesische Archipel in de naam of de ondertitel op te nemen.

Ons advies is om op dit moment de werknaam te behouden en voor de opening de naamgeving van het museum onderdeel te maken van een nieuw participatie-initiatief.

Aanloopprogrammering

Alhoewel het Nationaal Slavernijmuseum zijn deuren pas opent in 2030 is het museum al in 2023 gestart met een inhoudelijk programma. Deze zogenaamde aanloopprogrammering heeft verschillende doelstellingen:

- Het toetsen en testen van de museologie en het museumconcept met vijf tijdvakken;
- het maken van een start met de collectievorming en collectiestrategie van het museum;
- groeien in de rol van netwerkmuseum door verbindingen aan te gaan met kennisinstellingen, musea, archieven en andere partnerorganisaties door het hele Koninkrijk en daarbuiten;
- de band met de diverse doelgroepen en samenwerkingspartners aanhalen en verdiepen;
- de zichtbaarheid en de naamsbekendheid van het museum nationaal en internationaal vergroten.

Samen met interdisciplinair en cultuur-divers creatief collectief Lowrey Foley McClane (verder LFMC) hebben we een voorstel voor het aanloopprogramma ontwikkeld. Het aanloopprogramma krijgt jaarlijks een thema en omvat verschillende activiteiten die aansluiten op bovenstaande doelstellingen. Voorbeelden zijn pop-up tentoonstellingen op verschillende locaties, educatieve activiteiten en webinars. De aanloopprogrammering speelt zich nadrukkelijk niet alleen af in Europees-Nederland, maar ook in het Caribisch deel van het Koninkrijk en in Suriname.

De thema's voor de aanloopprogrammering zijn ontwikkeld door LFMC en aangevuld door de verhalen, behoeftes en wensen van de participanten van de participatiebijeenkomsten. We stellen voor om de volgende thema's te hanteren:

- 2024 – Slavernij: Verzet & Weerbaarheid
- 2025 – Slavernij & Erfenis
- 2026 – Slavernij & Vrouwen
- 2027 – Afro & Asian Futurisme
- 2028 & 2029 – Van Slavernij tot racisme, discriminatie en heling, een gedeelde geschiedenis

In 2023 vond er al een educatief traject plaats en in 2024 is er in ieder geval een pop-up tentoonstelling in het Verzetsmuseum in Amsterdam, één in het Nationaal Archief in Den Haag en een tentoonstelling in Curaçao. Ook tonen we de tentoonstelling *Slavernij* van het Rijksmuseum in het Caribisch deel van het Koninkrijk.

Ook ontwikkelen we momenteel een reizende digitale, interactieve zuil die de komende jaren een plek kan krijgen bij culturele instellingen door het hele koninkrijk. Deze interactieve zuil nodigt bezoekers van deze culturele instellingen door het hele koninkrijk uit om na te denken over wat zij belangrijk vinden voor

het slavernijmuseum. De antwoorden die bezoekers geven komen terecht in een database, die gebruikt zal worden bij de verdere ontwikkeling van het museum. Er zullen vijf van dit soort zuilen door Nederland reizen om zo input voor het hele land te verzamelen. Deze zuilen ontwikkelen we in samenwerking met het Nationaal Archief en digitale conceptontwikkelaar Shosho.

2023: EDUCATIE EN PARTICIPATIETRAJECT WAARVOOR KOM JIJ NAAR HET NATIONAAL SLAVERNIJMUSEUM?

In 2023 is het museum van start gegaan met het participatieve educatietraject genaamd: *Waarvoor kom jij naar het Nationaal Slavernijmuseum*?, in samenspraak met de Nederlandse Bank. Doel van dit project was om kennis op te doen over de wensen en beelden van kinderen en jongeren over het museum en het kenniscentrum om zo een intergenerationeel beeld van het slavernijverleden te kunnen presenteren in het uiteindelijke museum. Daarnaast bood het project een onderwijsprogramma over het slavernijverleden om de bewustwording en kennis van kinderen en jongeren over het slavernijverleden te vergroten. Tijdens het project zijn duizenden kinderen en jongeren (in de leeftijdsgroepen 9-12 en 12-18) in Europees-Nederland, Aruba en Curaçao bevraagd over wat ze zouden willen zien, doen en maken in het Nationaal Slavernijmuseum. Hiervoor is educatief gespreksmateriaal ontwikkeld.

In de loop van 2024 is een boekje gereed, waarin duidelijk wordt gemaakt wat de kinderen vinden van het museum, inclusief quotes en tekeningen. Op middellange termijn draagt de opgedane kennis uit dit educatietraject bij aan een pop-up tentoonstelling. Tot slot draagt het ook bij aan de educatieve rol van het museum en geeft de informatie van de kinderen invulling aan de vijf tijdvakken.

Om al deze kinderen te bereiken werkten we samen met zeven partners: H'ART Museum, Stichting Rode Loper op School, Uitgeverij Levendig, Human Nature, Kult & Ace, Shosho en het Leerorkest. Het project werd gefinancierd door De Nederlandse Bank.

Kinderen op Curaçao en Aruba geven hun advies over het Nationaal Slavernijmuseum via Uitgeverij Levendig. Foto: Uitgeverij Levendig

2024: TENTOONSTELLING "ABOLITIONISME IN AMSTERDAM" IN HET VERZETSMUSEUM

De eerste pop-up tentoonstelling van het Nationaal Slavernijmuseum organiseren we in samenwerking met het Verzetsmuseum. De tentoonstelling opent medio maart 2024 en is op dit moment volop in ontwikkeling. De tentoonstelling past binnen het thema van 2024 "verzet & weerbaarheid" en bespreekt de abolitionisten in Amsterdam en omstreken. In de tentoonstelling worden de nog weinig bekende verhalen verteld van een groep jongeren in Amsterdam die streden voor de afschaffing van de slavernij, het Jongelings Genootschap ter Afschaffing van Slavernij, opgericht in 1852. Ook gaat de tentoonstelling in op het onbekende verhaal over de publieke opinie in Nederland voor en tegen afschaffing van de slavernij. Hiermee toont het Nationaal Slavernijmuseum verschillende kanten van het Nederlandse slavernijverleden.

De belangrijkste doelen van deze tentoonstellingen zijn:

- Informeer het publiek over een nog onbekend onderdeel van de geschiedenis van het Nederlandse slavernijverleden.
- Inspireer met de gedachte dat je het verschil kan maken als je opstaat tegen onrecht, hoe jong je ook bent.
- Informeer het publiek over de komst van het Nationaal Slavernijmuseum.

Rijksmuseum tentoonstelling *Slavernij* in Caribisch deel van het Koninkrijk

In samenwerking met het Rijksmuseum brengt het Nationaal Slavernijmuseum de tentoonstelling *Slavernij*, die in 2021 in het Rijksmuseum te zien was en in 2023 in de UN building in New York, in de vorm van een poster-tentoonstelling naar het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname.

De slavernijtentoonstelling van het Rijksmuseum wordt in samenwerking met lokale partners via posters beschikbaar gesteld aan Suriname, Curaçao, Bonaire, Aruba, St Maarten, St Eustatius en Saba. De tentoonstelling vertelt tien waargebeurde verhalen van mensen die op verschillende manieren verbonden waren aan het Nederlandse slavernijverleden. Tien persoonlijke verhalen over mensen die bijvoorbeeld tot slaaf zijn gemaakt of slavenhouder waren, of zich verzetten. Naast deze tien verhalen krijgt iedere locatie de mogelijkheid om twee eigen verhalen toe te voegen aan de hand van te ontwerpen posters.

3.2 Kenniscentrum

Het kenniscentrum - onderdeel van het Nationaal Slavernijmuseum - maakt het museum een bron van informatie voor iedereen die zich verder wil verdiepen in het slavernijverleden of zijn persoonlijke familiegeschiedenis. Het kenniscentrum heeft een kenniselement, een publiekselement en een digitaal element. Het publiekselement uit zich in een publiekscentrum met digitale infrastructuur en getraind personeel dat het kloppend hart van het kenniscentrum vormt. In dit publiekscentrum is ook het meest directe contact met de bezoekers door middel van familie- en voorouderonderzoek waardoor thema's voor randprogrammering, tijdelijke tentoonstellingen, educatie, workshops en bijeenkomsten samen met hen bepaald en ontwikkeld kunnen worden. In de toekomst kan het kenniscentrum ook zelfstandig onderzoek stimuleren en een ontmoetingsplek voor onderzoekers zijn.

Kenniscentrum en samenwerkingen

Het kenniscentrum krijgt zijn eigen plek in het museum die toegankelijk moet zijn voor alle bezoekers die meer kennis willen opdoen over het Nederlandse slavernijverleden en/of hun eigen connectie hiermee. Het kenniscentrum moet een plek zijn voor onderzoekers en studenten die zich begeven in het onderzoeksveld rondom slavernij, kolonialisme en cultureel erfgoed om zelfstandig onderzoek te doen.

Samenwerkingen met onderzoekscentra en universiteiten zijn een essentieel onderdeel van het kenniscentrum. Mede door het Herdenkingsjaar Slavernijverleden is er aandacht voor een onderzoeksagenda rondom het slavernijverleden. Dit zien we onder andere terug in het onderzoek van de regiegroep *Staat en Slavernij*. Het Nationaal Slavernijmuseum hecht veel belang aan samenwerkingen met het Netherlands Institute for Advanced Study in the Humanities and Social Sciences (verder: NIAS) en het IISG. Ook zijn samenwerkingen met de Universiteit van Suriname en de University of Curaçao hier van belang. De installatie van drie leerstoelen in Europees-Nederland en een in Caribisch-Nederland rondom de slavernijgeschiedenis door het ministerie van Binnenlandse Zaken, biedt nieuwe mogelijkheden voor samenwerkingen en kennisontwikkeling binnen het netwerk. Het NiNsee heeft als samenwerkingspartner een bijzondere rol. Dat is mede door hun brede netwerk onder relevante doelgroepen en hun kennis over het slavernijverleden en de doorwerking ervan in het heden. Daarnaast is hun ervaring met het maken van tentoonstellingen als *Kind aan de ketting* van grote waarde voor de verdere ontwikkeling van onderzoek voor tentoonstellingen door het kenniscentrum. Een andere partner is de Fulbright Foundation. Door deze foundation kunnen onderzoekers en specialisten uit de Verenigde Staten hun kennis inbrengen in het centrum.

Het onderzoeksveld rondom het Nederlandse slavernijverleden is in beweging en juist door dit soort relaties met deze instituten blijft de informatie die het museum tentoonstelt accuraat. Maar niet alleen voor de tentoonstellingen is onderzoek van belang; ook voor randprogrammering, tijdelijke tentoonstellingen, educatie, workshops en bijeenkomsten. Contact met historici en andere onderzoekers, in binnen- en buitenland is daarom essentieel.

Veel musea hebben een kenniscentrum element dat in dialoog staat met het museum. Denk bijvoorbeeld aan de visiting fellows van het Rijksmuseum, die op uitnodiging onderzoek mogen komen doen naar de collectie om vervolgens te inspireren voor uitbreiding, verdieping en kritische evaluatie. Ook is het kenniscentrum een plek waar onderzoekers elkaar kunnen ontmoeten, conferenties kunnen hosten, of workshops kunnen geven. Een kenniscentrum geeft ook wetenschappelijk gewicht aan het museum, bovendien kan het educatie doeleinden ondersteunen.

Publiekscentrum voor familieonderzoek

Tijdens het participatietraject is duidelijk naar voren gekomen dat er grote behoefte is aan familieonderzoek en voorouderonderzoek. Veel deelnemers gaven aan geïnteresseerd te zijn in hun familiegeschiedenis en hoe deze verbonden is met de Nederlandse slavernijgeschiedenis. Het Nationaal Slavernijmuseum moet daarom een plek zijn voor iedereen om zijn persoonlijke geschiedenis te ontdekken in het publiekscentrum. Dit publiekselement is essentieel en draagt bij aan de doelstelling van het museum om het hele verhaal toegankelijk voor iedereen te maken.

Een aantal deelnemers gaf aan dat zij zelf al geprobeerd hebben om hun familiegeschiedenis, maar ze zijn op een bepaald punt vastgelopen. Dit is waarom wij de opbouw van een team van experts voor ogen hebben, die kennis hebben over het Nederlandse slavernijverleden en archieven kunnen navigeren. Deze experts kunnen, daarbij ondersteund door vrijwilligers die zich eveneens in de materie hebben verdiept, de bezoekers helpen om meer te weten te komen over hun verleden: persoonlijk, familiaal, herkomst, plantage(s) et cetera. Voor bezoekers moet het mogelijk zijn om van tevoren een tijdslot af te spreken en van een medewerker van het centrum (zoek)hulp en ondersteuning te krijgen.

De mogelijkheid tot familieonderzoek is het belangrijkste aspect van het kenniscentrum en vraagt om een stevige digitale basis in de vorm van een portal die digitaal toegang biedt tot de vele digitale archieven die er zijn. Veel archieven kunnen worden geraadpleegd als zij op een makkelijke manier digitaal kunnen worden bekeken. Daarnaast is het waardevol om alle archiefmateriaal op één plek digitaal toegankelijk te hebben. De kern van het publiekscentrum is dan ook het eigen onderzoek van bezoekers, die daarin door kundig personeel en vrijwilligers op weg worden geholpen.

Ook zal er een *Mapping Slavery* applicatie komen in het publiekscentrum. *Mapping Slavery* is een publieksgeschiedenis project geïnitieerd door Dr. Dienke Hondius en het huidige team bestaat uit Jennifer Tosch, Nancy Jouwe en Sjoerd Jaarsma. Het brengt de historische plaatsen in kaart van het slavernijverleden en het erfgoed van het Nederlandse koloniale rijk. Middels een digitale toepassing van dit project in het publiekscentrum kunnen deelnemers onderzoeken wat de verbindingen zijn tussen hun woonplaats en de Nederlandse slavernijgeschiedenis. Bij de participatiebijeenkomsten hebben we in elke stad die we bezochten lokale verhalen verteld over slavernij om zo de verbinding met het Nederlandse slavernijverledvocen te maken. Veel deelnemers hebben aangegeven dat de geschiedenis op deze manier dichtbij kwam en dat ze hierdoor nieuwe inzichten kregen. Dit heeft voor ons duidelijk gemaakt dat een Mapping Slavery applicatie een belangrijke toevoeging aan het publiekscentrum is.

Een plek om je persoonlijke geschiedenis te ontdekken.

Borderellen - Zoveel geld leverde de afschaffing van de slavernij de slavenhouders op

Eigenaren dienden voor de afschaffing van de slavernij in 1863 een borderel in, een document waarmee ze compensatie konden claimen. De uitgekeerde bedragen zijn nu per plantage en per eigenaar te zien op de website van NRC.

Op een plantagekaart met een datatabel is daar te zien welke slavenhouder compensatie kreeg (en hoeveel) van de Nederlandse overheid voor de afschaffing van de slavernij in Suriname en het Nederland Caribisch gebied.

De gegevens op de kaart en in de tabel zijn gebaseerd op de borderellen en bijbehorende verslagen en processen-verbaal uit het archief van de Algemene Rekenkamer, dat in het Nationaal Archief ligt. Historicus Okke ten Hove heeft de dossiers met de hand overgeschreven, en daarna gedigitaliseerd. NRC heeft de gegevens daarna geautomatiseerd, verwerkt en handmatig bijgewerkt. Het ontsluiten van de archieven door Okke ten Hove en het bij elkaar brengen van gedigitaliseerde data en deze plaatsen op een kaart door NRC is een goed voorbeeld van het toegankelijk maken van archiefmateriaal voor het op een relatief eenvoudige manier uitvoeren van zelfstandig onderzoek naar de familiegeschiedenis.

Bron: Houtekamer, C., & De Jong, W. (2023, 24 oktober). Zoveel geld leverde de afschaffing van de slavernij de slavenhouders op. NRC. https://www.nrc.nl/nieuws/2023/06/30/zoveel-geld-leverde-de-afschaffing-van-de-slavernij-de-slavenhouders-op-a4168561

Monument van 11.000 namen, Tropenmuseum, Keti Koti, Oosterpark, 2013-2018. Foto: Burobraak, Arjan Braaksma

Digitale toegangspoort

Het is belangrijk dat het kenniscentrum zich ook online manifesteert. Deze online aanwezigheid draagt bij aan de toegankelijkheid van het kenniscentrum. Met de opbouw van het online kenniscentrum kan in de aanloopperiode 2024-2030 al worden begonnen. Daarnaast kan een online platform ook al worden gebruikt voor informatie over de aanloop programmering.

De digitale ontsluiting van slavernij- en koloniale persoonsarchieven heeft de laatste jaren een ontwikkeling doorgemaakt. Er zal de komende jaren nog meer ontsloten worden, maar de informatie is verspreid in binnen- en buitenland en enorm omvangrijk. Het Nationaal Slavernijmuseum wil bijdragen aan de toegankelijkheid van al deze belangrijke informatiebronnen om ondersteuning te bieden aan iedereen die zijn familiegeschiedenis wil onderzoeken. Daarom moet alle informatie via één toegangsweg bereikbaar zijn. Hierin zien wij een belangrijke en verbindende rol voor het Nationaal Slavernijmuseum.

Daarom is er met de volgende belangrijke instellingen contact opgenomen in het voortraject over eventuele samenwerkingen:

- **Het Nationaal Archief** in Den Haag heeft de database van de Surinaamse volkstelling uit 1921 en de Surinaamse slavenregisters met de namen geregistreerd van tot slaaf gemaakte mensen in de periode 1830 tot 1 juli 1863.
- Het nieuwe digitale archief *Exploring Slave trade in Asia* van het **Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis** (verder: IISG) is een nieuwe informatiebron over slavernij in Indonesië.
- **Het Zeeuws archief** heeft een schat aan informatie betreft de Middelburgse Commercie Compagnie (MCC) en zet belangrijke stappen in verdere digitale ontsluiting.
- **Het Nationaal Archief** van Curaçao heeft de slaven- en emancipatie registers van Curaçao.
- Er zijn ook nog vele andere lokale en particuliere archieven die bijdragen aan de volledigheid van informatie. Denk bijvoorbeeld aan het Stadsarchief Amsterdam en het archief in Groningen.

New York At its Core Exhibition opens at Museum of the City of New York.
Foto: Peggy Brandon

3.3 Het museum maken we samen

Het verhaal dat het Nationaal Slavernijmuseum vertelt is continu in ontwikkeling en wordt voortdurend aangevuld en verrijkt. Sinds het initiatiefvoorstel voor het museum in 2017 is er veel veranderd, zoals er ook in 2030, het jaar dat het museum zijn deuren opent, ten opzichte van nu veel veranderd zal zijn. Daarom is het belangrijk dat de participatie over het museum, zoals we deze het afgelopen jaar zijn gestart, doorgaat en dat er breed eigenaarschap voor het museum ontstaat. In Europees-Nederland, in het Caribisch deel van het Koninkrijk én daarbuiten. Tot aan de opening van het museum én daarna. Naast de aanloopprogrammering doen we dit de komende jaren door een permanente dialoog te voeren, een ambassadeursnetwerk op te bouwen en nu al te starten met de fondsenwerving voor het museum.

Permanente dialoog

In Hoofdstuk 2.1 ‘Met ons en door ons’ en in het participatieverslag omschreven we het belang en de uitkomsten van het participatietraject. Wij adviseren om deze participatie voort te zetten tot aan de opening van het museum en daarna om de opgebouwde steun voor het museum te behouden en te versterken.

Dit kan onder andere gebeuren door:

- Publieks- en participatiebijeenkomsten te blijven organiseren door het hele koninkrijk;
- prioriteit te blijven geven aan de relaties die het museum heeft met het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname (denk aan het samen ontwikkelen van tentoonstellingen; het organiseren van werkbezoeken en het organiseren van digitale colleges);
- het internationale deel van het participatietraject verder uit te breiden naar het Indisch-Oceanisch gebied, de Indonesische Archipel, Zuid-Afrika en andere plekken waar Europees-Nederland een rol heeft gespeeld als kolonisator;
- initiatieven die voortkomen uit de publieks- en participatiebijeenkomst de ruimte te geven om zich onafhankelijk door te ontwikkelen;
- in de aanloopprogrammering verschillende doelgroepen bij het museum te betrekken (denk bijvoorbeeld aan de digitale, interactieve zuil en aan het educatietraject *Waarvoor kom jij naar het Nationaal Slavernijmuseum*?)
- participatief werken integraal onderdeel te maken van de museumorganisatie.

Netwerk van ambassadeurs

Naast een permanente dialoog met alle gemeenschappen is ons voorstel een ambassadeursnetwerk op te bouwen. Het doel van dit netwerk is het verbreden van het eigenaarschap van het museum. De ambassadeurs kunnen met hun persoonlijke verhalen verbinding maken met hun eigen netwerk. Zij zijn de pilaren waarop het museum rust. Zij maken contact tussen het museum en de buitenwereld en vertellen ieder vanuit een eigen persoonlijke invalshoek op aansprekende wijze het verhaal van het museum binnen de diverse gemeenschappen.

Ambassadeurs kunnen ook belangrijke instellingen, grote bedrijven of vermogende particulieren betrekken. Bijvoorbeeld als sponsor van het museum, om mee te denken of voor het ‘openen van deuren’.

Het voorstel is om in totaal 160 ambassadeurs te werven, één ambassadeur per jaar dat de slavernij is afgeschaft (uitgaande van 1863). De ambassadeurs vormen een representatieve afspiegeling van de samenleving in al haar diversiteit. Zij dragen het museum een warm hart toe en brengen het positief onder de aandacht. Daarbij is het belangrijk dat vertegenwoordigers uit het Caribisch deel van het Koninkrijk, het Indisch-Oceanisch gebied en de Indonesische Archipel ook vertegenwoordigd zijn in dit netwerk.

In de afgelopen periode zijn de eerste stappen gezet om het ambassadeurs-netwerk op te bouwen. In het voorjaar van 2023 vond een verkennende bijeenkomst plaats waar het doel van het netwerk en de mogelijke rol van de ambassadeurs werd besproken. In oktober 2023 is de conferentie "*To build a museum*" georganiseerd (in aanwezigheid van Lonnie G. Bunch III, zie hoofdstuk 2.1) onder andere om potentiële ambassadeurs te betrekken. Ons advies is om dit netwerk zo snel mogelijk te laten groeien. De ambassadeurs spelen een belangrijke rol in de ontwikkeling van het museum en zo worden ze ook onderdeel en mede-eigenaar van het museum in opbouw.

Fondsenwerving

Fondsenwerving is een belangrijke manier om mensen te betrekken bij het museum, het draagvlak te verbreden en aanvullende financiering voor het museum te genereren. We vinden het belangrijk dat fondsenwerving niet als losstaand (organisatie)onderdeel gezien wordt gericht op het vinden van aanvullende financiering, maar dat hierin het creëren van draagvlak voor het museum centraal staat. Zo kan ook een lidmaatschap van het museum worden ontwikkeld waar mensen voor een klein bedrag al vanaf het komende jaar lid kunnen worden. Hiermee ontstaat er direct een verbinding van de fondsenwerving met het ambassadeursnetwerk en de participatie, die zo nauw verbonden zijn met de gedachte achter dit museum.

Gedurende onze opdracht hebben wij Van Dooren Advies gevraagd om een haalbaarheidsonderzoek uit te voeren met een inschatting voor de financiële mogelijkheden voor het slavernijmuseum. Ook Van Dooren geeft aan dat fondsenwerving breder is dan alleen het verzorgen van aanvullende financiering. Bovendien is het vinden van aanvullende financiering geen gegeven. De positionering, de governance, het opdrachtgeverschap en de organisatie van het Nationaal Slavernijmuseum zijn allemaal van invloed op de haalbaarheid van de fondsenwerving. In onderstaand kader staan de belangrijkste adviezen van Van Dooren Advies. In hoofdstuk 4.2 gaan we nader in op het bedrag dat we verwachten te kunnen werven voor de investering in het museum en de exploitatie na opening.

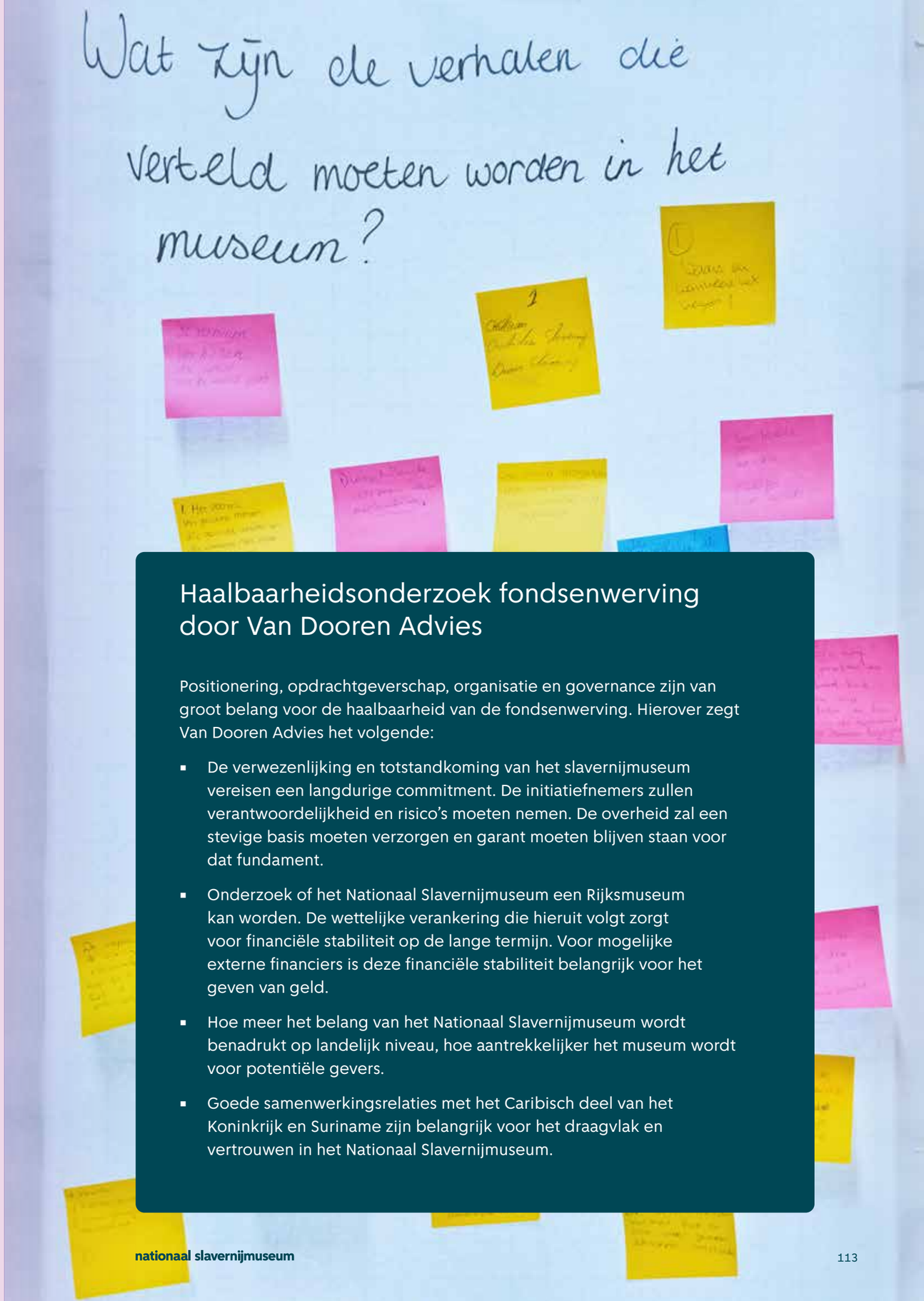

Haalbaarheidsonderzoek fondsenwerving door Van Dooren Advies

Positionering, opdrachtgeverschap, organisatie en governance zijn van groot belang voor de haalbaarheid van de fondsenwerving. Hierover zegt Van Dooren Advies het volgende:

- De verwezenlijking en totstandkoming van het slavernijmuseum vereisen een langdurige commitment. De initiatiefnemers zullen verantwoordelijkheid en risico's moeten nemen. De overheid zal een stevige basis moeten verzorgen en garant moeten blijven staan voor dat fundament.
- Onderzoek of het Nationaal Slavernijmuseum een Rijksmuseum kan worden. De wettelijke verankering die hieruit volgt zorgt voor financiële stabiliteit op de lange termijn. Voor mogelijke externe financiers is deze financiële stabiliteit belangrijk voor het geven van geld.
- Hoe meer het belang van het Nationaal Slavernijmuseum wordt benadrukt op landelijk niveau, hoe aantrekkelijker het museum wordt voor potentiële gevers.
- Goede samenwerkingsrelaties met het Caribisch deel van het Koninkrijk en Suriname zijn belangrijk voor het draagvlak en vertrouwen in het Nationaal Slavernijmuseum.

Secretary Lonnie Bunch, de founding director van het NMAAHC in gesprek met presentator Andrew Makkinga tijdens de conferentie "To Build a Museum" in Amsterdam Foto: Isaac Owusu

Wat is er nodig

4. *Wij nazaten zijn de stoutste dromen van onze voorvaderen*

Dionis
Dirk
Djoens
Dobret
Doctor
Doeloe
Dofal
Doffer
Dok
Dolabella
Dolent
Dolores
Domacasse
Domacassé
Domas
Domet
Domingo
Donaalo
Doncker
Dondoré
Dongo
Donninga
Dons
Dop
Dorlina
Dormana
Dorotaal
Dorothea
Dortalani
Dortalina
Dorval
Dossel
Douce
Dovali
Dover
Doya
Dragt
Dragtberg
Drenkeling
Drew
Driebergen
Driedijk
Droep
Drukker

Eb
Ebro
Ebrot
Ecker
Ecurij
Edelhart
Edelijk
Edelwood
Eduarts
Eduarda
Eegmans
Eekwoud
Eel
Eems
Eendehok
Eer
Eerikle
Eerlijk
Eersteling
Eerts
Egucia
Eijob
Eijter, van
Eiken
Eiland
Ekkerp
Elder
Elenburg
Eleuteria
Elias
Els
Elsevijf
Elst
Ely
Emans
Emanuel Gomez
Emer
Emerenciana
Emerens
Emerentiana
Emeril
Emers
Emiel
Emmith

Faab
Fabel
Fabiana
Fabus
Falkstone
Famulus
Fandries
Fanneijte
Fanterpool
Faretti
Farmer
Faustini
Favoriet
Feber
Fécamp
Feir
Feliciana
Felida
Felies
Feliks
Felipa
Felister
Felix
Felleman
Felton
Ferdinandes
Fernand
Fernandos
Ferrand
Ferson
Feynst
Feyra
Feytje
Fictrix
Fidelle
Fielding
Fier
Filé
Filibertus
Filister
Finans
Fingal
Finies
Finis

Fraij
France
Frances
Francia
Francisca
Francisco
Frank
Frankkus
Frans
Franschman
Fransen
Fray
Frederika
Frederiks
Frekker
Frey
Fricalia
Frutal
Fugador
Fulk
Fulda
Fusil

Galan
Galg
Galij
Gallardo
Gamux
Garden
Garibaldi
Gario
Gars
Garsia
Gaspar
Gauhet, de
Gauvi
Gay
Gayde
Geert
Geertruida
Geloe
Geluk
Genereux
Genie
Genisse
Genoveva
Genriekes
Geoel
Georgij
Georgius
Geraldi
Gericus
Gerlij
Gerst
Getrouw
Gibbs
Gibbson
Gier
Gift
Gilena
Gion
Girigori
Girigorie
Giron
Glau
Glinster
Gloek

Goudsmit
Goverts
Graaf
Graafal
Graafschap
Gracia
Graciet
Gracieus
Graden
Graham
Granger
Granville
Gras
Gravennaam
Gray
Gregorius
Greppel
Griek
Grijs
Grijskop
Grimaldi
Groebe
Groen
Groenberg
Groens
Gronsveld
Groothuis
Gros
Grun
Guanica
Guardador
Gucia
Guené
Guerrié
Guil
Gumbs
Gunst
Gunsteling
Guyon

Haai
Haan
Haard
Haas
Haast
Haat
Haddock
Hakkelaar
Halas
Halm
Hamburg
Hamer
Hanst
Harder
Harman
Harnas
Haron
Harteling
Harteman
Hartman
Hartmijn
Hasar
Haset
Hassel
Haswell
Hato
Hato, van
Hazard
Hazel
Hazen
Heek
Hek
Hekker
Helder
Hellburg
Helleen
Hellement
Hellemun
Helm
Helmijn
Helmund
Helmus
Heloise, d'
Helper

Hermann
Hermans
Hernandez
Hernando
Herot
Herrig
Heshuis
Hetman
Hevers
Heyden
Hijbario
Hijno
Hilario
Hilda
Hilire
Hill
Hilmans
Hiport
Hock
Hodge
Hoed
Hoef
Hoes
Hoeversz
Hoff
Hoger
Holberg
Hollanda
Homez
Hoog
Hoogop
Hoogwerp
Hoop
Hoorn
Hoorns
Hope
Horcera
Horcese
Horn
Horren
Horst
Horstengraaf
Houweel
Howell

Ibeo
Idana
Ignacia
Ignacio
IJsbert
IJter, van
IJver
IJzerroest
IJziek
Ilario
Illidge
Incauo
Inkt
Iroen
Isaac
Isei
Isider
Isidro
Isurun
Izijk

Jacinta
Jackson
Jacobin
Jacobino
Jacobs
Jacobus
Jacot
Jagt
James
Janboqs
Janga
Jankert
Jankok
Jans
Janse
Janser
Janss
Janza
Jardin
Jarig
Jarrow
Jase
Jaseron
Jasmijn
Jasmin
Jason
Jaspal
Jasper
Jassen
Jassurun
Jaufret
Jello
Jena
Jenkins
Jenos
Jerho
Jesurun
Jetung
Jever
Jochems
Jocus
Joens
Joerdein
Jofsi

Kaas
Kabrieli
Kalamint
Kalf
Kalk
Kals
Kalvenhow
Kalvo
Kameel
Kamerdijk
Kamp
Kamper
Kancrijn
Kanel
Kanerstok
Kapper
Karilli
Karo-papier
Karmin
Karpe
Karg
Karsten
Kasino
Kasp
Kast
Kaster
Keerkring
Keisteen
Keik
Keil
Keller
Kelo
Kemp
Kenepa
Kers
Kervel
Kesner
Ketie
Ketula
Kidodo
Kies
Kik

Kijksteen
Kloek
Kloester
Kloosterling
Kluit
Kluizenaar
Kneeo
Kneu
Knijptang
Knikkert
Knip
Knuppel
Kodó
Koejoe
Koerel
Koen
Koeriel
Koers
Koevoet
Kof
Koffer
Koffie
Kogen
Kokkin
Kolfin
Kollot
Komeet
Komes
Komis
Kommerloos
Koningsplijn
Koof
Koolbrander
Kools
Koolwel
Koon
Koots
Kop
Koraal

Krul
Kurator
Kusch
Kusmus
Kust
Kuvick
Kuwas
Kwaan
Kwartel, van
Kwarts
Kweek
Kwidsma

La Bast
La Croes
La Croes de Jonge
La Croix
La Reyna
Lacro
Lamax
Lambertina
Lambertus
Landbouw
Lande
Landers
Landskind
Landt
Langpijl
Lannó
Lanoye
Lans
Lapra
Lard
Larea
Largue
Laroosa
Lauf
Lauff
Lauffer
Laurens
Laurents
Lazaro
Lea
Leao

Leon
Leoncio
Leonard
Leonne
Leonora
Leonge
Lessier
Letne
Leuzio
Leverton
Levi
Levin
Levit
Lewy
Liamone
Liao
Libanon
Liberta
Licht
Lidboy
Lidias
Liefkind
Ligt
Lijnbaan
Lijnzaad
Lima
Limade
Liman
Linde
Lindeborg
Lindevaan
Ling
Lingster
Linzey
Liona
Lipman
Lips
Lisel
Liset
List
Lizette
Lo
Lobira
Locretia

Louis
Louisita
Lourens
Lourentius
Lourents
Lourentsz
Louw
Louzada
Lover
Lowuny
Loy
Lozette
Luchtenberg
Lunda
Luik
Lynch

4.1 Organisatie

Om het hele verhaal van het Nederlandse slavernijverleden te kunnen vertellen, is intensieve samenwerking van de toekomstige museumorganisatie met bezoekers, musea en bijvoorbeeld kennisinstellingen noodzakelijk. Dit vraagt om een museumorganisatie en personeelsbestand waarin participatief en gemeenschapsgericht werken centraal staan. De museumorganisatie wordt tussen 2024 en 2030 stapsgewijs opgebouwd.

Gemeenschapsgerichte organisatie en duurzame participatie

Een voorbeeld van een gemeenschapsgerichte organisatie, waar duurzame participatie in het hart van de organisatie zit, is Keti Koti Zeeland onder leiding van voorzitter Angelique Duijndam.

Angelique Duijndam is niet alleen voorzitter van Keti Koti Zeeland, ze zet zich ook op heel veel andere manieren in voor aandacht voor het trans-Atlantische slavernijverleden. Zo was ze mede-aanjager van het burgerinitiatief voor het plaatsen van een slavernijmonument in Vlissingen.

Ze is een netwerker pur sang. ‘Als netwerker ben je oprecht geïnteresseerd in de ander en sta je op een respectvolle manier open voor verhalen. Hierdoor kan je kennis ontvangen en kennis delen.’

Duijndam vindt het belangrijk bij te dragen aan het vergroten van kennis en bewustzijn over het slavernijverleden en de impact daarvan op onze huidige samenleving. Niet om een schuldvraag op te roepen, maar om samen de geschiedenis te onderzoeken, ervaringen uit te wisselen, elkaar te ontmoeten en nieuwe verhalen te creëren voor een gezamenlijke en gelijkwaardige toekomst.

Samenwerken is zeer belangrijk, in het bijzonder de samenwerking tussen verschillende lokale organisaties. Duijndam bracht Zeeuwse organisaties bij elkaar die allen bezig waren met het thema slavernij. ‘Samen trekken we de kar. Je moet de mensen meenemen. Zorgen dat ze aanhaken en niet meer loslaten. Daardoor creëer je draagvlak in je eigen gemeenschap. We hebben elkaar nodig!’

Participatiebijeenkomst in Amsterdam Zuidoost. Foto: Isaac Owusu

Organisatiestructuur

Op basis van het museumconcept is op hoofdlijnen een structuur voor de museumorganisatie gemaakt. Echter, in deze fase is het nog te vroeg voor een uitgewerkte structuur met gedetailleerde functies. Er is ter voorbereiding veel voorwerk gedaan door een veelheid van museale organisatie te analyseren samen met de directies van de musea. Met een aantal aannames uit dit traject is een inschatting gemaakt van de grootte van de formatie. Dit is terug te vinden in het personeelsplan dat we samen met adviseur Siebe Weide ontwikkelden. De personeelskosten zijn immers een belangrijk onderdeel van de exploitatie van het nieuwe museum.

Om het hele verhaal te kunnen vertellen en permanente dialoog te kunnen voeren, is een museumorganisatie en personeelsbestand nodig waarin participatief en gemeenschapsgericht werken centraal staan. Het is aan de toekomstige museumorganisatie om uit te werken hoe dit vertaald wordt in de specifieke werkwijze van het museum en wat dit precies vraagt van de medewerkers van het museum. Het zou ook kunnen dat hiervoor specifieke rollen binnen de organisatie komen, zoals *community builders*.

VOORSTEL ORGANISATIESTRUCTUUR

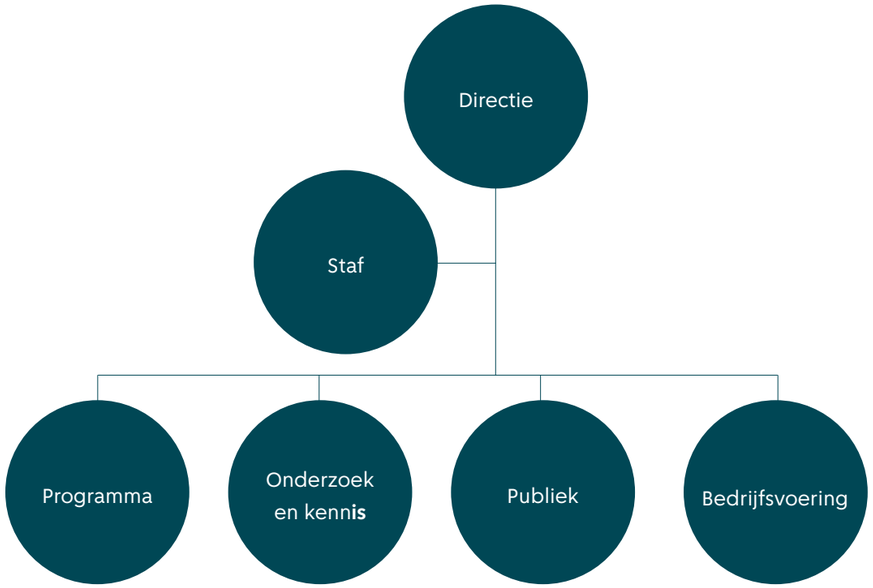

TOELICHTING ORGANISATIESTRUCTUUR

- De directie is eindverantwoordelijk voor de continuïteit van de organisatie: het ontwikkelen en uitvoeren van het inhoudelijke, organisatorische en financiële beleid. De directeur legt verantwoording af over het gevoerde beleid aan een Raad van Toezicht.
- De directeur geeft leiding aan het hoofd Programma, het hoofd Onderzoek en Kennis, het hoofd Publiek, het hoofd Bedrijfsvoering en de staf. Met de hoofden vormt de directie het managementteam.
- Onder programma valt het aanbod van tentoonstellingen en randprogrammering (zoals theatervoorstellingen, concerten, debatten enzovoorts). Ook het educatieve aanbod valt onder Programma.
- Onder Onderzoek en Kennis vallen activiteiten zoals het ontwikkelen en uitvoeren van het wetenschappelijke onderzoeksprogramma, het verlenen van toegang tot onderzoeksbronnen en het actief delen van kennis via publicaties en bijeenkomsten (lezingen, debat).
- Onder Publiek vallen alle functies die direct te maken hebben met het benaderen, aantrekken, ontvangen en begeleiden van het publiek zoals marketing en communicatie en de publieksbegeleiding.
- Onder Bedrijfsvoering valt alles wat voorwaardelijk en ondersteunend is aan de inhoudelijke taken van het museum: financiën (o.a. fondsenwerving), personeelszaken, secretariaat, (gebouw)beheer, techniek en commercie (verhuur en horeca).

Musea van de omvang van het Nationaal Slavernijmuseum hebben vaak een meervoudige directie met een inhoudelijk en een zakelijk directeur. De inhoudelijk directeur is meestal de voorzitter van het bestuur of zelfs de enige bestuurder. Het is de vraag wat voor directie het Nationaal Slavernijmuseum nodig heeft. In de aanloopfase kan dat een meervoudige directie zijn. Na opening is een algemeen directeur met een team van hoofden een goed werkbaar alternatief en legt meer nadruk op de gezamenlijkheid van het team, dan wanneer de hoofden onder een tweehoofdige directie vallen. Daarbij scheelt de keuze voor één directeur in de omvang van het management, de bijbehorende ondersteuning en daarmee al gauw in de loonkosten. In dit plan gaan wij daarom vooralsnog uit van één directeur.

STAPSGEWIJZE OPBOUW ORGANISATIE

De organisatie van het Nationaal Slavernijmuseum wordt in fases opgebouwd. In de fase tot de opening van het museum is een andere organisatie nodig dan in de fase na de opening, wanneer er een stabiele museumorganisatie moet zijn.

Tot de opening van het museum wordt de organisatie stapsgewijs opgebouwd. Ons advies is dat de gemeente zo spoedig mogelijk een zelfstandige organisatie opricht in de vorm van een stichting. Deze kan dan voor de opening van het gebouw – vanuit een zelfstandige en onafhankelijke positie – starten met het uitvoeren van de aanloopprogrammering, het onderhouden en uitbreiden van het netwerk van en draagvlak voor het museum en met de fondsenwerving.

De opening van het museum moet grondig worden voorbereid. Er is ontzettend veel werk nodig vanuit de museumorganisatie om in 2030 een volledig ingericht en opererend museum te kunnen openen voor circa 270.000 bezoekers per jaar*. Werk dat varieert van de ontwikkeling van een kenniscentrum tot aan de protocollen voor publieksbegeleiding en de menukaart van het restaurant.

Hoewel het fysieke museum haar deuren pas opent als het gebouw klaar is, kan online het museum al eerder van zich laten horen. Zo is er vanaf 2024 een website nodig om geïnteresseerden te informeren over de stand van zaken rondom het museum en het aanloopprogramma. Zodra het museumprogramma en vooral het onderzoeks- en kenniscentrum meer vorm krijgen, kunnen deze onderdelen ook deels online aangeboden worden.

* In de begroting van het Nationaal Slavernijmuseum zijn we uitgegaan van 267.000 bezoekers per jaar. In alle verdere stukken hebben we dit afgerond naar circa 270.000.

JAAR	OPBOUW
2024	In 2024 vindt de besluitvorming over het museum plaats. Er is dan nog geen onafhankelijke museumorganisatie. Tegelijkertijd is er in de afgelopen jaren momentum ontstaan voor de oprichting van het museum. Om dit momentum niet verloren te laten gaan, adviseren wij in 2024, parallel aan de besluitvorming, te starten met onder andere de fondsenwerving en door te gaan met de aanloopprogrammering en het opbouwen en uitbreiden van het draagvlak voor het museum.
2025	Begin of midden 2025 wordt naar verwachting de zelfstandige museumorganisatie opgericht. Deze organisatie is verantwoordelijk voor fondsenwerving, het creëren en uitbreiden van draagvlak en de aanloopprogrammering voor het museum. Ook draagt het bij aan het ontwerp van het gebouw, het starten met de ontwikkeling van de museumorganisatie, de uitwerking van het museum-concept en het voorstel voor het kenniscentrum.
2026	Vanaf 2026 groeit de museumorganisatie in omvang. De afdelingen Programma en Onderzoek en Kennis vormen zich; ieder met een hoofd, dat als meewerkend voorman/vrouw optreedt. Publiek en Bedrijfsvoering vallen in deze fase direct onder de directie. Als de ontwerpfase van het museumgebouw voorbij is, start de organisatie met het voorbereiden van de inrichting van het gebouw.
2027	In 2027 start de bouw van het museum. De directie bewaakt samen met de betrokken overheden de voortgang van de bouw en toetst dit aan het museumconcept. Ondertussen ontwikkelt het museum zich online tot een goed vindbare plek voor iedereen met interesse in het Nederlandse slavernijverleden. Het team groeit verder in omvang en de afdeling Publiek komt erbij.
2028	In 2028 is het museum volop in aanbouw. De directie bewaakt de voortgang en toetst deze aan het museumconcept. Het museum manifesteert zich online en krijgt steeds meer bekendheid. De bedrijfsvoering van het museum wordt voorbereid. Denk hierbij aan de commerciële verhuur van ruimtes in het museum en de horeca in het museum, maar ook aan het opzetten van het systeembeheer en het ontwikkelen van personeelsbeleid.
2029	In 2029 nadert de bouw van het museum het einde en start de inrichting van het gebouw en het omliggende park. De directie bewaakt de voortgang en toetst deze aan het museumconcept. Het museum blijft zich online manifesteren en groeit in bekendheid. De aanloopprogramma staat nu in het teken van de naderende opening. De museumorganisatie maakt een groeispurt. In deze periode wordt alles afgerond om de opening van het museum voor te bereiden.
2030	**Het Nationaal Slavernijmuseum opent haar deuren.**

De formatie en personeelskosten ontwikkelen zich vanaf 2024 tot het eerste jaar na opening als volgt:

FORMATIE NSM (FTE'S)

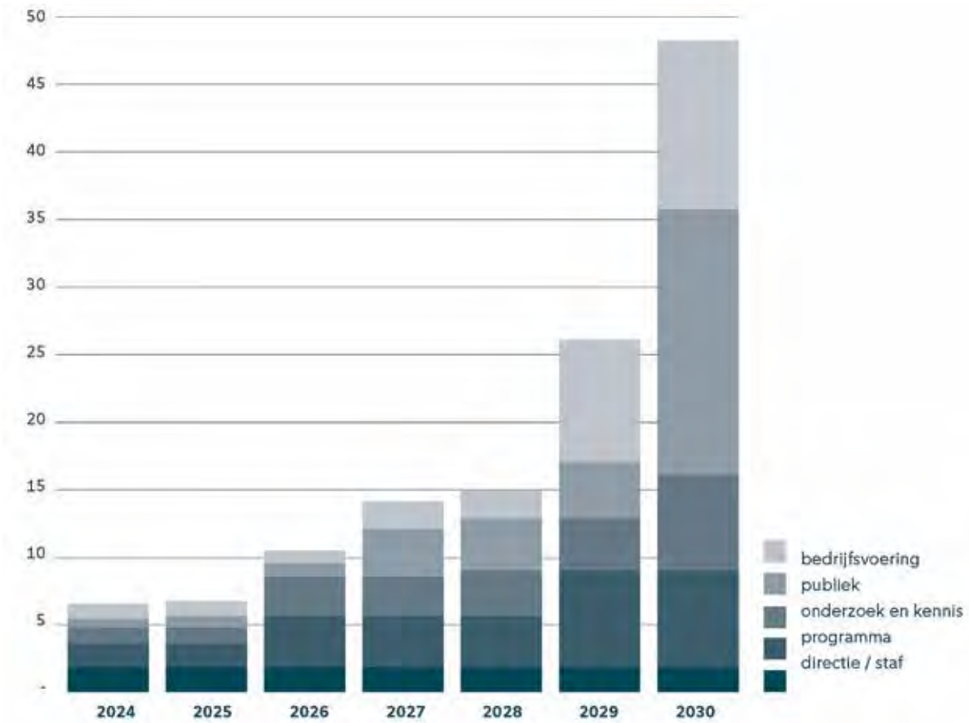

FORMATIE NSM (LOONKOSTEN)

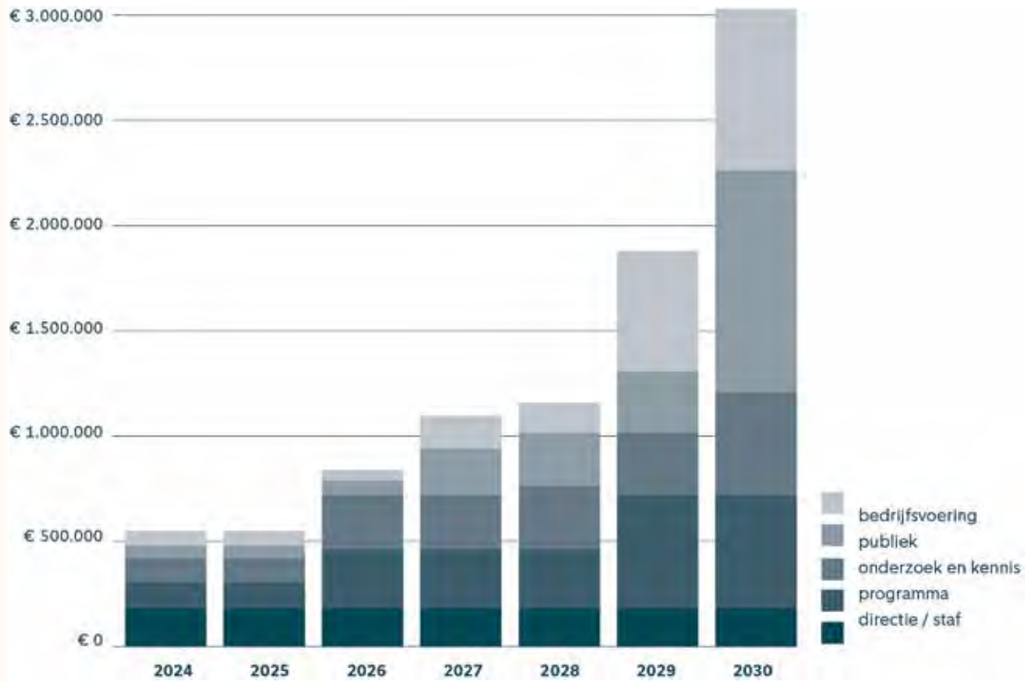

Codes en normen

Het Nationaal Slavernijmuseum moet zich aan drie landelijke codes houden die het Rijk en ook de gemeente als subsidievoorwaarde stellen. Dit zijn de Code Diversiteit en Inclusie, de Fair Practice Code en de Governance Code Cultuur. Niet verplicht, maar wel voor de hand liggend is om de CAO voor musea toe te passen.

CODE DIVERSITEIT EN INCLUSIE
Het is evident dat diversiteit en inclusie onderdeel zijn van het dna van het Nationaal Slavernijmuseum. De Code Diversiteit en Inclusie stelt dat zowel in samenstelling als in werkwijze gestreefd moet worden naar diversiteit en inclusie. Dit moet zich uiten in het programma dat het museum aanbiedt, het publiek, het personeel van het museum en de samenwerkingspartners. Dit heeft niet alleen betrekking op de samenstelling van de organisatie (werving en selectie), maar ook op de vaardigheid van de medewerkers om de code toe te passen in hun werk.

FAIR PRACTICE CODE
Werknemers en het netwerk van ZZP'ers dat bij het museum betrokken is, vormen het kapitaal van het museum. Goed werk– en opdrachtgeverschap moeten daarom hoog in het vaandel staan. Het museum onderschrijft daarom de kernwaarden van de Fair Practice Code. Dit betekent het redelijk betalen voor geleverde diensten. Dit geldt niet alleen voor de betaling van kunstenaars en zelfstandigen, maar ook voor het naleven van de CAO. Voor het Nationaal Slavernijmuseum is het naleven van de CAO evident. De code vergt ook dat het personeel vaardig is in het toepassen van de code bij het inkopen van diensten en het werken met zelfstandigen.

MUSEUM CAO
De Museum-CAO is de enige CAO die geldt voor de musea in Europees- Nederland en is van toepassing op meer dan vijftig musea. Alleen musea die lid zijn van de Museumvereniging kunnen zich aan de CAO verbinden. Lidmaatschap vereist dat een museum is ingeschreven in het Nederlands Museumregister en zo voldoet aan de Museumnorm. Deze norm baseert zich op de museumdefinitie van het International Council on Museums. Het Nationaal Slavernijmuseum kwalificeert als museum voor het Museumregister, en daarmee voor lidmaatschap van de Museumvereniging, waarmee het zich aan de Museum-CAO kan verbinden.

Het is evident dat diversiteit en inclusie onderdeel zijn van het dna van het Nationaal Slavernijmuseum.

GOVERNANCE CODE CULTUUR
De bestuursvorm van het Nationaal Slavernijmuseum is waarschijnlijk het Raad van Toezichtmodel. Hierbij is het belangrijk dat het museum aan alle aanbevelingen van de Governance Code Cultuur voldoet. Dit betekent dat de Raad van Toezicht professioneel opereert, bewust is van zijn positie en taken en verantwoording aflegt over zijn handelen.

Een bijzonderheid van het Nationaal Slavernijmuseum is dat het steunt op een breed ambassadeursnetwerk (zie hoofdstuk 3.3). Dit netwerk staat organisatorisch in verbinding met de topstructuur van het museum (bestuur en directie). Alleen op deze manier is de beoogde bottom-up approach te waarborgen. Te zijner tijd wordt duidelijker gespecificeerd wat dit precies betekent voor het bestuursmodel.

AANSLUITEN BIJ HET MUSEUMREGISTER
Om een breed publiek te bereiken, is het belangrijk dat bezoekers gebruik kunnen maken van een museumjaarkaart. Hiervoor moet het Nationaal Slavernijmuseum aangesloten worden bij het museumregister. De toelatingscriteria voor aansluiting bij dit register richten zich op het hebben van statuten, een adequaat bestuur, een beleidsplan en een collectiebeleidsplan, professionele financiële verantwoording, veiligheid en toegankelijkheid voor bezoekers, goed collectiebeheer, (digitale) toegankelijkheid van de collectie, personeels- en vrijwilligersbeleid, een presentatieplan en beleid voor communicatie en educatie. Het Nationaal Slavernijmuseum kan zeker aan deze eisen voldoen, maar hiervoor is nog wel werk te verrichten, vooral als het gaat om een collectie- en presentatieplan. Om dit te realiseren is het belangrijk tijdig te beginnen en de benodigde expertise in te zetten.

4.2 Investering en exploitatie

We hebben onderzocht of het Nationaal Slavernijmuseum met de beschikbare middelen van €80 miljoen gerealiseerd kan worden. We concluderen dat dit mogelijk is. Er zullen dan wel keuzes gemaakt moeten worden met betrekking tot het kwaliteitsniveau en daarmee de uitstraling van het gebouw en/of het aantal vierkante meters. Dit sluit niet aan op het uitgangspunt van een iconisch en symbolisch gebouw van 9.000 m² uit de verkenning en de ambitie voor het museum zoals we die in dit plan verwoorden en die wij in het participatietraject hebben opgehaald. Ons advies is daarom om de mogelijkheid te onderzoeken of er extra middelen beschikbaar kunnen worden gesteld door de gemeente Amsterdam en het Rijk om een gebouw met een hoge kwaliteit en uitstraling te realiseren; bijvoorbeeld door een unieke gebouwvorm en een extra investering in het materiaalgebruik. De indicatieve totale kosten hiervan zijn €105 mln. We verwachten dat het museum circa 270.000 bezoekers per jaar trekt. Hiervoor is een structurele dekking van € 8 mln. per jaar nodig vanaf 2030, die het liefst wettelijk wordt vastgelegd.

Beschikbare dekking

De gemeente Amsterdam en de rijksoverheid hebben in 2020 gezamenlijk € 8 mln. beschikbaar gesteld voor de voorbereidingsfase van het museum. Hierbinnen vallen onder meer alle personeelskosten van het projectteam, de extern ingehuurde adviseurs, het participatietraject en de tijdelijke programmering. In 2021 en 2022 is door de gemeente Amsterdam en de rijksoverheid € 58 mln. beschikbaar gesteld voor de oprichting van het museum. De inschatting is daarnaast (zie de toelichting hieronder) dat het museum maximaal € 11 mln. aan fondsenwerving kan ophalen. Vanuit de ruimte binnen de gemeentebegroting voor de verduurzaming van gemeentelijke gebouwen verwachten wij verder een bijdrage van maximaal € 1 mln. en voor EU-, landelijke- en provinciale subsidies € 2 mln. In totaal bedraagt de beschikbare dekking daarmee € 80 mln.

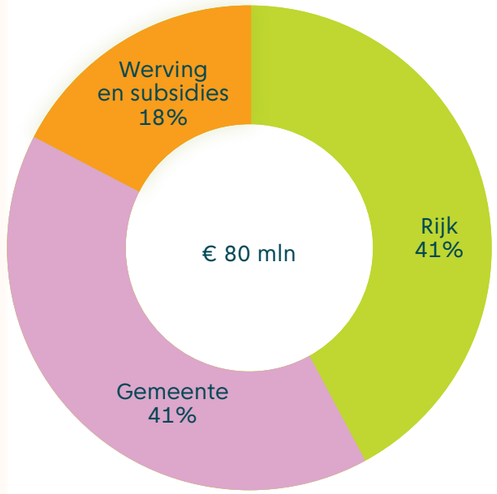

TOTALE DEKKING	
Bijdrage Rijk voor voorbereiding	€ 4 mln.
Bijdrage gemeente voor voorbereiding	€ 4 mln.
Bijdrage Rijk voor museum	€ 29 mln.
Bijdrage gemeente voor museum	€ 29 mln.
Prognose ruimte duurzame investeringen (VJN 2023 gemeente)	€ 1 mln.
Prognose ruimte EU-, landelijke- en provinciale subsidies	€ 2 mln.
Prognose fondsenwerving inrichting en programmering	€ 11 mln.
Beschikbare dekking	**€ 80 mln.**

Fondsenwerving

Er is in samenspraak met adviesbureau Van Dooren een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd naar de mogelijkheden van fondsenwerving voor het museum. Voor gevers is het het meest aantrekkelijk om bij te dragen aan een herkenbaar onderdeel van het gebouw dat te verbinden is met de verhalen die het museum vertelt. Daarom komt met name de inrichting van het museumgebouw in aanmerking voor financiering door middel van fondsenwerving. Bijvoorbeeld een bijdrage aan de vaste tentoonstelling, ook de aanloopprogrammering komt in aanmerking om via fondsen te financieren. Van Dooren geeft de volgende prognoses af:

GEEFGROEP	BIJDRAGE VOOR INRICHTING	BIJDRAGE VOOR PROGRAMMERING	BIJDRAGE VOOR EXPLOITATIE (JAARLIJKS)
Bedrijfssponsoren	€ 2 tot 6 mln.	-	€ 0,15 tot € 0,55 mln.
Loterij	€ 1,5 tot 2,5 mln.	-	-
Fondsen	€ 1 tot 1,75 mln.	€ 1 tot 2,5 mln.	€ 0,3 tot € 0,45 mln.
Particulieren	€ 1,5 tot 2 mln.	€ 0,1 tot 0,5 mln.	€ 0,1 tot € 0,18 mln.
Totaal (o.b.v. gemiddelde bijdrage)	€ 9.125.000	€ 2.050.000	€ 865.000

De inschatting volgens deze prognoses is dat het museum ca. € 11 mln. aan fondsen kan werven voor de inrichting en programmering. Na de opening is de inschatting dat het museum jaarlijks maximaal € 865.000 aan fondsen kan werven.

Mogelijkheden voor het gebouw

We hebben onderzocht wat voor type gebouw gerealiseerd kan worden met de voor het museum beschikbare middelen. Met het budget dat op dit moment beschikbaar is, zal bespaard moeten worden op het aantal vierkante meters. Ook moet er dan gekozen worden voor een museum met minder uitstraling; het is dan bijvoorbeeld niet mogelijk om een gebouw te maken met een unieke gebouwvorm. De besparing op het aantal vierkante meters zal gevolgen hebben voor de beschikbare ruimte voor een aantal belangrijke functies zoals het kenniscentrum; de reflectieruimtes en de ruimte voor het kindermuseum. Deze ruimtes zullen kleiner gemaakt moeten worden of zullen zelfs helemaal moeten vervallen.

Daarnaast adviseren we de gemeente, zoals ook toegelicht in hoofdstuk 4.3 Museumconcept, om een park te realiseren. Een park maakt het Nationaal Slavernijmuseum compleet en draagt ook bij aan de kwaliteit van het gebouw. Een combinatie van een park met museum leidt bovendien tot een vergroting van het draagvlak en mogelijkheden van divers gebruik voor alle direct omwonenden en inwoners van Amsterdam. Het park vormt nu geen onderdeel van de investeringsraming. Voor het park is een extra investering van naar verwachting € 8 mln. nodig.

Onderbouwing investeringskosten

	KOSTEN	ADVIES KWARTIERMAKERS
Voorbereidingskosten	6	6
Museumorganisatie	12	15*
Gebouw	56	76*
Inrichting	6	8*
Totale investering	80	105
Dekking	80	80
Verwachte kosten park	8	8

Bedragen in miljoen euro.

*Indicatieve bedragen

Een krachtig gebaar door een hoogwaardige uitstraling

Gezien het uitgangspunt uit de verkenning om een prominent en iconisch gebouw te maken van 9.000 m², adviseren wij de gemeente en het Rijk om te onderzoeken of extra budget voor de bouw gevonden kan worden. Zodat het museum straks gehuisvest kan worden in een gebouw met een hoge kwaliteit en uitstraling en met voldoende vierkante meters voor de gewenste functies. Voor de erkenning en herkenning van het slavernijverleden is een zichtbaar en krachtig gebaar belangrijk. Het museum is bij voorkeur gevestigd in een waardig en herkenbaar gebouw met een symbolische betekenis voor velen. Ook is het belangrijk dat er een beleving in en rond het gebouw ontstaat – bijvoorbeeld door een bijzondere gebouwvorm – die bezoekers trekt en waarvoor mensen willen terugkomen. Om dit te bereiken is een gebouw met een hoogwaardige en iconische uitstraling belangrijk. De indicatieve totale kosten voor de oprichting van het museum en een gebouw van 9.000 m² met een dergelijke uitstraling zijn € 105 mln. Hiermee wordt het bijvoorbeeld mogelijk om een gebouw met een unieke vorm te realiseren en kan extra geïnvesteerd worden in het materiaalgebruik.

Exploitatie vanaf opening

In de toekomst - na de oplevering van het gebouw - zal de stichting die het Nationaal Slavernijmuseum gaat exploiteren verantwoordelijk zijn voor het onderhoud (en de vervanging) van de museuminrichting zoals bijvoorbeeld vitrines voor vaste en tijdelijke presentaties, andere specifieke museumonderdelen en de vaste en losse gebruikersinrichting (tafels, stoelen etc.). Voor de verdeling van de verantwoordelijkheden voor het onderhoud aan de toekomstige inrichting is als bijlage bij het PvE een voorbeeld-demarcatielijst opgenomen. Wij hebben de exploitatie van het museum na opening op basis van een groot aantal uitgangspunten geraamd op € 13 mln. p.j. Hieronder geven wij weer hoe de exploitatie is opgebouwd en welke uitgangspunten daaraan ten grondslag liggen. Eén daarvan is de aanname van circa 270.000 bezoekers op jaarbasis.

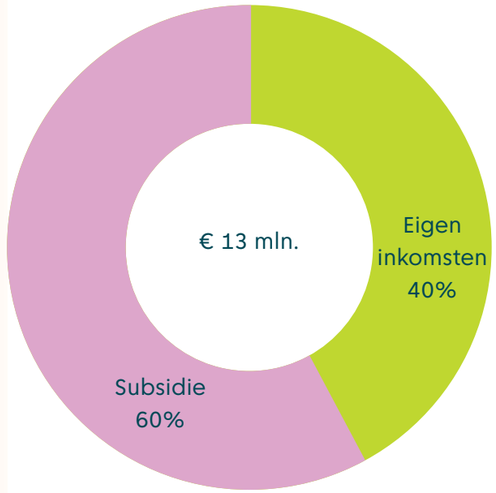

Het jaarlijks exploitatietekort komt met 60% van de totale omzet neer op een bedrag van € 8 mln. vanaf 2030. Dit is de jaarlijkse subsidiebehoefte na opening. Als kwartiermakers adviseren wij om het jaarlijkse exploitatietekort van € 8 mln. vanuit de gemeente Amsterdam en het ministerie van OCW beschikbaar te stellen. Op Rijksniveau zou dit bijvoorbeeld kunnen door het Nationaal Slavernijmuseum op te nemen in het rijksmuseale stelsel of een functie te creëren in de culturele basisinfrastructuur (zie hiervoor het kader in hoofdstuk 2.3). Bij de gemeente Amsterdam zou het Nationaal Slavernijmuseum gefinancierd kunnen worden door het op te nemen in het Kunstenplan. Het zou bijvoorbeeld toegevoegd kunnen worden aan de zeven grote culturele instellingen die onder directe verantwoordelijkheid van de gemeente vallen, gezien het verwachte nationale en internationale bereik van het museum.

	2029	2030 (OPENING)	2031	2032
Lasten	8	13	13	13
Baten	0	5	5	5
Saldo	-8	-8	-8	-8

Bedragen in miljoen euro.

Exploitatieraming

BATEN	
Inkomsten uit kaartverkoop	€ 2.859.800
Omzet horeca	€ 900.000
Omzet winkel	€ 400.00
Inkomsten zaalverhuur	€ 45.000
Bijdragen bedrijfssponsoren	€ 350.000
Bijdragen particulieren/vrienden van	€ 140.000
Bijdragen fondsen	€ 375.000
Subsidies (60%)	€ 7.911.080
Totaal	€ 12.980.880

LASTEN	
Huisvestingskosten	€ 2.822.000
Kantoorkosten	€ 770.000
Kosten horeca	€ 765.000
Kosten winkel	€ 360.000
Kosten zaalverhuur	€ 40.500
Personeelskosten	€ 4.317.848
Programmering	€ 700.000
Collectie	€ 400.000
Educatie	€ 400.000
Participatie	€ 400.000
Kenniscentrum	€ 400.000
Netwerkmuseum	€ 400.000
Digitaal museum	€ 200.000
Communicatie en marketing	€ 200.000
Fondsenwerving	€ 250.000
Reserves en weerstandsvermogen (5%)	€ 605.532
Totaal	€ 12.980.880

4.3 Architectenselectie

Voor het waardige, toegankelijke gebouw van het Nationaal Slavernijmuseum is de keuze voor een architect een hele belangrijke stap. Onze ideale architect heeft kennis van het slavernijverleden en wordt door diverse gemeenschappen als geschikte vertegenwoordiger gezien. Het is daarbij belangrijk dat het museum door een divers en inclusief team ontworpen wordt en het moet mogelijk zijn dat een ervaren architect samenwerkt met een jonge, talentvolle architect.

De keus van architect en adviseurs

Wij hebben een voorstel gedaan voor de wijze waarop de architect en adviseurs van het museum gekozen kunnen worden op een manier die bij dit museum past. In de bij dit plan gevoegde Inkoopstrategie lichten we dit uitgebreid toe.

Voor de selectie van de juiste architect (en de adviseurs) vinden we het belangrijk dat een architect wordt geselecteerd met referentieprojecten van gerealiseerde en betekenisvolle gebouwen. Ook moet de architect kennis hebben van het slavernijverleden en door diverse gemeenschappen (trans-Atlantisch en Indisch-Oceanië etc.) als een geschikte vertegenwoordiger worden gezien. Verder moet het mogelijk zijn dat een ervaren architect samenwerkt met jonge (vernieuwende) architecten. De selectieprocedure wordt zo vormgegeven dat zij toegankelijk en open is in taal en opzet, waarbij op voorhand niemand wordt uitgesloten. Ook is het belangrijk om te streven naar een divers en inclusief team van architect en adviseurs. De ondersteunende en technische adviseurs dienen kennis te hebben van de Nederlandse bouw, wet en regelgeving.

Deze uitgangspunten kunnen ertoe leiden dat er een ontwerpend architect en een uitvoerend architect komt. De ontwerpend architect maakt het schetsontwerp en het voorlopig ontwerp, terwijl de uitvoerend architect de detaillering verzorgt voor een definitief ontwerp, bestek en begroting.

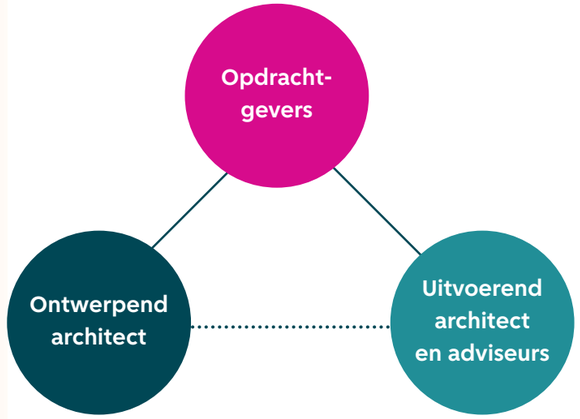

Als eerste stap is een keuze nodig over de selectie van de ontwerpend architect.. Wij stellen voor om dit via een internationale ontwerpcompetitie te doen en een vakjury aan te stellen.

Voor de uitvoerend architect met adviseurs adviseren wij dat deze worden geselecteerd via een EU-aanbesteding. Voor het ontwerptraject zien wij de volgende adviseurs voor ons:

ONTWERPEND ARCHITECT	UITVOEREND ARCHITECT EN ADVISEURS
▪ Gebouw ▪ Vaste inrichting ▪ Buitenruimte	▪ Uitvoerend architect ▪ Ontwerpcoördinator ▪ Installatieadviseur ▪ Bouwkostenadviseur ▪ Bouwfysisch adviseur ▪ Akoestisch adviseur ▪ Toegankelijkheid adviseur ▪ Constructeur ▪ Museum adviseur

Architectenselectie van het NMAAHC

Aan een keuze voor een geschikte architect voor het museumgebouw van het NMAAHC ging een lang en zorgvuldig selectieproces vooraf. Een commissie bestaande uit een diverse samenstelling van mensen (waaronder naast museum professionals en architecten, ook historici en vertegenwoordigers uit de gemeenschap) beoordeelde zes verschillende ontwerpen. Deze ontwerpen werden ter informatie en advies voorgelegd aan het publiek. De selectiecommissie nam het advies van het publiek mee in haar afweging. Daarnaast werd beoordeeld op de expertise en kwaliteit van de gezochte architect, en was het ook belangrijk dat de architect een sterk begrip bezat van de missie en visie van het toekomstige museum.

Uiteindelijk werd het architectenbureau Freelon Adjaye Bond/SmithGroup geselecteerd om het NMAAHC te ontwerpen met David Adjaye als hoofdarchitect. Het bureau werd o.a. gekozen vanwege zijn innovatieve en doordachte benadering, ervaring en kennis van de Afro- Amerikaanse geschiedenis.

Freelon Adjaye Bond/SmithGroup speelde een belangrijke rol bij de vertaling van de missie van het museum naar een fysiek ontwerp. In nauwe samenwerking met het NMAAHC-team werd ervoor gezorgd dat het gebouw zelf een krachtig en iconisch statement is geworden, met symbolische elementen en ruimten die de tentoonstellingen en programmering van het museum aanvullen.

Zo is het NMAAHC niet alleen een museum over de Afro-Amerikaanse geschiedenis, maar gemaakt door mensen uit de Afro-Amerikaanse gemeenschap waardoor het de kracht uitdraagt van deze cultuur en mede onderdeel wordt van hun geschiedenis.

NMAAHC in Washington, D.C.
Foto: David Brandwagt

Goed opdrachtgeverschap

De gemeente Amsterdam heeft aangeboden om mede namens het Rijk het opdrachtgeverschap voor de realisatie van het gebouw op zich te nemen. Goed opdrachtgeverschap is cruciaal voor de realisatie van een geslaagd museumgebouw. Om een goede uitvoering van de bouw te waarborgen zijn wij voorstander van een traditionele bouworganisatie. Hierbij is de opdracht verantwoordelijk voor het maken van een ontwerp en de uitvoering. De voordelen van een traditionele bouworganisatie (o.a. inspraak, flexibiliteit en betrokkenheid opdrachtgever) wegen zwaarder dan de nadelen (verantwoordelijkheid opdrachtgever over ontwerp en uitvoering). Daarnaast heeft de gemeente zelf de kennis en expertise in huis om de rol opdrachtgever in te vullen bij een traditionele contractvorm.

De traditionele bouworganisatie betekent dat de opdrachtgever zelf de adviserende bureaus contracteert. De opdrachtgever werkt in eigen beheer het ontwerp voor het gebouw uit tot en met het bestek. Vervolgens besteedt de opdrachtgever het werk aan. Er worden bouwers uitgenodigd om in te schrijven op het uitgewerkte ontwerp. Op basis van de Economisch Meest Voordelige Inschrijving (EMVI) wordt uiteindelijk een aannemer geselecteerd.

Bij een traditionele bouworganisatie zijn de sturingsmogelijkheden voor de opdrachtgever maximaal. De opdrachtgever, in dit geval de gemeente, stuurt direct de adviseurs aan. Er zijn gescheiden contracten tussen opdrachtgever en adviseur en aannemer. Bij de afronding en overgang naar vervolgfasen, bijvoorbeeld van voorlopig naar definitief ontwerp, voorziet de opdrachtgever het ontwerp meestal van een externe bouwkostenraming.

Ook de aannemer wordt gestuurd en gecontroleerd door de opdrachtgever. Hierdoor houdt de opdrachtgever gedurende het gehele proces zeggenschap en kan er zo nodig bijsturing plaatsvinden.

Ontwerpend en uitvoerend architect

Wij zien voordelen in het werken met een ontwerpend en een uitvoerend architectenbureau. De ontwerpcompetitie wordt zuiverder en helderder doordat de selectiecommissie zich uitsluitend kan bezighouden met de beoordeling van de visie en het ontwerp. Dit draagt bij aan het draagvlak voor het ontwerp dat uiteindelijk wordt gekozen. Door vervolgens een uitvoerend architect te kiezen die op de hoogte is van de Nederlandse (bouw)regelgeving wordt ook de kwaliteit van de uitvoering gewaarborgd.

Stappenplan

Als de gemeente zich kan vinden in de aanpak die wij voorstellen is de volgende stap het maken van een uitwerking van de selectieleidraden voor architect en adviseurs. Hieronder vatten we samen hoe de architectenselectie wat ons betreft kan plaatsvinden.

	ONTWERPCOMPETITIE Ontwerpend architect	**EU-AANBESTEDING** Uitvoerend architect
FASE 1 **Geschiktheid**	Longlist met gegadigden door beoordeling aanmeldingen o.b.v. ingezonden **referentieprojecten**	Long list met gegadigden door beoordeling aanmeldingen o.b.v. ingezonden **referentieprojecten**
FASE 2 **Selectie**	Shortlist (max. 5) door beoordeling vakjury van de **visie op de opgave**	Shortlist (max. 5) door beoordeling selectiecommissie van de **visie op de samenwerking**
FASE 3 **Gunning**	Winnaar door beoordeling (vakjury en publiek) **vijf schetsontwerpen**	Winnaar door beoordeling selectiecommissie **vijf plannen van aanpak**

Nawoord

In dit plan namen wij u mee op de letterlijke en spreekwoordelijke reis die wij het afgelopen jaar mochten maken. Het was een bewogen, om niet te zeggen, *life changing* jaar.

Een jaar waarin we ons op verschillende manieren en op verschillende plekken in de wereld ontzettend welkom en gedragen voelden.

Bij de duizenden mensen die we spraken en ons hun persoonlijke en aangrijpende verhalen toevertrouwden, soms voor het eerst in hun leven.

Maar ook bij de tientallen musea, erfgoedinstellingen, wetenschappelijke instituten, maatschappelijke organisaties en grassroots organisaties die we bezochten en hun kostbare kennis met ons deelden. Daarmee toonden zij niet alleen vertrouwen in ons, maar vooral geloof in het nut en de noodzaak van het Nationaal Slavernijmuseum.

Dat vertrouwen, de openheid en kwetsbaarheid en de bereidwilligheid om te delen, verhalen en kennis, emotioneerde, inspireerde en motiveerde ons steeds weer en sterkte ons in onze missie.

Het afgelopen jaar is er veel gebeurd en hebben we met elkaar heel veel verschillende stappen gezet. Soms zichtbaar, soms subtiel, soms flink, soms klein. Het zijn al die stappen bij elkaar die ons leidden naar dit concrete plan voor de oprichting en realisatie van het Nationaal Slavernijmuseum in Amsterdam.

Er ligt nu een grote verantwoordelijkheid bij de gemeente Amsterdam en de Rijksoverheid, het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap in het bijzonder.

Zij nemen op basis van dit plan een besluit over de oprichting van het museum en de vervolgstappen. Belangrijke stappen waaronder een voorstel voor de museumorganisatie, het museumconcept, de voortdurende participatie, de locatie van het museum en de structurele financiële middelen die nodig zijn voor de stabiliteit van het museum op de lange termijn.

Participatiebijeenkomst Den Haag.
Foto: Jassir Goedkroon

In de vele gesprekken die wij voerden, merkten en voelden we dat bij velen de behoefte aan dit museum groot en dringend is. Als kwartiermakers roepen we de gemeente en het Rijk dan ook op om voortvarend door te werken aan de oprichting van het Nationaal Slavernijmuseum.

Nu is de tijd om dit museum, waar velen decennia lang met ziel en zaligheid voor strijden, te realiseren. Nu is ook de kans om de volledige, waarachtige verhalen van het Nederlandse slavernijverleden te vertellen, op alle mogelijke manieren, en zo de geschiedenis aan te vullen.

Dankzij de verschillende sterke initiatieven, ideeën en ambities van velen die ons voorgingen, is er de afgelopen jaren momentum ontstaan rondom de oprichting van het museum. Momentum waardoor onder andere wij de volgende stappen konden zetten richting de realisatie van het museum.

Om dit momentum vast te houden, informeren we de volgende fase graag iedereen die we gesproken over de uitkomsten van het participatietraject en de voorstellen in dit plan. Ook zetten we graag de aanloopprogrammering voort en starten we met de fondsenwerving voor het Nationaal Slavernijmuseum.

Met zegt weleens: ‘Het is niet de reis, maar het gezelschap dat belangrijk is’ en niets is minder waar. Als kwartiermakers trokken we anderhalf jaar lang heel intensief met elkaar op.

Een relatie die door de thematiek van het project, slavernij, zoveel meer en intenser is geworden dan sec een werkrelatie. Het heeft ervoor gezorgd dat wij ons werk nog beter konden doen, samen.

Gezamenlijk zijn we in ons werk ook voortdurend ondersteund door een betrokken, gepassioneerd, kundig en representatief team binnen de gemeente Amsterdam en het Ministerie van OCW. Het zijn ook hun schouders waarop we staan.

Met de oplevering van dit plan ronden we het eerste deel van onze bijzondere, intensieve en levensbepalende reis af.

We hebben ons uiterste best gedaan om de ideeën en behoeftes voor het museum goed te verwoorden, en hopen oprecht dat eenieder die wij spraken en ons inspireerde en informeerde zich hierin herkent.

Trots en met hernieuwde inspiratie en energie maken we ons op voor de volgende fase, waarin de besluitvorming en vervolgstappen voor het Nationaal Slavernijmuseum centraal staan.

Het is een ware eer en een levensbepalende ervaring om aan dit bijzondere museum te mogen werken.

Peggy Brandon
John Leerdam
David Brandwagt

Tyrone Brunken, tijdens optocht eerherstel Tula, Curacao, oktober 2023. Foto: Peggy Brandon

BIJLAGE 1: bronvermelding

Documenten bij *Vertel het hele verhaal* - Plan voor de oprichting en bouw van een Nationaal Slavernijmuseum:

- Participatieverslag Nationaal Slavernijmuseum
- Bijlage 1 Locatieadvies
- Bijlage 2 Programma van Eisen
- Bijlage 3 Architectenselectie

Externe onderzoeken en adviezen:

- Haalbaarheidsonderzoek Financiering Nationaal Slavernijmuseum - Van Dooren Advies
- Beschrijving van de personele organisatie van het Nationaal Slavernijmuseum - Advies Siebe Weide
- Advies marketingbureau HERC over de positionering van Nationaal Slavernijmuseum
- Advies Lowrey Foley McClane (LFMC) over de invulling van de aanloop programmering voor het Nationaal Slavernijmuseum

Colofon

Bestuurlijk opdrachtgevers
Touria Meliani, wethouder Kunst en cultuur, Inclusie en anti-discriminatiebeleid
Fleur Gräper-van Koolwijk, staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Ambtelijk opdrachtgevers
Max van Engen (directie Economische Zaken en Cultuur)
Christianne Mattijssen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap)

Redactie
Julia Dikenzo Leka, Mara Jong Kon Chin, Geert de Jong, Bianca Samethini, Thomas van Swaaij en Felix Welsink

Eindredactie/productiebegeleiding
Delana ’t Zand

Vormgeving
BUROBRAAK, design for social impact

In dit plan zijn beelden opgenomen, die gemaakt zijn tijdens de verschillende publieksbijeenkomsten. In het aanmeldformulier en ook aan het begin van iedere bijeenkomst hebben we steeds vermeld dat er tijdens de bijeenkomst foto’s/opnamen werden gemaakt, bedoeld voor publicatiedoeleinden en om toestemming hiervoor gevraagd. De meeste deelnemers hebben hun toestemming verleend. Een enkeling die bezwaar maakte hebben we door middel van een zichtbare sticker buiten beeld gehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd of op een andere manier gebruikt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de gemeente Amsterdam.

Gemeente Amsterdam

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

2017

Instemming Amsterdamse gemeenteraad
met initiatiefvoorstel *Een stap naar verdere verkenning van het Amsterdamse slavernijverleden* van de raadsleden Blom (GL), Duijndam (SP) en Mbarki (PvdA).

2018

Werken aan een gezamenlijke verkenning:
beoordelingscommissie onder leiding van Kathleen Ferrier buigt zich over veertien plannen en brengt het advies *Historisch besef, vruchtbare toekomst* uit aan het college van Amsterdam.

2019

Verkenningsfase: het college geeft, conform advies van de beoordelingscommissie, opdracht aan **NiNsee, IZI Solutions** en **Museum zonder Muren** om gezamenlijk de verkenning te doen.

2020

2021

Overhandiging eindrapport en gezamenlijk advies:
de drie partijen overhandigen het eindrapport *Met de kracht van de voorouders*. De Amsterdamse Kunstraad en Raad voor Cultuur brengen een positief advies uit, waarin o.a. geadviseerd wordt om ook het Nederlands slavernijverleden in Indisch-Oceanië te belichten.

2022

Start definitiefase:
drie kwartiermakers werken de verkenning verder uit tot een inhoudelijke invulling van het museum en een bijpassende locatie.

2023

Participatie en opleveren producten door kwartiermakers

2024

Besluitvorming Amsterdamse gemeenteraad

Start verzelfstandiging en opbouw museale organisatie

Doorlopende programmering

2025

Architectenselectie

2026

Ontwerp en vergunningentraject

2027

Bouw

2028

Inrichten museum en tentoonstellingen

2030

Opening Nationaal Slavernijmuseum

Gemeente Amsterdam

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

www.amsterdam.nl/diversiteit/nationaal-slavernijmuseum